

# Велико путовање

Михаило Петровић Алас

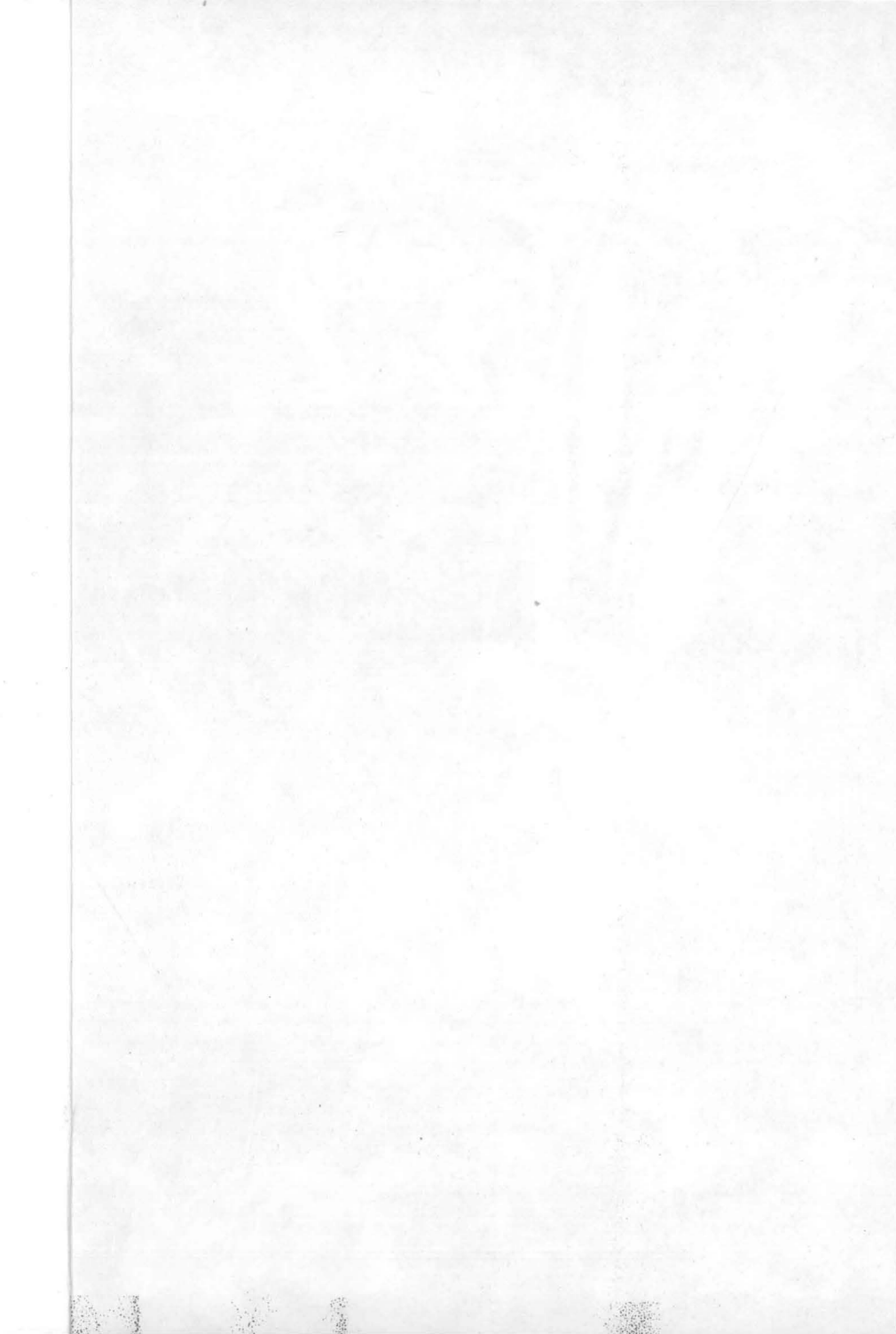


35394











*Златина Трилица*



Уређује:  
**БРАНКО В. РАДИЧЕВИЋ**

35394

МИХАИЛО ПЕТРОВИЋ АЛАС

# ВЕЛИКО ПУТОВАЊЕ

Приредио  
ДРАГАН ТРИФУНОВИЋ

Илустровао  
БОЖИДАР ВЕСЕЛИНОВИЋ



ВУК КАРАЏИЋ  
Београд



МНВ-Ф. 601246



## ПРЕДГОВОР

Један од најистакнутијих представника наше културне историје, Михаило Петровић Алас (1868—1943), стварао је у низу разноврсних области, постигавши у свакој од њих значајне резултате. У свакој од тих области оставио је обимна дела па је стога избор из било које од њих тежак. Интересовање за једну област прерастало је код Петровића у истраживања у другој. У науку је ушао радовима из теорије диференцијалних једначина да би врло брзо открио једно своје трајно интересовање — теорију специјалних функција, као директну последицу рада на једначинама. Као што је Поенкаре тврдио да су диференцијалне једначине у основи свих закона природе и науке, Петровић их усваја као основни математички медиј из којег ће произићи многе расправе у области математичке феноменологије, теорије функција, аналогних рачунских машина, механике.

Слику Петровићевог стваралаштва пружа најочитије библиографија његових радова, класификована у петнаестак области.\* Поред разноврсних преокупација у математици, Петровић се среће и на неочекиваним местима: као писац закона, реферата и извештаја са научних скупова; као изумитељ неколико успешних и реализованих патената; као мислилац-заступник механичких схватања у природној филозофији, астроном, историчар, есејист, сарадник дневних листова, творац система шифровања писама, сакупљач народног фолклора и мелоса, писац стручних текстова из рибарства и као врсан представник међуратне путописне књижевности.

Петровићеве везе са лепом књижевношћу превазилазе уско схватање путописа као књижевног жанра. Као путописац ушао је већ и у школске уџбенике, као теоре-

---

\* Д. Трифуновић: *Летопис живота и рада Михаила Петровића*, Српска академија наука и уметности, Београд 1969, стр. 462.

тичар књижевних фигура (метафоре и алегорије), иако недовољно, запажен је, а као човек од пера, развојетног индивидуалног стила и става, тек треба да буде предмет истраживања књижевних посленика.

У овој књизи доноси се избор из Петровићевих путописа и сећања. Текстови су распоређени у пет тематских целина.

У првом делу је аутентичан материјал из којег се наговештавају склоности ка лепој речи, бележењу утисака са путовања, запажања о људима. Ови документи имају чар и првог објављивања, као и драгоцених сведочења о Петровићевим блиским животним сапутницима.

Други део доноси неколико Петровићевих прича о трагедијама поларних путника и морских рибара. У трећем делу мешају се непосредна запажања у сусретима са Ескимима и сазнања о њима из литературе. Истим поступком описана су и океанска острва. Младим читаоцима биће занимљив пети део књиге, посвећен гусарима.

При преношењу Петровићевих текстова, задржали смо њихов изворни облик. Језик нисмо мењали, што даје могућност непосредног упознавања Петровићевог израза.

У прилогу је дата белешка о Михаилу Петровићу Аласу.

У Београду, 1982.

Д. Т.

ПРВИ ДЕО

*Школовање  
На Сави и Дунаву*



## ГИМНАЗИЈСКЕ УСПОМЕНЕ\*

Кад би вам неко од негдашњих ученика београдске Прве гимназије рекао да је у Капетан-Мишиној згради провео пуних педесет и пет година, не променивши за све то време ни занимање, ни своју чиновничку каријеру, ви бисте га гледали са неверицом, питајући се да ли је тако шта могућно. Па ипак је не само могућно, већ је одиста тако и било, и то баш са писцем ових редака, који је у зграду ушао почетком школске године 1878—79. као ученик првог разреда гимназије, а из ње изашао школске године 1937—38. као пензионисани редован професор Београдског универзитета, без промене локала, са јединим прекидом за време школовања на страни, после свршене Велике школе, опет у истој згради.

Може се замислити колико је ту морало бити и драгих и немилых успомена, на таквоме калеидоскопу личности и догађаја који су се ређали за време дуже од пола столећа, и у приликама које су се за то време низале једна за другом. Време само собом пречишћава успомене, гасећи оне што остављају слабији траг, па кад се оживљавају овакве успомене као ове овде, кад се из даљине посматра оно што се дешавало пре више од пола века, немиле успомене долазе у задњи ред; у први се ред истичу оне што су пријатне и драге, а нарочито кад се није нимало склон песимизму и не гледа кроз црне наочаре.

---

\* Споменица о стогодишњици Прве мушке гимназије у Београду 1839—1939, Београд 1939, стр. 293—301 (одломак).

Поред Андре Николића и Јована Баје, професор хемије Марко Леко био је такође велика симатија наше генерације гимназиста. Лично за писца ових редова и његове генерацијске другове то је био идеал вољеног наставника. Он нас је умео толико одушевити за свој предмет да смо неколицина нас, добивши од родитеља, а по препоруци самога професора, потребну за то суму, створили код својих кућа малу хемијску лабораторију, у којој смо понављали неке од експеримената које је у школи изводио професор и вршили квалитативне хемијске анализе које нам је он давао на рад. Доцније, кад је професор Леко постављен за професора Војне академије, он је неке од нас позвао да недељом долазимо к њему у лабораторију и да вршимо анализе материја које нам је он давао. Писац и његов друг Павле Поповић били су се још, чим су у четвртном разреду упознали професора Марка Лека, заверили да ће се одати на хемију и ни на шта друго. Али је судбина другогаче решила ствар: један од нас двојице је постао професор књижевности, а други математичар, који је, ипак, задржао све своје симпатије за хемију, и то захваљујући само своме наставнику који га је и увео у науку и остао му у драгој успомени.

О наставницима које нити смо волели, нити смо од њих богзна шта научили, као и о онима које нисмо ни волели, нити смо од њих страховали, нема интереса овде говорити. Али је немогућно отети се искушењу да се оживи успомена на једнога старог и оригиналног наставника кога смо сви искрено волели, иако уистини нисмо од њега баш ништа научили. Стари, омален а дебео, професор немачког језика Коста Вујић, кога смо звали „Гида“ и за кога смо слушали да је био негдашњи друг Бранка Радичевића, био нам је представљен у четвртном разреду од директора гимназије Светозара Ми-

лосављевића. Дошао је том приликом у неким војничким панталонама, што нам је још онда изазвало смех. Одмах на првоме часу почели су ученички несташлукци, који нису на његовим часовима престајали све до краја гимназијског школовања, па ни на самој матури. Одмах смо видели да је то добар и душеван човек који разуме децу и воли њихове несташлуке, па ма се у овима и претеривало, а који се не кида много за успех у свом предмету. Онако дебео, тешко и споро је узлазио уз степенице на трећи спрат, на коме су биле наше учионице, па је увек задоцњавао. То нам је давало времена да му приређујемо разна изненађења, као, нпр. утутрање у катедру малог и простог хемијског апарата (наш патент) који за све време док он седи на катедри производи из себе и истерује гас сумпорводоник. У почетку је професор мислио да такав мирис потиче од неваспитаности кога од ученика, па нас је због тога очински прекоревало и давао нам мудре савете. Доцније, пошто су часови из хемије били непосредно пре његових, казано му је да то потиче од експеримената које је пре тога у разреду вршио професор хемије и на томе је у тај мах и остајало. Неки су доносили собом у разред пајаце од картона, који су се кревелили и млатарали рукама и ногама кад би се вукло за невидљив танац конац везан за ногу ученика у последњој скамији; пајац је био прикачен на зид, управо над главом професора који то никад није спазио. У мишије рупе, којих је било неколико у учионици, увлачене су биле мале аутоматске чегртаљке, које су, с времена на време, имитирале кретање жаба и којима ни најпажљивија истрага није могла наћи скровиште. За то време ученици су били мирни и озбиљни, мада су се са муком савлађивали да не прсну у смех. Они који се нису могли уздржати добијали су од професора добру придику, али од

тога се није ишло даље. На часу Вујића увек је, на зиду више главе, висила његова слика у карикатури, коју он такође никад није спазио и коју писац ових редова и данас са пијететом чува.

О једноме ученичком несташлуку у нашем разреду, на Вујићевом часу, дуго се времена препричавало у целој гимназији. Пошто се у школи радило од 8 до 12 часова пре подне (и од 2 до 4 по подне осим четвртка), ученик није могао издржати глад за то време, већ смо сви у 10 часова излазили пред зграду, где је стражарило мноштво пекара и оних што продају воће и слаткише; ученик би се ту поткрепио и тако је могао да издржи до подне. Али је при том маса ученика закрчавала тротоар пред школом, што је приморавало пролазнике да иду средином лоше калдрмисане и блатњаве или прашњаве улице. Протести по новинама изазвали су наређење директора Буре Козарца, којим је забрањен излазак из зграде за време од 8 до 12 часова, а извршење наредбе осигуравала је послужитељска стража на излазима. Кад смо се пожалили своје разредном старешини, строгоме професору Марку Велизарићу, да не можемо издржати а да се ништа не окуси од 7.30 до 12.30 сати, он нам одобри да сваки понесе од куће шта му треба за поткрепљење и да све то, пошто су скамије биле уске, држимо на столу на коме су се у учионици вршили експерименти. Ми смо то једва дочекали, и одлучимо да га искористимо како треба на Вујићевом часу. То јутро, по договору, сваки је од куће понео оно што му се учинило најсмешнијим: неке огромне кобасице, велике комаде сувога мяса и сланине, краставце од 30 сантиметара дужине, крупне тиквице, клипове кукуруза и др. а један је био упртио од куће бундеву од 6 килограма. Пред Вујићев час све је то било разасртно и поређано по столу, а више стола била је прика-





чена на дасци исписана фирма „Пиљарница Павла . . .“ Кад је професор ушао у разред и спазио пиљарницу, застао је пренеражен и упитао нас шта то значи; објаснили смо му да нам је разредни старешина одобрио да на столу држимо оно што је ко донео за поткрепљење и казали му како је до тога дошло. Професор тада остави каталог, зграби неку дугачку и дебелу кобасицу, па нас поткупи њоме јурити и тући како је кога стигао, мада смо се ми спасавали бекством преко скамија, како је ко могао. Цео је час прошао у томе и у професоровој истрази о томе шта од таквог пиљарског еспапа коме припада. Али ствар није ишла даље.

Све би се то могло најоштрије осудити као нешто што премаша границе обичног ученичког несташлука, да стари, оригинални и добродушни професор није и сам у томе уживао и нас задиркивао. Дешавало се да се, по договору, за време једнога часа сви потпуно смиримо и што можемо боље уозбиљимо. То би тада професора узнемирило и забринуло; он нас је тада најпре колективно, а затим свакога од оних несташнијих посебице питао шта му је, да није слаб, да нема какве бриге или незгоде и цео би час прошао у томе. И иначе, због расправљања случајева он скоро никад није доспевао да нам шта предаје; на крају часа задавао нам је из граматике шта треба да спремимо и научимо за идући час, па би онда тога часа, ако стигне од расправљања са бачким несташлуцима, појединце пропитивао. Пошто је имао доста тврд слух, на тим пропитивањима се из скамије дошаптавало. Они који су били најнесташнији одговарали су свакојаке глупости пре него што гласно даду прави одговор на питање, што је изазивало урнебесан смех код оних што су остали на својим местима. А професор је на такав смех био толико навикнут, да је то за њега постала обична ствар.

Поред таквог нерада на часу, они међу нама који су хтели научити немачки, морали су запети сами, али кад год су од професора Вујића затражили објашњења или упутства, увек су га добили и од њих имали користи. Само, резултат је био тај да се на матури радије полагао француски језик него немачки (ученик је у то време имао да за тај испит бира један од та два језика).

Иначе, стари професор је био у сваком погледу оригиналан, и о његовим оригиналностима причало се у целом ондашњем Београду. То је био највећи београдски гурман, и сигурно је многи од данашњих Београђана бивао очевидац, или слушао приче о томе како је професор Вујић свакога дана почињао ручак код „Српске круне“, настављао га код „Коларца“, продужавао у којој кафани на Теразијама док га не заврши у којој од кафана близу Славије. Кад би од пролазника чуо да се на Великој пијаци продаје нешто што је он волео јести, а што се не може увек добити (нпр. ракови), остављао би сместа сваки посао, дотрчао продавцу, и куповао по сваку цену, без цењкања, оно на шта је бацио око. У гурманлуку имао је своје утврђене принципе, од којих не само да никад и ни за чију љубав није хтео одступити, већ није могао трпети да их други у његовом присуству прекршавају. Писац ових редова био је очевидац протеста који је Вујић уложио пред двојицом њему потпуно непознатих гостију у ресторацији хотела „Престолонаследник“, видећи како они, по свом нахођењу и противно његовим принципима, једу печење и салату, завршивши протест узвиком „тешко таквом печењу и таквој салати у таквим рукама“; после тога се поклонио и изашао љутит из локала.

Често је мењао стан, јер му газда није хтео или могао испуњавати прохтеве. При сеоби најмио би више ко-

ла; у предња двоја кола натоварио би своје ствари, а у остала жуту апатинску циглу коју је још пре толико година био купио за своју гробницу и коју је вукао од стана до стана при свакој сеоби. У последње време задња кола су му вукла надгробни споменик од камена, на коме је било урезано његово име и презиме, датум рођења и датум смрти. Само са тиме није ишло тако глатко: на камену који му је предао каменорезац била је означена као година смрти 18.. где се остављено празно место имало испунити кад томе дође време. Мада је камен израђен и њему предат неке од деведесетих година, а Вујић је у то време био врло стар човек, он је одлучно одбио да прими споменик, не пристајући да му неко прописује век у коме ће он умрети. Око тога је вођен грађански спор, јер професор није пристајао ни да се она осмица у камену ижљеби и на њено место уметне празна плочица. Спор се свршио у корист професора, коме је каменорезац морао израдити и предати нов споменик са годином смрти 1...; Вујић га је неколико година после тога вукао собом при сеобама и одиста је доживео да пређе у двадесети век, почетком кога је умро.

Ухватили смо били и то каквим се начелом руководи стари професор кад је при својим честим сеобама бирао нов стан. На који дан пред сеобу он би шетао улицама у којима је мислио узети стан, улазио у куће за издавање и тражио да му се најпре покаже... тоалета. Ако му се то место није допало, није хтео ни да гледа собе, већ би продужио преглед станова док не наиђе на оно што тражи. А услов за поменуто место, од кога није хтео одступити, био је тај да по зидовима има полица где би му лети стајале јабуке, крушке, шљиве или трешње, а зими компоти; изнад врата, наспрам седишта имала је бити у зиду рупа (баца) кроз коју би

професор могао, седећи, зврцкати коштице или семен-  
ке од воћа које би на лицу места јео. Тек кад би такав  
услов нашао остварен, погодио би се за стан и уселио  
се.



## ПРИЗОРИ И СЦЕНЕ ИЗ НЕГДАШЊИХ САВСКИХ РИБОЛОВА\*

Ево како је то у своје време изгледало и на какве се призоре и сцене наилазило ловећи *лапташем*\*\* низа Саву, од крајње узводне мете до београдског дунавског кеја.

Кад се пред вече стигло на мету, одакле ће почети лов, на пример на хап Царске аде (узводни крај те аде), омиљену мету свих београдских лапташа из свих времена, одмах, још пре но што се приђе обали ради „спремања конака“, чамци би изашли мало више аде, наспрам Божића врбака и разбацили лапташ „да се лови вечера.“ Тај је хап увек давао по кога смуђа, протфиша, деверикиу и кечигицу, и једна или две *рине*, свршене за неколико минута, увек су давале довољно рибе за аласку чорбу и ражањ. За време док су два рибара чистила рибу и престављали котао гвоздењак на ватру коју је један од *кранцароша* или *пецкеша* за тили час распалио на месту изабраном „за конак“, у густој шуми недалеко од обале, остали су скупљали за ватру дрва којих је било у изобиљу. Густа шума и непроходни шибљаци покривали су пре светског рата целу Царску аду, дугачку неколико километара, и она је у то време била прави рај за београдске аласе што раде лапташем. Испод огромних старих хрстова или брестова постављен је „лантук“, врста заклона од ветра и кише, начињен од асура утврђених преко у земљу по-

---

\* Одломак из рада *Београд, негдашњи центар великога рибарства*, Београдске општинске новине за 1940. годину.

\*\* Речник мање познатих речи налази се на крају књиге.

бијених „штагла“, дугих мотака, недалеко од места где су уз обалу стајали навучени и за штагле добро привезани рибарски чамци. Велика ватра је чаробно осветљавала околни простор у шуми, а око ње је поседала „лапташка партија“ од шест рибара, који један друго-ме додају бардак или боцу са „шњапом“ или „мајком ракијом“, хвалећи њене врлине. Утом је стигла и чорба коју је надгледао и досољавао *лаптарош* и, пробајући својом раширеном шаком пару над котлом, по томе што се пара лепи за длан, нашао да је чорба готова, за шта на онаквој ватри не треба више од пола сата. За то време, док чорба ври, већ је у дрвену карлицу насечен устајан хлеб у танким кришкама; лаптарош на њих прелије чорбу из котла, оставивши у овоме кувану парчад рибе. Аласи, обредивши се још последњи пут ракијом и сагледавши дно боце, седну око карлице прекрстивши ноге по турски, па сваки пред собом кашиком ситно издробити потоњене у чорби кришчице хлеба и на *мештерову* команду сви почну кашикама сркати чорбу из карлице. Кад је чорба покусана, лаптарош изручи из котла кувану рибу у карлицу; сваки од аласа узме себи које хоће парче рибе и колико хоће, стави то одозго на велику кришку хлеба и слади га избацујући из уста крупне и ситне коске од рибе. Кад је и то готово, аласи се обреде крчагом савске воде и вечера је довршена.

У таквој једној прилици, пре рата, кад је са својим лапташем и рибарским момцима преноћио у шуми на Царској ади, спремајући се за сутрашњи риболов, писац је имао редак доживљај. Из густог мрака, кад се већ било вечерало и аласи се окупили око ватре, одједном се позади њих појавио човек обучен у сељачке чакшире и гуњ, са великом шубаром на глави и опанцима на ногама, носећи под мишком неки пакет. Пришао је

ватри, назвао Бога и упитао који је међу аласима тај и тај. Кад су му то момци казали, он је писцу пришао и представио се као Мика Симоновић, земљорадник са Камичка (заселак на српској обали, наспрам узводног врха аде). На питање откуд је он ту у то глуво доба, одговорио је да је прешао на аду у воденичаревој *шикли*, да се упозна. Донео је собом неколико последњих бројева енглеског листа „Daily Telegraph“ да нам да на читање успут. Кад је са највећим чуђењем и запрепашћењем упитан откуд то и како је њему енглески лист дошао до руке, он је смешећи се одговорио да је то сасвим проста ствар, и прекрстивши ноге поред ватре, испричао нам своју историју. Породица му је била из околине Шапца, али стицајем прилика којих се писац више не сећа, његова се мати деведесетих година прошлог века, приликом регулације Бердапа, удала за енглеског инжињера који је радио на регулацији, па је по довршеним радовима отишла са њиме у Лондон, где је Мика научио енглески. По смрти свога оца он се вратио у Србију, настанио се са својом матером на Камичку, ту отворио кафану, постао и председник општине којој је припадао Камичак и, кад му је време допуштало, занимао се помало и риболовом. Да не би заборавио енглески, био се претплатио на поменути енглески лист, који је нама рибарима био те ноћи донео на читање. Са Миком смо од тада одржавали пријатељске везе, више пута при риболовима ноћивали у његовој кафани на Камичку, и са њиме, кад би нас ту ухватила кошава, проводили дане и ноћи. Мика је као резервни официр у турском рату 1912. године на Бабуни тешко рањен у вилице; у светском рату, у коме је учествовао као резервни капетан, иако није морао, погинуо је у борби. Нека му је бар овако од аласа сачувана светла успомена, која се код оних што су га по-





знавали и са њиме имали додира, за њихова живота неће изгладити.

Ловећи Савом, по мрачним ноћима, кад се из једнога чамца не види други, писац је доста пута са својим момцима пристајао крају, ради одмора, и на обали, у шуми или у врбаку, затицао свога старог познаника, усамљеног аласа *чунароша* Јову Зврнкапу, како пече сабљара на ражњу забоденом у земљу, уз ватрицу која је пуцкарала. То је био оригиналан тип и аласи су од њега имали неки особити решпект. Није хтео ни да разговара са оним кога не познаје, али кад би се ноћу поред ватре и познаника мало расположио, пристајао је да прича понешто из свога ранијег бурног живота. За време турског рата 1876—78. године као добровољац дочекивао је Турке на Дрини и убијао где је кога срео. После рата одао се рибарском послу, као чунарош, и „светио се Шваби“ што је овај присвојио његову домовину Босну. По његовом причању, потврђеном од других старих аласа из Шапца и старих сељана из прибрежних села поред Саве, он је у своме дугом веку побио више аустријских финанси, али на такав смишљен и вешт начин да од тога није остајало никаква трага, осим нестанка побијених, тако да од власти није бивао узнемираван. Тек много доцније он је причао и препричавао шта је починио, али то само пред онима за које је био сигуран да га неће потказати, а и да је био испитиван, доказа није било никаквих. Живот је изгубио у дубокој старости, у своме чуну, ударен капљом кад је *самицом* негде око Крстова ухватио и везао за чун крупног сома. Аласи су сутрадан запазили и ухватили на сред воде чун у коме је на поду лежао мртав стари алас, а чун је по води вукао за њега везан крупан сом.

Други један, мање интересантан тип, на кога смо ловећи ноћу лапташем, наилазили у каквом савском

врбаку, био је алас чунарош који месецима није долазио кући у Београд, мада је тамо оставио жену са пуном кућом деце. Он је по Сави ловио струком, увек сам у чуну, продавао је уловљену рибу сељанима дуж обале, од тога се издржавао и никад није био жељан „шњапе“. Кад смо га, седећи са њиме поред ватре на којој је у маломе гвоздењаку кувао за себе чорбу, запитали колико има деце, одговорио је да их „има тако једно седам-осам парчади,“ а изгледа да деци није знао ни имена. Понеки пут је по тихој ноћи, и кад је за то подесна вода, ловио и *рогачем*, па би се нечујно пришубљао нашој ватри поред које смо сви спавали, и грејао се и чекао, жељан разговора, да се који од нас пробуди. Кад је једном дошао пијан кући свога друга аласа, да му као кум крсти дете, и поп га позвао да узме дете у руке, он га је шчепао за ногу и држећи га као прасе главом наниже, подвикнуо детету које се отимало и вриштало: „А бре детенце, држала је ова рука мало већи сомови од тебе, па ги није испустила.“ Поп га је сместа истерао напоље и тражио другог паметнијег кума.

---

Међутим, риба није све што лапташ ловећи хвата. Он зграби све што се нађе на дну воде по коме дрља и често аласима приређује изненађења. У ранија времена, док дно Саве аласи, радећи деченијама својим мрежама, нису толико изгребали, лапташ је често вадио из воде мамутове кости; ове су тада ношене у Београд и, ако су биле од интереса, продаване су музеју. Са својим старим мештером Гапшпаром, са којим је радио више од двадесет година, писац је једном са дна воде дигао врећу пуну сегединске саламе; то је била кријумчарена роба коју је кријумчар пред изненадном појавом српских пограничних стражара морао бацити из шверцерског чамца у воду, да не би био ухваћен и каж-

њен. Други пут је, са својим мештером Николом Стокићем, дигао у једној рини пет цакова белог брашна, сваки од 50 килограма тежине; брашно је доспело на дно реке са једном *дереглијом* коју је подавила јака кошава. Сваки би, ко не зна ствар, помислио да такво брашно није више за употребу; међутим, оно је исто тако добро и употребљиво као и оно што се купи од пекара. Кад је цак потонуо у воду, у њему се одмах око брашна ухватила непробојна кора од теста, која остало брашно у цаку добро штити од даљег продирања воде, јер ова не може кроз ту кору да продре даље. Брашно је продато по цени нешто нижој од оне по којој би се купило код брашнара.

Опет, другом једном приликом, пишчев лапташ је више Периља у Сави извукао са дна воде сандук пун флаша Бајлоновог пива. Непотребно је причати са каквом је радошћу то дочекано од лапташких момака; добро зачепљене флаше нису се имале кад другојаче отвари, већ ударом флаше о канате чамца; грлић флаше је био разбијен, понеко парче стакла је упало у пиво, али то није нимало сметало да свих двадесет и пет флаша буде попијено за 2—3 сата. Уста аласа била су искрвављена од стаклених шиљака на разбијеном грлићу, али на то се није ни најмање обраћала пажња. На Забрежу смо сазнали да је сандук с пивом склизнуо и пао у воду са шлепа Српског бродарског друштва за време путовања.

Али најчуднији лов био је онај при коме је пишчев мештер Шандор Кења извукао лапташем више Дебрца, са дна Саве, цео целцат нужник са неког шлепа. Јака кошава га је одвалила са његовог постоља на шлепу и оборила у воду. Лапташ га је лепо обухватио и извукао до површине воде између чамаца; било је доста мукe

и тешких аласких псовки док се пређа ослободила нежељеног лова да би се рад могао продужити.

Ако је лапташ ловио са „велике воде“, тј. левим рукавцем Саве поред Циганлије, наилазио је на мет „Међицу“ где је алов мајстора Живка Брке, са мештером Иваном Шокцем, такође заузео позицију и чекао мрак. Пролазећи са својим лапташем поред тога мета, писац се увек сећао доживљаја који је ту некад имао једне ноћи у друштву својих пријатеља професора Богдана Гавриловића и поч. Милана Капетановића. Дошавши ноћу на тај мет, у њиховом друштву, забацио је велики алов и надао се маси беле рибе, на какву је обично ту наилазио. Али кад је алов био већ више од половине привучен крају, на лепој месечини каква је била, запазило се са обале како се аловска кеса (секл), још далеко на води, надула и да у њој има нешто тешко. Рачунајући да је то гомила рибе, момци су боље запели да кесу привуку крају, али кад су је привукли, у њој се наместо рибе указало пуно буре од пет акова. Аласи су се, мислећи да је у бурету шверцера ракија, још више обрадовали но да је кеса била пуна рибе, али је било велико разочарање кад се видело да буре нема ни чепа, ни врања и да је пуно савске воде. Од њега не само да се није видела корист, већ је причинило и ту штету што је својим котрљањем по мрежи тежином сметало да алов иде правилно, па је испустио рибу коју је био опколио.

Кад се лапташ терао „малом водом“, тј. савским рукавцем са десне стране Циганлије, и ту се могла терати понека рина, али врло пажљиво, због подводних клада на дну Саве. Ако је то био пишчев лапташ, а писац је за више од двадесет година држао под закуп риболов „Вилиман“, удаљен свега стотинак метара од савске обале, одмах више Чукарице, онда се обично



свраћало и на тај риболов, па ако барка није већ била пуна савске рибе, бацао би се у дубок Вилимански вир лапташ као алов и барка би се допунила ту уловљеном рибом. За тај вир, у оно време дубок 14 метара, везана је још једна писцу драга прератна успомена. Једног дана ловио је у виру великом кецом, опет у друштву свога драгог пријатеља професора Богдана Гавриловића. Професор Гавриловић, који је за време док се кеца вукла по дну, седећи у чамцу нешто читао, видећи у један мах како је тешко мрежу пуну муља из те дубине извлачити, прискочи писцу у помоћ, али заборави да скине с носа свој фини златан *цвикер*. Како се, помажући да се мрежа извуче, био нагао из чамца, цвикер падне у воду и нестане га у дубини. Ту није било помоћи и по свршеном лову професор Гавриловић је отишао кући очајан што је изгубио једну своју драгоцену и корисну ствар. Али после неколико дана писац му је приредио пријатно изненађење: донео му је кући његов цвикер за који је он држао да је заувек изгубљен. Ловећи рибу на месту где је цвикер потонуо, писац га је мрежом извукао из дубине, заједно са једним крупнијим сомчетом, забоден у грудву земље коју је мрежа такође извукла. Професор Гавриловић је о томе, као о чуду невиђеном, причао свима својим познаницима, али са једном малом варијантом: да је оно сомче било прогутало цвикер који је наћен у његовом желуцу кад је било ухваћено и спремљено за чорбу.





ДРУГИ ДЕО

*Трагедије*



## ЈЕДНА ЛОВАЧКА ТРАГЕДИЈА\*

Шта све имају да преживе ловци који буду приморани провести зиму у поларној области, и какве се трагедије при томе одигравају, верно је и врло живописно описао сопственик и капетан једнога ловачког брода, који од свога детињства проводи век у лововима у тој области, који је, како сам обавештен, и сад, у овоме тренутку, у лову поред обала Шпицберга. То је чувени професионални норвешки ловац Ларс Ханзен, коме је данас 62 године и који је својом књигом *У борби са Шпицбергом*, 1926. године, упознао свет са том врстом поларних трагедија и незнатих јунака. Један од тих истинитих догађаја биће овде укратко описан, као верна слика онога што очекује поларне Робинсоне напуштене у леденој пустињи.

У пролеће 1891. године омањи ловачки брод „Нада“ из Тромзоа, са капетаном Сивертом Олзенем и посадом од осам лица, отиснуо се из свога пристаништа у правцу Шпицберга, где је имао да лови фоке. Лов није био довољно обилат и брод се због тога задржао у водама северног Шпицберга до половине октобра, јер је лед то још допуштао. Једнога дана ловачки чамац са четири ловца одвојио се, ради лова, од брода, и пробио кроз ледене санте ка месту где је стража спазила групу фока. Лед изненада ухвати са свих страна и брод и од њега удаљени чамац. Капетан Сиверт, да би спасао брод од сигурне пропасти, управи га правце на југ, у нади да ће, изашавши из опасне зоне, моћи наићи на какав

---

\* Одломак из књиге *Кроз поларну област*, Београд 1932, стр. 187—196.

пролаз којим ће се приближити месту где је остао, залеђени чамац и спасти своје ловце на њему. То му, међутим, није пошло за руком, и после дуготрајних неуспелих покушаја морао се решити да напусти тражење чамца и да спасава само свој брод повратком у Тромзо.

У напуштеном и залеђеном чамцу предузео је команду највештији норвешки харпунер тога времена, Јохан Тромс, човек од четрдесет година и са великим ловачким искуством. Остала тројица, Балснес, Кристијансен и Јергенсен, такође су били извежбани професионални ловци фока, морсева и белих медведа, које је сиромаштина још у дванаестој или тринаестој години отерала на тај тежак и опасан занат. Сви су били одмах начисто шта их чека. Потпуно лишени свега што је најпотребније да би се могла провести зима на најсевернијем делу Шпицберга, који им је одатле био најближи, са две пушке, харпуном, ножевима и нешто муниције што су понели у чамцу, имали су рачунати само на пуки случај и нечувену срећу.

Пре но што је предузео команду, Тромс је својим друговима предочио да их највероватније чека блиска и лагана смрт, али да поред све незнатне вероватноће да се могу спасти, ипак треба све предузети што је човечански могућно. Ради тога потребна је на првоме месту потпуна слога, и он им је добро нагласио да ће, без икаквог оклевања, одмах убити сваког од њих који би се хтео ма у чему издвајати, или и најмање ометати оно на чему се остали буду сложили. Ако се ту, насред мора, предаду судбини, вероватно је да ће онај ко преживи остале постати људождер и продужити себи за који дан живот једући своје помрле другове. Да не би дошло до тога ужаса, има свега два начина: један је у томе да један од њих, кога ће назначити коцка, стре-

ља осталу тројицу, па да се затим и сам убије из пушке. Други је, иако очајнички начин, да, напустивши залеђени чамац, покушају прећи преко добро ухваћеног леда, ризикујући ипак да пропадну у воду на каквоме слабијем месту, дохвате се северне обале Шпицберга, па да потраже једну стару запуштену земуну за коју су знали, у заливу Мосел-Беј. За то је требало прећи 230 километара, пешке преко леда и снега. Одлука је била за ово последње, али са тим додатком да, ма колико споро с тим ишло, извуку чамац из леда и да га вуку собом као саонице по леду. Чамац је био мали и доста лак, лед раван, и одмах се видело да је то остварљиво и да ће тако моћи прелазити по 25—30 километара на дан. Чамац им је имао служити и као склониште за одмор и спавање.

У тренутку кад је пала одлука, појави се изненада, на 200 метара одстојања, бели медвед, љуљајући се и њушкајући ветар који му је долазио од чамца. Медвед се полако и оклевајући приближавао. Тромс га пусти да се приближи на 50 метара, притрчи му нагло, нанишани брзо, опали из пушке и наместо га убије. То је био први корак ка спасењу. Кожа и месо, које им је осигуравало храну за неколико дана, буду смештени у чамац из кога је, да би га што више олакшали, претходно избачено све што им у путу неће бити од преке потребе. Пошто су имали при себи једну бусолу, побу правцем ка обали Шпицберга, вукући по леду свој чамац. После неколико дана таквог путовања и борбе са морском струјом, која је у своме пролазу цепала и дробила ледену кору, претурала блокове леда један преко другог, гомилала ледене барикаде које су се морале обилазити, ломила и рушила нагомилане куле од леда, доспели су напослетку до обале Шпицберга, ту нашли нешто дрва која је ветар притерао обали, нало-



жили велику ватру и добро се огрејали и одморили. Оставивши тада на обали чамац, који им није више могао бити од користи, пошли су у унутрашњост великог острва, да траже напуштену земуну, коју су били срећни наћи. Она је била у бедном стању, проваљена од белих медведа, али је ипак, на брзу руку оправљена, могла служити као добар заклон од мрза, непогода и медведа. Нада на спасење била је оживела код бродоломника, који и иначе, по начину свога живота, нису били склони подавати се очајању.

Тако се дочекао и децембар. Тада су се тек у пуном јеку појавиле праве поларне невоље. Мразеви са температурама које достижу 50° испод нуле, а при томе потпуна оскудица у гориву ма које врсте; бескрајна поларна ноћ са помрчином на којој се покадшто не види ни прст пред оком; гладовање и исхрана убуђаним брашном које су нашли у земуну; искључена нада да ће месецима доћи до друге какве хране — све је то створило код бродоломника једну страшну душевну депресију из које, поред свих напора и добре воље, нису могли изаћи. Страшна авет која се јавља у таквим приликама, *скорбут*, почела се помањати и претити да их све у најкраћем времену покоси. Лутајући по помрчини, са пушком у руци, у нади да ће пуким случајем наићи на ма какав лов који би им дао ма и само тренутну промену хране, најодважнији и најиздржљивији од њих, харпунер Тромс, наишао је подалеко од земуну на свога друга Балнеса, који је пао у снег и на њему непомичан ишчекивао смрт. Нашавши га још живог, истрљао га је снегом, окуражио и помогао му да дође до земуну, где су остала двојица такође ишчекивала смрт, не проговоривши већ данима ни речи један с другим.

На сам дан Божића, Тромс је имао срећу наићи на белог медведа и убити га. То је унело мало живота у очајно стање његових другова, али то није било за дуго време. На први дан Нове године Јенс Балснес, колос од човека, умро је од скорбута, оставивши другове да и они чекају сваки свој ред. Једно од страха да не буду убрзо исте судбине, а друго и оживели надом коју им је улио Тромс, одличан познавалац тајни Шпицберга, да, ако се крену док још имају нешто мало снаге, могу допрети до једнога много бољег и сигурнијег склоништа, преостала два друга се сложе са Тромсом да треба покушати то путовање, па ма ставили и животе на коцку. Пре но што су се кренули, Тромс је наишао на морса који је спавао у заливу на леду; оборен из пушке, морс их је осигурао за дуже време са храном, и они се 15. фебруара, ослабели, малаксали, крену на пут од 140 километара, преко снежних поља, урвина од леда, пукотина од глечера, белих брда и долина на место које је Тромс имао у виду. С једног високог брда бродоломцима је пукла пред очима величанствена панорама снежних врхова и залеђених фјордова. У даљини, у правцу запада, сагледали су Острво Данаца и Острво Амстердам, са уским морским пролазом Данскегат, који раставља та острва. Ту се налазила доста удобна кућа, која је напред поменута и коју је осамдесетих година прошлог века саградио Енглез Пик, наменивши је поларним бродоломцима који буду могли до ње допрети. Тромс је знао за ту кућу, као и то да се у њој увек може наћи животних намирница и најпотребнијих средстава за живот, која ту од времена на време доносе и остављају или поларне експедиције, или ловачки бродови. Кад би се до те куће допрло, спасење би било осигурано. Али да ли ће три ослабела и малаксала бродоломца моћи превалити пут од 140 километара, препун терен-



ских тешкоћа и опасности од белих медведа? Ево их већ на последњем брду пре но што би се на својим скијама сјурили у морски залив у коме их чека спасење. Али ту су застали изненађени. На самој обали, извучен на лед, спасили су један омањи ловачки брод, затрпан снегом, из кога су вириле само катарке и један крај крова. За неколико минута, створили су се на подножју брда и, јако зачуђени, нашли се пред једном колибом, готово потпуно завејаном од снега. Пред колибом је седео, наслоњен на снег, један човек, и гледао их својим великим исколаченим очима држећи велики нож у руци. Поред њега је у снегу лежао упола одеран бели медвед. Тромс му приђе обазриво, са запетом пушком у руци, али се тргне запрепашћен, видећи да је човек мртав. Ушавши у колибу, занемели су пред призором који им се указао пред очима: петоро људи, потпуно обучених, са натученим шубарама на уши и на очи, лежали су мртви, смрзнуте, са поиспадалим здравим зубима свуда око њих. Очеvidно је било да их је све покосио скорбут. Пошто се у замрзнутој земљи није могло копати, и не би их могли сахранити, а не могући остати даље у колиби претвореној у гробницу, мислили су да се ту само мало одморе, па да одмах крену даље у правцу куће на Острву Данаца. Међутим, тај им је план био осујећен: за време док су, преморени, спавали у једноме куту колибе, поред лешева помрлих ловаца, напољу се дигла страшна снежна бура; колиба је била завејана снежним сметовима, а о изласку из ње, а још мање о путовању, није могло бити ни говора. Све што су у своме очајању могли да ураде, било је то да изнесу смрзнуте ловце из колибе и да их наслажу по снегу подалеко од ове, да пробију колибу на неколико места и, мрзнући се у њој, добро је очисте и проветре, да из ње избаце све ствари које

су са болесницима долазиле у додир, па да на томе месту остану док не престане бура.

Шта је за све то време било са бродом „Нада“ који се, пошто је покушао све што се могло да спасе своја четири човека, остављена својој судбини у хаосу од леда насред арктичког океана, и сам морао спасавати од очигледне пропасти? Капетан Сиверт је био стари морски вук, и за цео морнарски свет било је сигурно да је он за тражење и спасавање напуштенога чамца, пре но што се решио да спасава сам брод и да се врати у Тромзо, учинио све на шта су га упућивали дуго морнарско искуство и дужност капетана брода. Па ипак је зато доспео пред поморски суд, који га је ослободио сваке кривице кад је сазнао шта је све капетан покушавао пре но што се решио да своја четири човека препусти њиховој судбини. Једино само што је кажњен са 20 круна због једнога доброг шамара који је том приликом, на суђењу, распалио једном полицијском чиновнику због незналачке алузије овога о томе шта он мисли да је капетан пропустио у његовом случају радити.

Капетан Сиверт је у Тромзоу провео зиму размишљајући о начинима на које би на пролеће предузео тражење и спасавање својих људи, ако су ови дотле још остали у животу. На броду је за то време спремио све што треба за то и попунио посаду старим и испробаним поларним морнарима из Тромзоа и Хамерфеста. Требало је само чекати вест да распукнут лед допушта приступ Шпицбергу. Та је вест стигла крајем априла и 30. тога месеца „Нада“ је већ била на путу ка северу. Три дана пошто је за собом оставио европску земљу, брод је почео сретати ледене санте, а убрзо затим и ледена брда. Мноштво фока које је сретао и које су пролазиле поред њих на сантама ношеним струјом и ветром, навело је посаду на искушење да успут и лови.



За 4—5 дана успутног лова имали су на броду преко 600 кожа од фока. На понекоме *ајсбергу*, поред кога су пролазили, дешавало се да спазе и понеког белог медведа; зауставивши брод и спутивши се у ловачки чамац, 2—3 ловца послата да се упознају са њиме, враћала су се после пола сата на брод са медвећом кожом. Све су то, усталом, и морали чинити, јер је у то време још густ лед покривао површину пространога арктичког океана и могло се примицати северном Шпицбергу само врло опрезно и без журбе; време је тада требало искоришћавати у лову, који је одиста био изобилан.

Провлачећи се тако данима кроз лед, приморани врло често да се враћају, да траже нове пролазе, да се понеки пут и из ових враћају, ипак су се поступно приближавали Острву Данаца и пролазу Данскегат, кроз који су мислили проћи да би опловили северну обалу Шпицберга. Капетан Сиверт је проводио читаве сате, кадшто и по цео дан, на стражи, у бурету увезаном на предњој катарци, двогледом посматрао видик, давао знаке и команде посади кад је приметио шта од интереса за ловце или за правац пловидбе. Једнога дана он из свога бурета спази земљу, Острво Данаца. Мало затим дрекнуо је одозго што је год могао, да се одмах на катарки истакне застава и да се брод управи на једну тачку коју је руком показивао. Спазио је двогледом човека на једном узвишењу острва и човек му је одагле давао знаке. Човек је био његов стари друг и харпунер Јохан Тромс, који се баш у тај мах задесио као дежурни на стражи. Лако је замислити дирљив призор који је настао кад су се, после још два сата борбе са ледом, састали спасиоци са својим друговима несталим у поларној пустињи у најгоре доба, и за које је било много више вероватноће да су већ одавно на другоме свету, но да ће се икад на њих живе наићи. Обострана

радост била је бескрајна. Цео дан и целу ноћ су поред ватре причали догађаје кроз које се прошло откад су се растали. И кад се све то свршило, потоварило се све на брод и овај се спреми, не за повратак у Норвешку, већ за даљи лов. Ипак, пре но што су се отиснули на отворено море, сетили су се једне хришћанске и другарске дужности, за коју су одлучили да је испуне заједнички. Њихови непознати другови, ловци као и они, остали су, онако смрзнути како их је оставио Тромс, наслагани на снегу у близини напуштене колибе која је спасла бродоломце са „Наде“. Требало их је посахрањивати и одати им последњу пошту. Са капетаном Сивертом на челу, цела посада са „Наде“ отишла је на то место, понела собом потребан материјал, извршила сахрану, одала друговима последњу пошту и вратила се на брод, већ спреман за полазак.

Никада се, по свој прилици, ниједан ловачки брод није тако радосно отиснуо од обале као брод „Нада“ са наћеним и спасеним својим људима, једно због срећног исхода целе авантуре, а друго и због богатства у лову које су већ дотле имали нагомилано на броду. И Тромс са своја два друга, и посада са „Наде“, путујући на север ка Острву Данаца, накупили су до свога састанка велики број кожа од фока, морсева, белих медведа и поларних лисица, и сам тај товар осигуравао је свакоме од ловаца добар део, који ће учинити да се забораве све опасности и патње кроз које се прошло. Али, то још није било све. Лов се, још одмах од поласка, показао тако издашан, да су за кратко време, пре но што је брод стигао до Медвећег острва, сви магацини брода били пуни кожа, крзна, масти од фока и морсева и других продуката лова. Са пуним товаром појавио се једнога лепог сунчаног дана брод „Нада“ пред луком у Тромзоу, где га је на пристанишном кеју доче-

кало поморско становништво вароши, са чуђењем што се један ловачки брод враћа усред најјаче ловачке зоне. Горе на катарци, седећи у бурету на стражи, харпунер Јохан Тромс је проливао сузе радости кад је на обали спазио своју жену и децу, који су га већ одавна били оплакали.

Ларс Ханзен оставио нам је и податке о томе како се, међу сопственицима брода и његове посаде, дели добит од лова. Бруто-добит дели се прво на три једнака дела. Сопственик (компанија или појединац) добија сам два дела, за капитал који је уложио у брод и његову потпуну опрему за путовање, лов и издржавање људи. Преостали трећи део дели се на девет делова (ако су, као што је обично случај, на броду свега осам људи; капетану припадају два дела, а осталима сваком по један део. Сваки од посаде, осим капетана, прима дакле по један двадесет седми део од бруто-добити. Поред тога, сам харпунер добија један нарочити додатак од самог сопственика предузећа; тај додатак зависи од гласа који он има у ловачком свету као харпунер, и од споразума са самим сопствеником.

## ТРАГЕДИЈА СПРЕЧЕНА У ПОСЛЕДЊЕМ ЧАСУ\*

Пре две године, крајем јула 1930. године, приспео је у омањи фјорд Сермилик, у близини ескимског насеља Ангмагсалик, на источној обали Гренланда, један енглески брод и ту истоварио два моторна чамца, два аероплана и педесет ескимских паса, па се укотвио у фјорду, спреман да ту проведе дуже време. Четрнаест људи који су ту изашли из брода поставили су одмах на обали станицу за дуже пребивање, у облику једне дрвене бараке снабдевене антеном за бежичну телеграфију и за то потребним инструментима. Чим је то било готово, друштво се поделило на три одељења, која су се разишла свако на своју страну, једно на аероплану, друго на моторном чамцу, треће пешице, и одмах свако отпочело свој посао. То је била енглеска експедиција под командом Х. Г. Ваткинса, којој је поверено да проучи могућност и појединости ваздушног пута што би везивао Енглеску са Канадом преко острва Фероер, Исланда, Гренланда, Бафинове земље и Хјудзоновог залива; линија би почињала од Лондона, а завршавала би се код Винипега у Канади. Та је линија била изабрана на два главна разлога. Један се састојао у томе што се знало да њоме има мање магле но линијама које би пролазиле јужније од ње, а то је важна ствар за ваздушни саобраћај. Други је разлог био тај што тим путем не би било дугачких прелетања преко мора; најдужи такав простор био би онај између острва Фероер и Исланда, а он не износи више од 500 километара. Ме-

\* Одломак из књиге *Кроз поларну област*, Београд 1932, стр. 123—132.

Ћутим, велике је бриге задавало прелетање Гренланда; преко њега би се, том линијом, имао прелетети простор од 1100 километара дужине, покривен вечитим снегом и ледом; та дужина је иста као ваздушна растојање између Париза и Копенхагена. Колика је најмања висина које се мора држати аероплан на томе простору, колика је на овоме температура и какви су ту ветрови у разво доба године? Да ли се на њему могу спуштати аероплани у случају нужде, и да ли је могуће поставити дуж линије станице - релеје за снабдевање бензином и другим потребама? Масу таквих питања имала је да реши експедиција, и она је одмах приступила послу.

За време док је једно одељење фотографски снимало терен преко кога ће прелазити ваздушна пруга, друго одељење је пошло на дугачак пут преко Гренланда, од Ангмагсалика у правцу западне обале, држећи се линије исте северне ширине коју има поларни круг, са задатком да на подесном месту подигне метеоролошку станицу. Одељење је имало пет испитивача, са четворим саоницама које су вукли ескимски пси. Најпре се морало испети уз један високи глечер, што је извршено са врло великим напорима. Тиме се одељење нашло на једној високој висоравни, доста равној, са slabим таласањем, покривеној вечитим снегом. После 18. дана путовања и прећеног пута од 224 километра, одељење се нашло на висини од 2100 метара. То је највећа висина на тој висоравни, и ту је одлучено да се постави метеоролошка станица усред снега чија се дубина ни на који начин није могла сазнати. Станица је довршена 30. августа; одлучено је да се у њој оставе два посматрача, а остали да се врате на своју базу у фјорду Сермилику. На дан 26. октобра једно одељење од десет људи пође опет из тога фјорда са више саони-





ца, поневши онима што су остали у метеоролошкој станици потребну храну за шест месеци и инструменте за бежичну телеграфију. Али тек што је изашло на висораван, одељење су подухватиле такве снежне буре да је морало застати на месту где се задесило и укопати се у земунце начињене од снега из којих се за време од три недеље није могло изаћи. Кад је бура прошла, видело се да није остало довољно хране за два посматрача, већ би у крајњем случају то још могло бити довољно за једнога. И тада се десило нешто што показује са коликим су самопрегоревањем и са каквом одлучношћу учесници експедиције пошли да изврше поверени им задатак. Један од њих, А. Куртол, син великог енглеског индустријалца, понуди се да замени ону двојицу посматрача што су остављени у метеоролошкој станици, и да сам самцит остане преко целе зиме у њој као посматрач. Предлог, после дуге дискусије, буде са тешким срцем усвојен и 11. новембра другови се врате у фјорд, а Куртол се, са два пратиоца, крене преко снежне висоравни у правцу станице.. Страшне међаве и снежни сметови учинили су да им је требало три недеље путовања до станице, на хладноћи од 34<sup>0</sup> испод нуле. Напослетку, 3. децембра одељење стигне до метеоролошке станице, где је термометар показивао температуру од 45<sup>0</sup> испод нуле. Требало му је, у таквим приликама, 38 дана да пређе 224 километра. Чим је Куртол примио на руковање станицу, дотадашња два посматрача и они који су га до станице допратили кренули су се натраг, истим путем, у правцу фјорда, у који су стигли после петнаест дана путовања. Куртол је остао сам самцит у бескрајној снежној пустињи, свестан тога да ће преко целе зиме бити потпуно одвојен од живог света, без и најмање наде на ма какву помоћ у случају нужде, и да ће бити потребна једна необична јачина воље и

издржљивост да се у таквим приликама дочека долазак смене на пролеће, или можда чак на лето.

Зима је у главном стану експедиције, у фјорду Сермилику, пролазила на миру. Испитивачи су вршили метеоролошка посматрања, састављали извештаје, ловили фоке ради исхране својих паса, и забављали се колико су могли и како су могли. Често се помињао, у снегу и леду, усред Гренланда остављени друг Куртол, и уколико се дубље залазило у зиму, била је све већа забринутост за његову судбину. Још у фебруару покушавало се аеропланима доћи у везу са њиме, али се то у три покушаја показало као немогућно. Један је аероплан, напослетку, успео доћи до места где је требала бити метеоролошка станица, али се ова и после дужег крстарења није могла спазити, јер је била покривена снегом.

1. марта, једно веће одељење пође са саоницама да по сваку цену види шта је са Куртолом. Два пута је морало да се враћа одакле је и пошло, због јаким снежних мећава и немогућности да пређе преко снежних сметова. Тек при трећем покушају одељење је успело приближити се месту где је, по астрономском мерењу, требала да се налази станица. Али ни најпажљивије тражење није могло открити ни најмањи траг ове; сметови од снега су, у облику таласа, покривали недогледну белу површину, у тишини коју је прекидао само хук ветрова. После петнаест дана претраживања, одељење се у највећем очајању вратило у главни стан експедиције, изгубивши сваку наду да је Куртол у животу. Тада се сам шеф експедиције Ваткинс одлучи да учини последњи покушај да сазна шта је са њиховим другом, и 48 сати по повратку последњег одељења крене се у правцу станице. Хитајући што се могло више, успео је да за дваест дана стигне до места, по доста јакој магли, и од-

мах, помажући се скијевима, почне претраживати око-  
лину у свима правцима. Ништа. Сутрадан, кад се рас-  
турила магла, зачула се цика и завијање једног еским-  
ског пса; кад је погледао на страну откуда је то дола-  
зило, Ваткинс спази на снегу поред пса парче енглеске  
заставе, поцепане од ветрова, и сам крај цеви вентиля-  
тора који је био постављен у станици да би ова могла  
добити ваздуха у случају ако буде затрпана снегом. На  
његову велику радост кад је, притрчавши месту, викнуо  
своје пратиоце, зачуо је слаб глас који се одазвао из  
снега под њима и који је показивао да под снегом има  
некога живог. За неколико тренутака, раскопан је снег  
за толико да се дошло до крова станице; овај је одмах  
пробијен, и из мрака у коме је био, извучен Куртол на  
светлост дана. Био је већ скоро изгубио вид и сав зара-  
стао у косу и браду, сасвим малаксао, толико да није  
могао ни да говори. Али се убрзо затим толико опора-  
вио да је одељење могло са њиме кренути на пут у прав-  
цу главног стана, пуно радости што је успело, у послед-  
њем часу, спречити једну језиву трагедију. У путу су  
имали једно пријатно изненађење: срео их је, на висо-  
равни Гренланда којим су се полако враћали, један  
шведски аероплан, који је ту дошао да се извести шта  
је било са експедицијом преко зиме. Он им је донео  
животних намирница и пошту из Енглеске, остао је  
неколико дана у фјорду и вратио се у Европу. За време  
боравка аероплана у главном стану експедиције, Кур-  
тол је, већ потпуно опорављен, испричао друговима шта  
му се све десило од дана кад је био остављен у снежној  
пустињи, до дана кад је био ископан из свога снежног  
гроба. Његово је причање ту забележено, аероплан га  
је понео собом, и оно је, одштампано убрзо затим у  
*Тајмсу*, изазвало узбуђење у Енглеској и целом свету.  
Спречена трагедија одиграла се овако:



По одласку својих другова 6. децембра, Куртол је остао сам у земунци под снегом, којој је било намењено да буде метеоролошка станица. Остављено му је било доста хране и дувана, једна мала добро сортирана библиотека и петролејска лампа. Метеоролошки инструменти су били напољу, и он их је требао прегледати с времена на време. Првих десет дана ишло је све добро; време је било лепо и без мећава. Али већ 4. јануара 1931. г. сметови од снега били су потпуно затрпали станицу, и да није кроз њих вирила узана цев од раније постављеног вентилатора, заточеник би се у рупи угушио. Буре и мећаве су трајале до краја фебруара; тада су се утишале, али је хладноћа била  $45^{\circ}$  испод нуле. Термометар је у понеким тренуцима показивао и  $53^{\circ}$  испод нуле. За све то време, у оној очајној самоћи, Куртол каже да му није било досадно. Читао је и писао при светлости петролејске лампе; кроз један отвор који је сам прокопао, излазио је с времена на време да прегледа инструменте.

18. марта, једна од најјачих снежних бура какве се јављају у тим крајевима, тако је затрпала станицу и толики слој снега наслагала на њу, да је била прекинута свака веза са спољним светом. Очајнички покушаји да се прокопа какав, ма и најужи отвор, остали су безуспешни и Куртол се морао решити да у своме леденом гробу ишчекује спасење само од пуке случајности, знајући добро да је над њиме, на брду од снега под којим се налази затрпан, уништен сваки спољни знак да ту под снегом има живе душе. Једино је још напољу вирио сам замрзнути горњи крај цеви кроз коју се могло добити нешто ваздуха, али у оној снежној бескрајности сигурно је било да се он може приметити тек кад се стане баш пред њим.

Али то још није била сва несрећа. У хитњи око покушаја спасавања, Куртол је повредио суд у коме је држао петролеј, и овај је из њега за кратко време готово сав истекао пре но што је примећено да он истиче. Оно мало петролеја што је остало, морало се брижљиво чувати да би се могао од времена на време топити лед за пиће. Заточеник је од тада био осуђен да проводи сате, дане и месеце у потпуном мраку, без могућности, не само да чита и пише и тиме скраћује време, већ и да себи спрема храну, коју му је у мраку било врло тешко и напипати. Покушавао је копати узан тунел којим би дошао у везу са спољним светом и могао изаћи на површину снега да постави какав видљив знак који би се могао спазити кад му буду дошли другови да га траже. Али у томе је послу био спречен тиме што се није имало места где би се избацивао из тунела извађени материјал. Морао се решити да стрпљиво, жив сахрањен, ништа не радећи, лишен и сна, у страшној душевној депресији, ишчекује долазак другова кроз неколико месеци, и случајност да они у оној бескрајности пронађу тачку под којом се он налази, ако још и дође до тога да га траже, пошто ће сигурно код њих бити прва помисао да је нестало и станице и њега, и да га не вреди ни тражити.

Ујутру 5. маја 1931, опружен по медвеђој кожи која му је служила за постељу, Куртол одједном зачује над собом неке необичне звуке и нешто што је изгледало као топот ногу. И не надајући се ни најмање спасењу, помислио је да то пуца дебела кора од снега и леда која се налази над њиме, и скочио је да одмах искористи какву пукотину ако би се ова појавила. У томе тренутку зачује над собом људски глас и позивање да

се јави. Напред је описано како је до тога дошло. Пролаз је био брзо прокопан и Куртол је пао у наручје свога спасиоца, шефа експедиције Ваткинса. Тако није дошло до једне од најзбудљивијих поларних трагедија.



ТРЕЋИ ДЕО

*Међу Ескимима*

(Одломак из књиге *Кроз поларну област*, Београд 1932, стр. 133—167).



## ГРЕНЛАНДСКИ ЕСКИМИ

Од свега што сам на своме необичном путу имао прилике видети, ништа ме није толико узбудило као први сусрет са најпримитивнијим човеком који данас постоји на кугли земљиној, сусрет са првим Ескимом скитачем на кога смо наишли. То је било кад смо се, пловећи лагано поред *банкизе* и радећи успут поверене нам послове, приближили обалама Гренланда на стотину километара. Пловећи на растојању од дваестину метара од *банкизе*, спазили смо двогледом на леду, подалеко од његове обале, створење обучено у медвебу кожу, где лежи потрбушке непомично поред једне гомиле ствари. Нас двојица изађемо на лед, поневши собом, за сваки случај, карабин и револвер, и приђемо да видимо шта је. Кад нас је спазило, створење је нагло устало, зграбило своје кратко копље и изгледало је у недоумици да ли да бежи или да остане на месту. Пришавши му, пошто смо видели да је Еским, мој друг му понуди цигару, а ја комад хлеба који сам случајно у тај мах имао у цепоу. Ни једно ни друго није примио, као ни норвешки новац који сам му дао у намери да купим од њега које крзно. Нисмо се ни на који начин могли споразумети, али смо одмах разумели шта он ту ради. На месту где је лежао, била је у леду прокопана цеваста рупа, ширине пола метра, до саме воде. Он је, лежећи на леду и држећи главу над самом рупом, чекао да се појави фока која, пливајући под ледом, искоришћава сваки отвор да кроз њега провуче главу и дође до ваздуха потребног јој за дисање. У тренутку кад то буде, копље везано за руку ловца зарије се у животи-



њу, која за час буде кроз рупу извучена из воде и убијена. Неколико кожа од фока које су ту у близини стајале на гомили показивало је да је лов био изобилан.

То је био први Еским на кога смо наишли, и то прави Еским номад, који месецима, управо све донде док не настане права поларна ноћ, лута по банкизи ловећи, непрестано једући и спавајући на леду где се буде затекао. Обично тако заједнички лута по једна номадска породица, која се састоји из човека, жене и деце. Саонице које вуку пси и у којима носе своје најнеопходније потребне ствари, оставе где на леду, са псима и малом децом. Човек, жена и одраслија деца разиђу се на разне стране тражећи на леду какав отвор који је већ пре тога пробušила њушком каква фока. Нађени отвор се прошири ножем, и онда настаје лов на горе описани начин. Кад лов у једној околини ослаби, скупи се све у саонице и иде се даље за ловом. Ако се у путу спази какав бели медвед или морс, ни то се не пропушта, само је тактика другојача.

Пошто смо нашег Ескима посматрали неко време, не могући ништа друго с њим радити, вратили смо се у чамац и продужили пут. Од тада смо већ чешиће наилазили на такве номаде. То су били све омањи људи, чија висина не прелази 1,50 метара. Имају велику лобању, дугуљасту (доликоцефали), са челом суженим навише. Образи су им широки и испупчени; нос спљоштен; очи мале, црне и једва отворене, вероватно због атмосферских непогода којима су од детињства стално изложени, и због бљештавог белила снега и леда у коме проводе свој век. Руке и ноге су им сразмерно према телу мале, а горњи део тела им је јако развијен; већином су дебели. Боја лица им је мркоцрвена. То су, несумњиво, примерци људске расе који се данас највише приближују примитивном човеку, бар по начину жи-

вота. Ми смо доцније, кад смо изашли на Гренланд, имали посла и са културнијим Ескимима, а разабрали смо да их има и баш доста културних у насељима северозападног Гренланда и даље идући ка америчким обалама. Али за ове на које смо наилазили на банкизи североисточног Гренланда, то се ниуколико не може казати.

Зна се да је јужна поларна област ненасељена. Потпуно одвојена од континената и острва јужне хемисфере пространим океаном, потпуно лишена сувоземне фауне, јужна поларна област не пружа никаква средства за опстанак и живот становништва у њој, па чак ни за привремено бављење у њеној близини. Сасвим је другојаче са северном поларном облашћу. Она ипак, бар у одређено доба године, има саобраћаја са насељеним областима. Она, поред тога, има и разноврсну и многобројну фауну која чини могућним опстанак становништва и у близини самога пола. Све то чини да је та област насељена и сталним становницима, поред пролазних, који по нарочитим пословима у њу наилазе с времена на време.

Стални становници северне поларне области су Ескимима, Самоједи и Чукши, распрострањени по гренландској, америчкој и азијској области око пола, поглавито у појасу између поларног круга и 80-ог степена северне ширине. То су често номадске групе које, као и животиње од чијег лова искључиво живе, иду за ловом. Од тога поларног становништва, на европском делу северне поларне области живе само Ескимима, премда се они распростиру и на америчку и азијску област. Према области у којој живе, они се разликују на ове групе, различне по начину живота и степену културе:

1. Ескимима западног Гренланда, који живе у области данског припадништва на Гренланду, од Предгорја

Фарвела до 74<sup>0</sup> северне ширине. То су, по стасу, најмањи Ескимии; они не прелазе висину од 1,55 m. Под утицајем данске администрације, доста су изгубили од својих примитивних особина и добили нешто културе. Прешли су и у хришћанство и протестанти су; у ствари, тешко да и схватају шта је то, а у себи још чувају веровање својих предака у зле духове. Начини данске колонизације учинили су да је број ових Ескима у току последњих педесет година непрестано растао, и данас их има преко 12 000. Од интереса је поменути да данских насељеника који стално станују у тим насељима нема више од 200. Главно је насеље Годхаб, средиште данске администрације, са једним комесаром који врши дужност гувернера свих насеља.

2. Ескимии источног Гренланда, којих има свега неколико стотина и који су много мање културни од оних са западне обале. Највећи део тих Ескима груписан је у насељу Ангмагсалик, на 60<sup>0</sup> северне ширине, где се налази и један дански комесар. Живе у округлим шаторима од коже фока. Сваки човек има по две жене. Интересантно је да су им деца, док су мала, сасвим бела, добијајући поступно, у току растења, боју одраслих. То су, уопште, најнекултурнији Ескимии, страшно прљави и врло дивљи. Живе искључиво од лова фока и морсева. Многи од њих живе номадским животом, идући за ловом и враћајући се у насеље само кад се приближи дуга поларна ноћ. Од 1925. године данска администрација непрестано покушава да их, бар једну групу, насели на обалама Скоресби-Сунда, на 70<sup>0</sup> северне ширине где има фока и морсева у изобиљу. То су Ескимии на које је наишла наша експедиција, идући од Шпицберга и приближивши се Гренланду; са њима смо се сретали за све време бављења на источној обали Гренланда.

3. Ескимима северног Гренланда, који су насељени на његовој северозападној обали и на обалама Смитовог Мореуза. Најсеверније им је насеље Етах, на  $78^{\circ} 18'$  северне ширине, у коме живе зими око 250 Ескимима који се лети растуре по банкизи ради лова, лутајући по леду и тражећи фоке, морсеве, беле медведе, поларне лисице и др. Никада нису имали никаква додира са својим саплеменицима с југа, нити је ту икада био какав представник данске администрације. Област по којој се крећу, једна је од најхладнијих области на земљи, где температура често достиже и прелази  $60^{\circ}$  испод нуле. Пошто, као средства за живот, немају апсолутно ништа друго до продукте лова, постали су врло довитљиви да их што боље искористе. Због те њихове довитљивости и прилагодљивости суровим приликама за живот у којима су, свака поларна експедиција која је успела продрети у ту област обраћала им се за помоћ, а ову су они увек радо и незаинтересовано указивали. Из тога су насеља били нпр. Ескимима који су 1829. године помогли Росовој експедицији да успешно изврши своја испитивања; одатле су била и она четири Ескимима који су са Пиријем 1909. године допрли до северног пола.

4. Ескимима области Бакарне реке и арктичког америчанског архипелага, који су стасом највиши и веома ратоборни. Главно им је занимање лов на јелене и риболов, при коме лове у великим количинама лакса. За ловом иду далеко на север, где се покадшто, увек због лова, и насељавају. Таквих ловачких насеља има чак и на  $80^{\circ}$  северне ширине. У честим су ратовима са Индијанцима који живе јужније од њих. Врло су дивљи и лако им је убити човека из најништавнијих разлога. Мисионари који су покушавали преводити их у хришћанство увек су се враћали не учинивши ништа.



5. Ескимима северне Аљаске и обала Беринговог мора, којих има око 20 000 и који, према томе, представљају најмногобројнију групу ескимске расе. Они су увек били у додиру са америчким ловцима китова који у тим водама лове, као и са европским и америчким дошљацима који у тим крајевима траже злато или руде. То је учинило да су готово изгубили своје примитивне етничке карактере. У додиру са тим дошљацима без икаквих скрупула, десетковани су туберкулозом и другим болестима које у тим крајевима повлачи собом алкохолизам.

Далеко је од мене и помисао да овако, за то непоштан, правим овде какве етнографске студије о Ескимима, или да излажем оно што се о њима зна и што се, вероватно, може наћи у књигама. Али мислим да ми је допуштено описати оно што сам непосредно и лично видео и на лицу места разабрао за оно кратко време које сам провео међу њима, не водећи рачуна о томе шта се од тога зна, а шта не зна.

Поред мноштва заједничких одлика које постоје међу Ескимима из разних насеља, има међу њима и доста великих разлика, од којих су неке малочас већ поменуће. Ескимима које сам на путовању сретао били су Ескимима номади и они са источних обала Гренланда. То су, као што је напред казано, најнекултурнији Ескимима, и то је баш оно до чега ми је највише било стало да видим. Овде ће бити говора само о њима.

Пре свега, то су људи доста кратког века. Од њих ретко ко да доживи 50 година. Због чега? Можда због њихове велике прождрљивости за месо. Један Ескимима, одмах чим улови животињу, фоку, морса, белог медведа и др., почне одмах, још на лицу места, јести, и поједе до 7 килограма меса за оброк. Међутим, та кратковечност изгледа да не важи за жене; ове, доста често,



достигу старост од 60—80 година. То би се, вероватно, имало приписати њиховоме много мање напорном животу но што је онај који воде људи. Жене иначе потпуно личе на мушкарце. Нису од њих лепше, а и носе се као они, тако да их је немогућно разликовати. Једино се међу њима могу распознати мајке, и то по грби која долази од детета што на мајчиним леђима, под бундом од медвеће коже, ћути згрчено као мајмунче.

Сем сировог меса и сирове рибе, не једу ништа друго. Еским коме сам дао комад хлеба, загледао га је, као да није знао шта треба с њиме да уради. Кад сам му га ставио у уста, он је почео да жваће, али га је убрзо избацио из уста. Не знају ни за со; није им ни нарочито потребна, јер у животињској храни, коју искључиво и употребљавају, има довољно соли за потребе њиховог организма.

Кад су у своме насељу, Ескимима станују под шаторима, или у земунцима од ледених плоча, које кадшто покрију и снегом. Шатори су им од кожа фока, придржаних дрвеним моткама и камењем; пукотине су запушене гренландском маховином. Прозора нема, а улаз се затвара једном завесом од црева фока, распараних и сашивених једно уз друго; таква завеса не пропушта ветар, а пропушта нешто светлости у шатор. Земунце праве од плоча исечених ножем у леду и састављених тако да се добије једна полусферична купола (која се на њиховом језику назива „иглоо“). Један узан тунел од 3—5 метара дужине, кроз који се провлаче четвороношке, везује унутрашњост иглооа са спољашношћу. Кад сам, кроз такав тунел, покушао ући у један иглоо, мало је требало па да се онесвестим на пола пута, од неописаног задаха који је долазио из унутрашњости иглооа; морао сам се, идући четвороношке уназад, вратити излазу брже но што сам ушао. Од места на место

постави се у дуваре земунце по који комад провидног леда, што даје унутрашњости нешто светлости. Земунца је зими убрзо завејана снегом; да би могли распознавати где је, постави се на њу или поред ње какав видљив знак, нпр. јеленски рогови.

Одело им је начињено од коже фока, јелена или белог медведа, покадшто све то измешано. Шију га жене иглом начињеном од рибље кости. И људи и жене носе чакшире, често украшене, као и бунда, извезеним или урезаним сликама. Обично облаче по два одела једно преко другог; кад су на отвореноме мору, пребаце преко свега још и по једну кожу од фоке, која чува да се не покваси медвеђа кожа под њоме. Преко главе је навучена капуљица од коже која оставља откривене само очи, нос и уста. Често је и преко очију превучена кожица од фоке са два танка хоризонтална разреза, ради вида; то их чува од снежних иглица које изазивају запаљење у оку, као и од бљеска снега и леда. На ногама носе неке врсте чарапа, у облику врећица од коже поларних зечева, преко којих навуку чизме од коже фока.

Ескимима о којима је овде реч темперамента су флегматичног, отворени и добродушни, али без узбудљивости или веселости. Кад престану гледати странца са неповерењем и виде да се немају чега бојати, сва им је брига да га ничим не наљуће или не ожалосте; чак и своје одговоре на питања подешавају тако како ће то бити у складу са оним што странац мисли. Казано је напред да су амерички Ескимима доста ратоборни; ови пак, Ескимима са источног Гренланда, чак се никад међу собом и не свађају нити се туку. Никад нико није чуо од њих да се жале на свој сурови живот, или на ма шта друго. Јер о нечему бољем они уопште немају појма ни да постоји. Имају врло слаб појам и о својини.

Осим жена, одела и алата, све сматрају да се може делити са другима. Кад је један од њих уловио фоку, сви они који се нађу у близини могу јести колико хоће од лова. Али то повлачи и дужности и сваки мора да лови, или да помаже у лову и у опремању алата и прибора кад му се то затражи.

За време док су у насељу, Ескимима се хране смрзнутим месом од животиња уловљених раније и нагомиланим као резерва. Ако, као што се често дешава, то потроше пре но што отпочне нова сезона лова, онда настаје право гладовање. Тада настаје очајничко ноћно лутање по леду, да се дође до ма каквог лова, а кад ни тога нема, дође ред и на њихове псе да им постану храна. Ако се стање не поправи, настаје најужасније што се може замислити, људождерство. Али за то се знају врло ретки случајеви, само код Ескимима удаљених од отвореног мора, јер се ипак, чак и са њиховим примитивним средствима, може у мору, после дужег вребања, изненадити покоја фока или морс, или риба. Или се најбе на каквог залуталог белог медведа, кога глад истера из леденог заклона у коме проводи најмучнији део дуге поларне ноћи.

## ЕСКИМ У ЛОВУ

Чим се, почетком пролећа, толико развиди да се може ловити, и време допусти да се уопште напољу може опстати, Ескимима се у масама крећу у лов, једни у саоницама, други у чамцима, или чуновима. Саонице праве од дрва похватаних дуж обале или банкизе, или од костију кита или јелена, увезаних кожним каишевима. На јаким мразевима обложе их једним танким слојем леда, да би лакше клизале. Њих вуку велики, јаки и зато нарочито дресирани ескимски пси, дивљи и крволочни скоро као курјаци, али који су према Ескимима врло послушни. Обично је запрегнуто по 6—8 паса, али смо сретали и саонице дугачке по шест метара које је вукло по петнаест паса. При томе се нарочито бира најбољи пас за предњака; он одређује пут, избегава неравнине, обилази сумњива места и лајањем и уједањем ободрава остале. На њега се односе и команде Ескимима који управља запрегом и који, својим дугачким бичем од каиша, може да дохвати и предњака и кога хоће пса. Пси се и сами међу собом ободравају уједањем, кад који од њих попусти у тегљењу саоница. Кад који од њих добије ударац бича, он уједањем тера парњака до себе да боље запне.

Велики чамци са широким једрилима од коже фока, које на своме језику називају „умијак“ и који носе по 6—12 лица, употребљавају се за путовања целе породице са пртљагом, или за лов на кита. Много су им интересантнији лаки чунови за појединце, названи „кајак“, који играју врло важну улогу у животу Ескимима. Они му поглавито прибављају оно што му је

најпотребније за свакидашњи живот и за храну: месо и маст, кожу за одело, обућу и шаторе, кости за алате и друго. Кајак се прави од уштављене коже фока, затегнуте преко јегџа (ребара) од дрвета или од костију које крупне животиње и чврсто увезане за јегџе каишевима и концима од коже или црева. Он је потпуно затворен, покривен и непробојан за воду. Једино је, у средини кајака, остављен један кружан отвор, са нешто уздигнутим ободом, ширине човека. У тај се отвор Еским увуче тако да му је само горњи део тела ван чуна, обавије доњи крај горњег одела од коже фоке око тога обода и добро га око овога и око себе увеже, тако да вода, кад прелије преко чуна, не продре у херметички затворену шупљину овога, у којој је опружен доњи део тела. На кајак се, и на руковање њиме, Еским навикава још од свога најранијег детињства. Он на њему лута по мору тражећи лов и на јаким ветровима, па и при самим бурама, јер кајак, док није каквим чврстим предметом пробијен, не може потонути. За неколико гутљаја рума Еским је пред нама, у своме кајаку, изводио невероватне продукције, преврћући се нпр. тако да му глава и горњи део тела зарони у воду, а да дно чуна буде одозго, на површини воде, и остајући у таквоме положају по 1—2 минута. Кајак је толико лак да га сам Еским преноси преко леда, носећи га на рамену. Он у њему весла једним веслом, наизменце, са леве и десне стране. Ловачки алат и прибор увеже за спољну површину чуна испред, позади и поред себе, и онда је спреман да лови и по узбурканом мору.

Начини лова су разни, према животињама које се лове, и према томе се мења и опрема са којом Еским полази у лов. Најчешћи је лов фока, које се налазе у изобиљу у поларним крајевима, а апсолутно су безопасне и приступачне за ловца. Њих лове и на леду и на

отвореноме мору. На леду их лове тражећи отворе које фока избуши њушком тарући овом доњу површину леда, да би дошла до потребног јој ваздуха; она на такве отворе, којих има више, долази од времена на време, или само ради ваздуха, или и ради изласка на лед, где се одмара. И пси су извежбани да траже отворе које су пробушиле фоке и неће се преварити да застану код отвора који су се случајно начинили, без учешћа фоке. Кад је отвор нађен, Еским легне поред њега тако да му глава дође управо над отвор, држи у приправности кратко копље за набадање животиње и нетремице чека из воде познате му знаке да је фока близу. Ти знаци су клобуци ваздуха који почну избијати из воде кад је животиња управо под отвором. Еским тада и не чека да се она појави; знајући да је фока ту, на један метар под водом, и да се ту увек држи усправно, са њушком окренутом ка отвору, он хитне из све снаге своје копље, које се, у већини случајева, забоду у главу животиње. Копље му је везано меким каишем за руку; вукући себи тај каиш из воде, он извуче фоку до отвора, ту је доврши другим ударцем, прошири ножем отвор у леду, ако то буде потребно, и извуче лов на лед. Ту одмах скида животињи кожу, исече месо и подели га своје друштву, или га утовари на саонице, па пође да тражи другу прилику за лов. Али само није све то тако проста ствар. Има ту мноштво појединости и префињености које може познавати само извежбан ескимски ловац, проводећи цео свој век на томе послу. Еским нпр. вуче собом читаву једну збирку малих алата којима, пре но што почне стражарити, испита облик отвора под водом, дебљину и облик леда у непосредној близини отвора, итд. По клобуцима ваздуха он оцењује дубину на којој је фока и тачно место где јој се глава налази и тај мах. Лежући поред



отвора да над њиме стражари, он се претходно обезбеди, нарочито ако је сунчани дан, да његова сенка не падне на отвор, што би могло изазвати неповерљивост животиње, која би продужила пут до идућег отвора. Све то чини да су врло ретки случајеви да Еским упусти своју жртву.

Напред је описан други начин лова фока, који се обавља на отвореном мору. Ескимима, обично у групи, крстаре кајацима по мору и пажљиво гледају где ће се појавити глава фоке, која се од времена на време помоли из воде ради ваздуха. Позади ловца смештена је на чуну надувена бешика, или мешина од коже фока, која је везана за харпуну. Чим је харпуном ударио фоку, Еским одмах мешину баца за њом у воду. Томе је циљ да спречи животињу да потоне дубоко, а и да обележи место где се она налази кад, са заривеном харпуном у себи, покушава да се спасе ронећи. Кад је животиња малаксала, што ловац познаје по непокретности мешине, он је привуче чуну, доврши је и привеже за кајак.

Фока даје Ескиму оно што му је најпотребније за живот. Месо од фоке, свеже или смрзнуто, најобичнија му је, свакидашња храна; маст употребљује и за храну и за гориво у примитивној, напред описаној лампи; кожу за одело, обућу, шатор, чун, једрила и др.; црева за конац или за меке кожице са разноврсном наменом; кости за алате, итд.

Ескимима су и врло вешти ловци китова. Невероватно је како се простим и примитивним алатом они служе у томе врло опасном лову. Некада, док китови нису били разређени и истребљени у северној поларној области, мноштво китова је пловило дуж гренландских обала, прилазећи често близу самој обали. На појединим мес-

тима дуж ове, стајао је, за стену или велики блок леда добро учвршћен, крај врло јаког кожног каиша, дугачког по коју стотину метара. За други слободни крај каиша била је чврсто везана харпуна, која је стајала, заједно са каишем смотаним у котур, смештена у једном чуну или већем чамцу, извученом на лед и ту остављеном. Инсталација је припадала целоме оближњем насељу; сваки Еским из тога насеља допринео је ту понешто и сви су имали једнака права на део, ако се што буде уловило. Еским који први спази на површини мора кита у близини такве „китоловне станице“, потрчао би одмах чуну, довукао га до воде, ушао у њега, везао се како треба и завеслао у правцу кита, пуштајући да се онај котур каиша у чуну одмотава и да пада у воду. Ако успе доћи до кита пре но што овај зарони, он му снажно забодје харпуну иза предњих пераја, и одмах бежи обала. Рањени кит нагне одмах на воду, затегне каиш, и ако га у своме налету не прекине, буде заустављен, везан тако за стену или велики ледени блок.

И лов белих медведа има своје важности за живот Ескимима. Ескимима са којима смо ми имали посла, обављали су тај опасни лов на најпримитивнији начин, онако како је то, по свој прилици, радио преисторијски човек. Еским понесе собом нож, од кога се никад не раздваја, и једно кратко оковано, а добро зашиљено копље. Ако то ради лети кад је медвед сит, он га, напавши га гдегод на леду, мора дражити или изненада напасти, јер се медвед тада склања од човека. Кад надражен медвед насрне на ловца, у тренутку кад је, са раширеним канцама и усправљен на задње ноге, пришао да овога обгрли, ловац сјури у њега копље и медвед пада мртав. Ако пропусти да то на време и тачно уради, њему више нема спаса. Али за тај лов почиње све више улазити у употребу ватрено оружје, на које се Ескимима



већ навикавају и које лов чини много безопаснијим. У ескимским насељима која долазе у чешћи додир са европским ловцима, бели медвед се данас лови једино ватреним оружјем.

У појединим, а нарочито у северним, нешто културнијим областима Гренланда, има у изобиљу поларних јелена. У тим областима лов на јелене игра доста важну улогу у исхрани и животу Ескима. Раније се јелен ловио из заседе, гађајући га стрелом. Рањеног јелена требало је гонити и од великог броја њих, мали је број остајао у рукама ловца. Данас се то обавља ватреним оруђем, пушкама које Ескимима добијају разменим за крзна поларних лисица. То се већином врши у хајкама, у којима суделује велики број ловаца. Хајке се приређују у време миграција јелена, кад се ови у чопорима премештају из једне области у другу, идући за храном. На одређеним местима наслажу се дугачки зидови од камена који служе на то да јелене упуте местима где их очекују добро скривени ловци. Два таква зида све се више приближују један другоме; јелени се сатерају у левкасти простор између њих, и кад наиђу на излаз из левка, буду обасути мецима из пушака. Исти је начин употребљаван и у ранија времена кад су гађали стрелама. Само тада су чопори јелена, незастрашени пуцњем, увек ишли истим путевима и једном постављени зидови могли су служити вековима. Откад се лови ватреним оружјем, заплашени чопори, који су једном прошли једним путем, неће више њиме проћи. Резултат је тога јако отежан сусрет са чопорима, а често и глад која наступи кад такав лов изневери ловце.

Поларне лисице и зечеве Ескимима лове замкама утврђеним за земљу или за лед. Њих наведу на замку разним мамцима. Месо од њих поједу само ако су у оскудици хране, а коже употребљавају за делове на

оделу, или за једну врсту чарапа које навлаче на ноге пре но што навуку простране чизме од коже фока. Крзна од лисица су поглавита роба за размену са европским ловачким експедицијама, које за то дају у замену разне ствари за које знају да ће Ескимима бити добро дошле. Птице слабо лове, јер од њих немају велике користи. Покадшто их лове само ради забаве.

## ДУХОВНИ ЖИВОТ ЕСКИМА

Очајне прилике за живот, непрекидна борба за животна средства која не да нимало одмора ни времена да се на шта друго мисли, чиниле су и чине да се код Ескима све своди на најпримитивнији, материјални, животињски живот, без појма о каквим културним потребама. Прва је последица тога неописана прљавштина, коју је непријатно и описивати, прљавштина и телесна, и у јелу, и у стану, на сваком месту и у сваком облику. Друга је последица потпуна оскудица и најелементарнијих знања ван најужег круга онога са чиме, у своме готово потпуно животињском животу, Еским има сваки дан посла.

Па ипак, и код тог најпримитивнијег света наилази се на трагове неког духовног живота, на изражај нечега што се не своди баш само на животињске потребе. Пре свега, Ескимима имају свој језик, који, иако је врло сиромашан, ипак има израза и за нешто што премаша те потребе. Они имају и своја веровања, своје празноверице, па чак и своја наивна објашњења онога што се око њих дешава. Имају и нечега што би се могло назвати песмом, и прилично укуса за цртање и декоративне вештине. О свему томе дао нам је драгоцен обавештења један протестантски мисионар кога смо затекли у Ангмагсалику, и који је прилично добро говорио француски. Обавештења смо допунили онима из извештаја данског поларног истраживача Кнуда Расмусена, који је после светског рата провео две године међу Ескимима. За језик смо сазнали да је врло сиромашан у речи-ма и у облицима, што чини да се врло брзо и врло лако

може научити. Једна реч често исказује читаву идеју, али пошто је број идеја мали, и број таквих речи је јако ограничен. Имена нпр. лица често исказују какав компликован атрибут, при чему је један комплекс речи сабијен у једну реч. Тако нпр. мушко име Инернерунасуак значи неко ко је створен сувише брзо; мушко име Тарерорталик значи човек који има кожна пераја за пливање; име Игсивалитек, значи човека који је уједен од мрза; име Кивкарјук значи човека који личи на оглодану кост; женско име Игијангуак значи жена са малом гушом; женско име Арнакик значи жена која долази по други пут; име Кингутивкарсук значи жена која има ситне зубе, итд. Са незнатним изузетком, сва се имена завршавају на један од слогова ак, ек, ик, ок, ук. Од имена која сам имао прилике чути и могао прибележити, наводим н. пр. ова: Нанук, Панук, Аркиок и његова жена Арнангуак, Папик, Патлог, Манигак, Акигак, Акјарток, Киналик, Иситок, Анаркоак, Канајок, Шткилик, Фалитсок, Унгак, Кивиок, Илџилек, Натак, Квангвак, Атангагјуак, Какортунгек, Налунгнак, Нулиалук, Изаратајсок и мноштво других, толико компликованих да је тешко прибележити их, а још теже запамтити.

Реченице су им врло кратке, често само по једна реч. Ево како је нпр. изгледао један разговор о једном за Ескиме крупном догађају, о доласку курјака у близину њиховог насеља, раније ноћи: један Еским, сав застрашен, улази у шатор и прошапуће „амарок“ (курјаци); на питање да ли их је било много, одговара „анмишуми“ (много); на последње питање да ли су били далеко од насеља, одговара „наок“ (не), и то је било све.

---

По једној њиховој прастарој традицији, душа јелена осећа одвратност према морској води и животињама што у овој живе. Зато, кад се иде у лов на јелене, сав алат за риболов или за лов фока и морсева мора се изнети из чамца на обалу; кад се лови по леду, не сме се облачити обућа од јеленске коже. Кад је јелен убијен, треба добро пазити да му се не пребије ниједна кост. Пошто је јелен исечен и раскомадан, мора се оставити комад његова меса на каквоме камену у близини места где је убијен; то је нека жртва за мртве, да би их смилостивили да и други пут пошљу кога јелена на место где ће бити уловљен. Тако исто, за све време сезоне лова, не сме се никако дати псима да глобу кости јелена, јер би то душе ових дубоко увредило. Из сличних разлога мора се чекати јесен да би се смело шити ново одело од јеленске коже, за зиму која наступа; о то правило неће се никад огрешити ескимска жена.

Кад се пође у лов на фоке, треба изјутра добро поранити; то је једна пажња према фоки, и ако се тако не учини, фока неће доћи на отворе у леду, где треба да буде уловљена. У тренутку кад је уловљена фока довучена на место где ће бити одрана и исечена, треба завући нож у суд са водом и пустити са њега неколико капи на фокину њушку; то је зато што фока стално живи у води, и кад је из ове извучена, она осећа жеђ. Та ће иста фока, кад се доцније опет буде поново створила у мору, опет доћи истоме ловцу који је био тако пажљив према њој и напојио је. Из истих разлога, кад Еским пође на отворено море у лов на фоке, жена изнесе на обалу један чанак од камена са мало воде.

Кад се пође у лов на кита, забрањено је плувати у чамац, или у њему правити ма какву нечистоћу; за такве потребе носи се у чамцу нарочити суд. Кад је кит ударен харпунуом и о томе се да на обалу знак, удате





се жене морају одмах сакрити под шатор, да се кит од њих не уплаши. Тако скривене не смеју дрешити никакав чвор на своме оделу, јер би тада кит сувише нагло повукао за њега везани ловачки чамац и овај подавио. Стотине сличних празноверица су везане за лов како кита, тако и осталих поларних животиња. Оне су толико укорењене да чак и Ескимима који су прешли у хришћанство ниједну од њих, и ни у коме случају, не напуштају.

Врло важну улогу у друштвеном животу Ескимима — ако још може бити говора о таквом животу код њих — играју њихови „врачеви“. То су они међу њима за које се сви сложе да су у вези са мистичком силом која одређује судбину човека и света. То су несумњиво људи паметнији, умешнији и лукавији од осталих своје врсте, које они добро посматрају и познају, као и све њихове тајне, па то вешто искоришћавају. Они својим саплеменицима тумаче догађаје, предсказују судбину, тумаче вољу Великог Духа, одржавају веровања, потпирују празноверице и прописују, према овима, шта се у датоме случају ваља а шта не ваља; лече од свију могућих болести; дају магијске формуле за све случајеве, итд. Без врача се ништа не предузима, а најмање лов, који је оно што је најглавније и најважније у животу Ескимима. Без врача се ништа не ради и у односима са странцима који буду наишли у насеље; врач је тај коме припада право и дужност да се обавести одакле су дошљаци, шта хоће ту код њих, да ли прети његовим саплеменицима каква опасност од њих, да ли се треба држати према њима помирљиво или непријатељски, итд. Надмоћност врача не престаје ни кад насеље пређе у хришћанство.

Преобраћање у веру само је привидно, површно, без разумевања, а оно што је у души Ескимима остало

укорењено још од њихових предака, а подржавано од врачева, он никада не напушта. Како нас је уверавао дански мисионар, културнији Еским налази да се једна и друга веровања и не косе и да могу једно поред другог опстати. Али то је очевидно казано без дубљег разумевања, јер таква расуђивања премашају духовну моћ Ескимима. Мало пре нас је овуда прошао, са четири женска мисионара, познати мисионар, старешина свих мисија код Ескимима, сада „владика северног пола“, отац-Тиркетил. Он проводи већ више од тридесет година међу Ескимима и имао је прилике да боље но ико позна њихов живот и душу. Поред свих његових успеха у преобраћању Ескимима у хришћанство, он је увидео да су ти успеси површни и да се при томе не може рачунати на какво унутарње убеђење, већ само на процењивање практичне користи која ће се од тога имати. Еским, и прешавши у хришћанство, остаје при своме веровању у чудовишта и у своје врачеве.

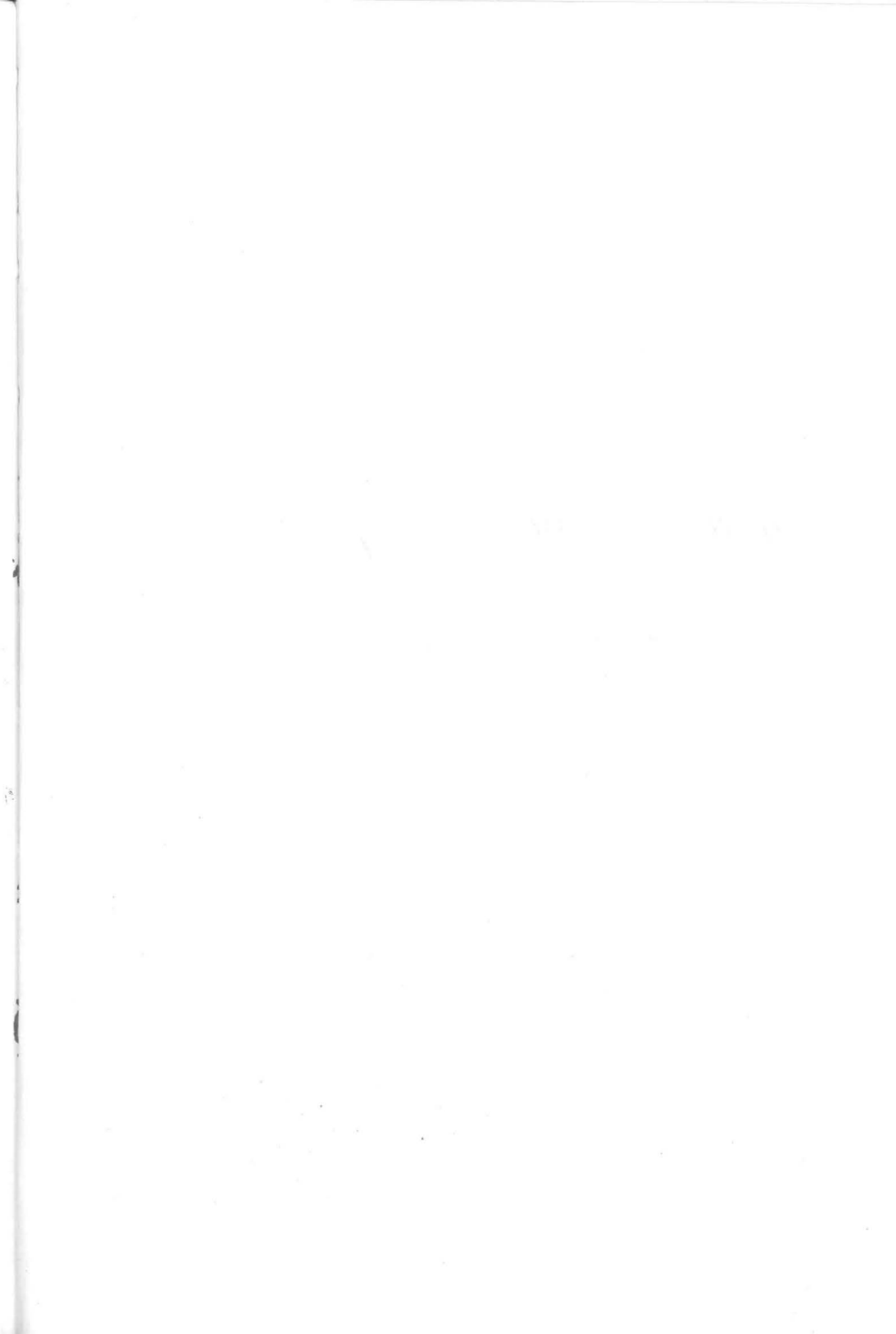
Оставивши на страну ту мистичку страну њихове духовне културе, има ипак код Ескимима нешто позитивније, што их мало приближује правој култури и показује да они, ма колико изгледали неприступачни овој, имају за њу извесно осећање. Они нпр. имају и својих песама, које не певају, али их рецитију кад путују или кад беспослени седе у шатору или у земунци. Песме су наивне и односе се готово увек на лов фока, морсева и јелена. Културнији Ескимима, они са северног Гренланда, имају и своје наивне мите, сваске и приче. Али јако пада у очи једна њихова заједничка црта: укус за цртање и украсе. И најнекултурнији Еским прилично лепо црта, нимало горе од наше деце у основној школи. То се ради врхом од ножа, на плочама од дрвета, које извуку из мора, као остатке од каквог бродолома, које морска струја и ветар притерају обали. Цртају обично

разна чудовишта из своје маште, људе, животиње, чамце, саонице, псе и др. Доста добро цртају и карте обала на којима, или поред којих, лове. Ми смо на банкизи наспрам Скоресби-Сунда наишли на једнога Ескимца ловца коме је уз кожне чакшире висила дрвена плоча са једним у њој урезаним цртежем. Кад смо у цртеж боље загледали, видело се да он доста тачно представља залив у који је Еским дошао да лови.

Интересантно је још и то да Еским сматра себе вишим од странца са којим долази у додир. То се лако објашњује тиме што он цени вредност човека једино по његовој окретности и умешности у лову, а у томе су Ескимци одиста ненадмашни. Сем лова не знају да постоји још штогод на чему се може огледати човекова вредност, а у томе погледу Европљанин није за њих нико и ништа. Уосталом, осим мистичких идеја, које код позитивних ствари не долазе у обзир, идеје Ескимца не иду много даље од онога што непосредно види и што је везано за његове најпрече потребе. Оно што није с тиме у вези за њих не постоји, нити им се може на ма који начин објаснити. Мисионар о коме је била реч, уверавао нас је да код њих реч „паметан“ и „глуп“, као ни појмови о томе, и не постоје, већ само речи и појмови „вешт“ и „невешт“.

ЧЕТВРТИ ДЕО

*Океанска острва*



## БЕРМУДИ\*

Напустивши Саргаско море, упутили смо се на северозапад ка Бермудским острвима.

Осмога дана путовања, по подне, угледали смо пред собом у даљини земљу, за коју нам је одмах казано да је то група Бермудских острва. Она се налазе на 32<sup>0</sup> северне ширине и 64<sup>0</sup>30' западне дужине, удаљена око хиљаду километара од североамеричког Рта Хатераса. То је група острва за која се каже да их има толико колико је дана у години. Већина их је покривена интензивно зеленом шумом, у којој се још издалека могу сагледати ниске, бело обојене кућице врло примамљивог изгледа. Између острва и острваца је безброј морских пролаза, канала и залива, подесних за склоништа омањих бродова који ту улазе да се укотве и склоне од ветрова. По већини острва налазе се пећине са ванредно лепим сталактитима и цистернама у којима становници скупају воду за пиће, јер на острвима нема ни река, ни потока, ни бунара. По безбројним и уским морским каналима који их раздвајају, по наслагама тресета на свима тим острвима и по поменутиим сталактитским пећинама на њима, мисли се да су острва постала распадањем једнога већег вулканског острва. Постоји и фама да су све то острва која пливају по површини мора, и да је земљина кора која их саставља тако танка да би се могла без великих напора пробити. Један матроз који је због пијанства и нерада био ухапшен у тамници острва, најозбиљније је претио да ће, ако га одмах

---

\* Из књиге *У царству гусара*, Београд 1933, стр. 27—70.

не пугне на слободу, пробити под тамнице и подавити је са свима њеним чуварима.

Клима је на острвима веома блага; зими температура никад не силази испод  $7^{\circ}$  С., а лети се не пење изнад  $33^{\circ}$  С. При крају лета су честе оморине и јаке буре, па и оркани што пустоше. Нису ретки ни земљотреси. На острвима има мало врста биљака и животиња. Видели смо кокосове палме, поморанце и олеандре. На гласу су лук и кромпир који се са Бермуда у великим количинама извозе за Северну Америку.

Главно и највеће острво, Мејнленд, или Бермуди у ужем смислу, налази се у средини архипелага. Оно износи око 40 квадратних километара, и на њему је варош Хемилтон. За њим, по величини, долази острво Сен-Џорџ од три квадратна километра, а потом острво Сен-Давид од два квадратна километра. Та су острва везана са Мејнлендом насипом који је 1899. године била бура разрушила. На острву Ирленд, западно од Мејнленда, које износи око пола квадратна километра површине, из далека се види утврђена тамница, која доминира улазом у канал Велики Сунд. Дваестину острва је насељено и има скупа око 20 000 становника, од којих су једна трећина бели.

Бермудска острва је открио 1502. године шпански морепловац Хуан Бермудес, по коме су и добила свој назив. Од 1612 године стално су у припадништву Енглеза. Њима влада енглески гувернер са законодавним саветом од десет чланова и саветодавним домом од 36 чланова.

Оно што смо могли прво, издалека, разликовати приближујући се острвима, била је кула светиља на острву Сен-Давид. Затим смо ушли у пристаниште Сен-Џорџ, где смо се бавили кратко време не излазећи из брода, па смо отпловили у пристаниште Хемилтон, из-

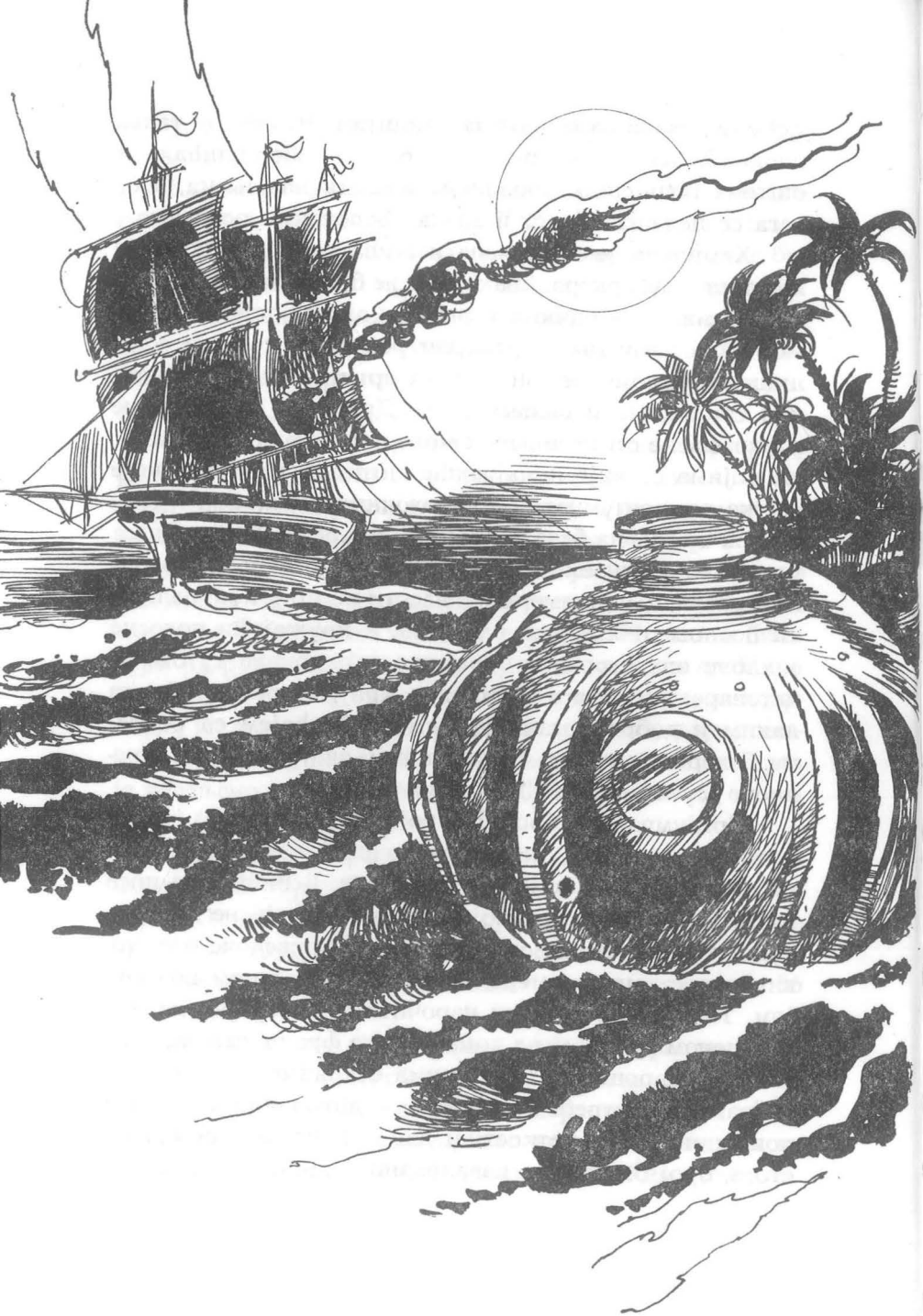


међу острваца са бујном вегетацијом. Некада је таква пловидба између острва била опасна, због плићака и оштрих подводних коралских наслага над њима, због чега се цела та област и звала „Баволским острвима“.

Хемилтон је врло лепа и жива варош, у којој је и седиште гувернера. Сваке недеље бродови из Њујорка довозе масу америчких туриста, који ту долазе на одмор и на уживање у „мокром режиму“, кога су били лишени у својој земљи. Кеј на пристаништу је претрпан сандуцима и балама робе. Дуж кеја су поређане и укотвљене стотине лепих моторних бродића, гоелета, на којима се вије понајчешће енглеска застава и које служе за кријумчарење алкохолних пића. Бермудска острва су главна база за то кријумчарење. Налазећи се у довољној близини америчке обале, а ипак на довољном растојању да америчке власти не могу контролисати послове и кретања на њима, и пружајући подесне заклоне од ветрова и бура, као и склоните кутове за истоваре, утоваре и претоваре кријумчарене робе, са лаким и добро организованим саобраћајем са обалама Северне Америке, острва дугују своју велику напредност „сувом режиму“ и кријумчарима.

Кријумчарски бродићи, које смо радознано посматрали, ванредно су лепо, практични и удешени за специјални посао коме имају да служе. Већина њих носе на својој горњој дрвеној конструкцији јасне трагове пушчаних и митраљеских метака, који сведоче о њиховим сусретима са америчком антиалкохолном полицијом. Ти трагови су бити нарочито многобројни на једном лепом бродићу, на коме се вила француска застава.

И у варошима, и на свима острвима, званично је забрањена употреба аутомобила и мотоцикла, због мале површине земље, реткости и ускости путева. Али је, баш стога, број бициклета изванредно велики и изгледа да



се цео свет премешта с места на места тим подвозним средством. Свет је доброћудан, услужан. Говори једним енглеским жаргоном, где се све изражава специјалним морнарским изразима, које могу разумевати само они што свој век проводе на мору и у додиру са морнарима.

Вредно је поменути још нешто што је од научног интереса, а што нам се дала прилика да сазнамо и видимо приликом бављења на Бермудима. Амерички испитивач, инжењер Уиљем Биб, бавио се баш у то време кад и ми код Бермудских острва, где је намеравао искористити свој нови гњурачки апарат за спуштање у дубине мора и непосредно посматрање живота у њима. Успео је спустити се на морско дно на дубини од 700 метара, у близини малога Бермудског острва Нонзер. Апарат је једна јака и отпорна гњурачка кугла, слична оној у којој се професор Пикар балоном уздигао на рекордну стратосферску висину, само много отпорнија. Кугла је херметички затворена, са малим, такође добро затвореним прозорима, кроз које се може посматрати околина осветљена електричном светлошћу. Иначе, у дубини у којој се Биб спуштао влада потпун и вечити мрак. Па ипак, кад се у апарату угаси електрична светлост, пред очима се укаже, по речима самога Биба, „као у ноћи без месеца“, безброј треперавих, зеленкастих и плавкастих звезда разне величине, али које нису непокретне као оне на небесном своду, већ се крећу у свима правцима. То су нарочите рибе што живе у морским дубинама, ракови и други створови који испуштају електричну светлост и осветљавају се би пут кроз бескрајну дубинску помрчину. Истраживач је остао, после нас, да продужи своја испитивања по морском дну око Бермудских острва.

## БАХАМСКА ОСТРВА

Пошавши са Бермуда једанаестог дана путовања, упутили смо се најпре на запад, у правцу обала Флориде, у циљу да сретнемо велику Голфску струју која туда пролази у своме дугачком путу ка североисточним областима Атлантског океана.

На Голфску струју наишли смо на месту које се налази отприлике на  $31^{\circ}$  северне ширине и  $75^{\circ}$  западне дужине; јужно од Рта Хатераса. То се осетило по нагло повишеној температури воде. На неколико часова пре тога имали смо прилику посматрати један доста редак призор за ове крајеве, који нас је све извео на кров брода. Појавио се изненада, тренутно, јак ветар који је собом терао један низак црн облачић. Облак се убрзо додирнуо са површином океана, и тада се на води појавио висок водени стуб који је имао облик развученог завртња. Стуб је изгледао као да виси у ваздуху; није се могло разазнати ни где на његовом горњем крају престаје вода, а почиње облак. Величанствени призор трајао је нешто мање од једне минуте, па је онда свега одједном нестало на необјашњив начин, праћено потмулом грмљавином.

Голфска струја има правац супротан ономе у коме смо ми пловиди и прилично нас је задржавала, поред вољног успоравања и задржавања да би неки од сапутника, које је то интересовало, мерили температуру воде. Стога су нам се тек трећег дана по поласку са Бермуда, пред вече, појавила на видикү прва, најсевернија Бахамска острва, отприлике на  $26^{\circ}$  северне ширине и  $78^{\circ}$  западне дужине.

Бахамска острва су једна група многобројних острва и острваца што се налазе између Флориде и Малих Антила. Зову се још и Лукајска острва, по шпанском називу Лос Кајос, који означаје стеновита острва. Међу њима има их дваестину која су насељена: на њима има земље за обраду и шуме. Остала су стеновита и потпуно пуста. Острва се налазе на кречњачким прудовима који се стрмо дижу из великих океанских дубина. Опкољена су пространим коралним наслагама. На северном крају малог бахамског пруда налазе се повећа острва, која смо прво угледали: Велика Бахама, Велики и Мали Абако. Јужно одатле је велики бахамски пруд, раскомадан дубоким морским каналима. Одатле још јужније наилази са на многобројна омања острва као: Сан-Салвадор, Рамкеј, Еклим-Ајланд, Маригуана, Инагуа и др., свако од њих на засебном пруду.

Поред тих острва дувају стални и врло јаки пасатски ветрови. Они и морске струје, наносећи бродове на камените плићаке и шиљате подводне стене, чине пловидбу у тој области веома опасном. То је и учинило да је становницима острва једно од главних занимања одувек било кријумчарење и искоришћавање бродолома.

Насељена острва су густо пошумљена и из њих се извози велика количина махагонског и другог племенитог дрвета. Од корисних биљака гаји се и извози у маси: ананас, поморанце и лимунови. Јако је, у невероватним размерама, развијено вађење сунђера из мора, као и лов крупних морских корњача. Острва су пуна река, речица, и поточића, у којима ври риба и по чијим обалама гамижу безбројне корњаче. Клима је врло блага; температура је између  $13^{\circ}$  С. и  $36^{\circ}$  С., а средња годишња температура је  $24^{\circ}$  С. Али су честе јаке буре које пустоше, и обилне кише. Па ипак, због благе климе, иму-

Њнији Американци зими у масама посећују ова лепа острва.

Бахамска острва су била прва земља, са америчке стране Атлантског океана, на коју је наишао Христов Колумбо 1492. године при открићу Америке. Нешто доцније су Шпанци њихове првобитне становнике отерали као робове у своје колоније на Антилима. Од 1718. године острва су прешла у енглеско припадништво, затим у шпанско, па су године 1781. дефинитивно припала Енглеској. Данас скупа имају око 60 000 становника. Њима управља гувернер, постављен од енглеског краља. Уз гувернера је извршни Савет деветорице и Законодавни савет, такође од девет чланова; постоји и Народна представништво од триестину чланова.

Међу Бахамским острвима ми смо посетили само два: острва Сан-Салвадор и Инагуа. Сан-Салвадор је био прва земља на коју је наишао Колумбо пребродивши океан, о чему смо сви, још од детињства, читали. То је прави рај по својој лепоти и бујној вегетацији. Насељено је и доста обделано. Острво Инагуа, такође врло живописно, раздељено је једним уским морским каналом на два острва; на већем је мала варош Метјустаун, и она има око 1500 становника. На тим острвима смо се бавили по 2—3 часа, па смо кренули управо на југ, у правцу Караипског мора и Малих Антила, који нису далеко од јужнога краја Бахамских острва.

## ХАИТИ

Пробавивши на острву Корњача два дана, испуњена разумљивим узбуђењима, кренули смо бродом даље, препловили морски пролаз што раздваја то острво од северне обале великог острва Хаити, и укотвили се наспрам веома лепе плаже, на месту које урођеници зову Ушће трију река. Само острво, које урођеници на Тортуги зову Велика земља и према којој Тортуга изгледа као мали сателит поред велике планете, једно је од оних које је открио Колумбо 1492. године у своме америчком походу. Становници острва, на које је он тада наишао, били су Караиби; они су ту имали доста уређену државу, а доцније су од Шпанаца потпуно истребљени. Колумбо га је назвао Хиспаниола (Мала Шпанија). Французи су, завладавши острвом, назвали га Сан Доминго, по месту тога имена које је постојало. „Налазим се — писао је Колумбо краљици Изабели — у једној чаробној земљи, у зеленилу какво не познаје Европа. Једино наша Андалузија, са њеним вртovima, може о томе дати неку идеју. Хиспаниола је одишта једна мала Шпанија, али Шпанија увек у зеленилу, и без зиме.“ Колумбо се у својим извештајима чуди риболовном богатству на које су његови бродови наишли и обилно га искоришћавали за време свога бављења у тим водама.

Наш сапутник историчар је и овде био вођ, давао сапутницима обавештења, водио их на места која је било од интереса видети и довео их у додир са појединим становницима који говоре француски и који су

нам се љубазно ставили на расположење за све што нас је интересовало.

Острво Хаити припада Великим Антилима; лежи између  $18^{\circ}$  и  $20^{\circ}$  северне ширине и  $71^{\circ} 30'$  и  $74^{\circ} 35'$  западне дужине. Дужина му је 650 километара, а ширина 264 километра; као његов саставни део сматра се острво Корњача. Површина му износи око 77 000 квадратних километара. Има око три милиона становника, од којих су 70 процената Црнци (Негри). Око њега су корални прудови, у које су природно урезана врло угодна пристаништа и за велике бродове.

Острво је јако бреговито. На његовој јужној страни лети често бесне страшне буре и оркани. Земља у долинама и по странама брда је врло плодна. Производи се и извози: кафа, какао, шећерна трска, дуван, памук, пасуљ, грашак, маниок и др. Стока се слабо гаји. Али у густим шумама острва има много подивљале крупне стоке, бикова, крава и свиња.

Некада је на острву Хаити цветала трговина црним робљем, које се називало „абонос“. Кад су на Антилским острвима истребљени њихови први становници, Караиби, требало је добављати са стране радну снагу, јер нови становници нису се ту били населили да нешто раде. Тада се стао приређивати лов на Црнце са афричких обала, који је вршен у великим размерама у шеснаестом, седамнаестом и осамнаестом веку. Цар Карло Пети био је продао Фламанцима право да сваке године заробљавају и доводе на Хаити, Кубу и Порторико по четири хиљаде афричких црнаца. То своје право Фламанци су одмах продали за 25 000 дуката једноме спекуланту из Бенове, а овај га убрзо затим продао португалској компанији нарочито организираној за трговину робљем. Компанија није непосредно, сама, ловила робове; она их је прекупљивала од арабљанских



трговаца робљем, који су имали своје, за тај посао нарочито опремљене бродове (négriers) и нарочиту војску од опробаних арабљанских морских пирата. Експедиције су, добро наоружане, без икаквих скрупула нападале афричка села дуж обале, па и подаље од ове, заробљавале све што је било способно за рад, утоваривале све то, једно преко другог, у дубоке и добро осигуране доње магацине брода, и као робу преносиле преко океана на поменута велика острва. Процент смртних случајева при тим транспортима био је врло велики, јер су се робови формално гушили у магацинима у које су били натрпани, једни преко других, као права роба. Оно што је остало у животу продавало се доста скупо на тим острвима, и од нових господара одмах терало на рад. Кад су Енглези и Холанђани сломили моћ Португалаца, монопол ове живе робе прешао је у њихове руке.

То је тако трајало све до почетка деветнаестог века, када је енглески парламенат донео први закон по коме је трговина робљем потпуно забрањена у енглеским колонијама. Та трговина је од тада, бар од енглеске стране, сматрана као злочин, и по томе закону кажњавана не само великим новчаним казнама, већ и затвором на дуже време. То ипак није спречило да се она продужи још за више од тридесет година после тог закона. Експедиције за заробљавање црнаца вршиле су то кришом; трговина је обављана на пустим острвима, ван домашња власти. Пренос робова од афричке обале до места предаје вршен је врло нечовечно, на начин много горино раније, кад се могло слободно радити. Кријумчарски брод товарио је у своје магацине толико робова, да су они у путу у масама умирали погушени. Торгура је за њих трајала много дуже но раније, јер се морало пловити заобилазним путевима да би се избегао сусрет са енглеским бродовима. Свакоме енглеском броду била је



у то време стављена у дужност контрола над трговином робљем и, према могућности, хватање и конфисковање кријумчарских бродова. Кад је такав један брод, натоварен црнцима, угледао какав брод на коме се вила енглеска застава, одмах је мењао правац и дао се у бекство. Ако није могао измаћи, и ако је енглески брод, као што је био скоро увек случај, био наоружан топовима, брод са робљем је био заплењен и поседнут од енглеске посаде; црначки робови су били пуштани на палубу да се опораве, а на њихово место је, у магацине кријумчарског брода, смештена и у ланце оклована посада тога брода, добро чувана од стране енглеске страже. Робови су успут пуштани на слободу где је који хтео; они који то нису хтели, предавани су успут бродовима који су се сретали, или онима што из Енглеске полазе на пут, да их ови искрцају, у проласку, на афричку обалу. Трговци са робљем предавани су енглеским властима, у Енглеској или у колонијама. Запамћени су и случајеви да су кријумчари, не могући измаћи броду који их је гонио, укрцавали се у чамце, а брод пун робова потопили, да би уништили доказе за свој злочин. Забележен је и случај да је свирепи капетан кријумчарског брода, опет у томе истом циљу, и пре но што је дошао надомак топова брода који га гони, повезао робове за дугачке, тешке гвоздене ланце, па их све подавио у мору, бацивши у воду цео тако искићен ланац.

Цени се да је, у то време, годишње одвођено у робство око 350 000 афричких црнаца, од којих је на другу страну океана стизало око 70 000; остали су умирали на броду и бивали бачени у море. Зна се да је крајем осамнаестог века само у Лондону, Ливерпулу и Бристолу било преко две стотине бродова који су се бавили искључиво трговином робљем. Ти бродови су редовно

саобраћали између Гвинејског залива, Антилских острва и америчког копна, а могли су скупа понети уједанпут до 50 000 црначких робова.

Али треба поменути да и у самој Енглеској није ишло глатко са укидањем ропства. Главни иницијатор за то укидање био је велики енглески филантроп Вилем Вилберфорс, интимни пријатељ министра Пита, који је свој век провео радећи на томе да се укине ропство. Као члан парламента, Вилберфорс је крајем осамнаестог века поднео о томе предлог, али је овај био одбијен великом већином гласова. Предлог је усвојен тек на десетину година доцније, кад га је Фокс прихватио као свој, и парламенат је изгласао закон о укидању ропства и забрани трговине робљем у енглеским колонијама. Међутим, Наполеонови ратови спречавали су да закон буде у пуној мери примењен. Тек је 1833. године донесен врло строг енглески закон о томе, а да би се тадашњим власницима робова у колонијама накнадила штета од укидања ропства, одлучено је да им држава да новчану накнаду, што је, претворено у француски новац, износило укупну суму од пола милијарде франака. Вилберфорс, чије је дело решење тог великог социјалног питања, сахрањен је, као и други велики енглески људи, у Вестминстерској цркви у Лондону.

Трговина робљем престала је потпуно тек у другој половини деветнаестог века, када су све европске и америчке поморске државе донеле о томе строге законе и кад су контролни парни бродови потпуно онемогућили обављање те трговине кришом. Закон донесен од Сједињених Америчких Држава је од године 1863, а од Бразилије године 1888; то су последња два закона те врсте. Од тада су и Хаити изгубили своју ранију важност у трговачком погледу.

У политичком погледу острво Хаити је подељено на две самосталне републике, али које су под јаким утицајем Сједињених Америчких Држава: Република Хаити и Република Сан-Доминго.

Чисто црначка Република Хаити заузима мањи западни део острва. Има око два милиона становника, од којих су девет десетина црнци (негри), а остатак креоли, мулати и бели. Вароши су на обалама мора, а у унутрашњости се живи по разбацаним колибама. Државни језик је француски, а говори се већином један нарочити креолски језик. Државна вера је католичка, са великом толеранцијом за друге вере. Школа има врло мало; од 1921. године постоји и један омањи универзитет. Индустрија је незнатна. Има нешто и железничке пруге.

По простору два пута већа Република Сан-Доминго заузима источни део острва. Има нешто мање од милион становника, већим делом креола и мулата, са нешто црнаца и белих. Интересантно је да међу становницима има доста Турака и Сиријанаца. Државни језик је шпански. Главна је варош Сан-Доминго, на обали Караипског мора.

## НА ОСТРВУ СВЕТЕ ЈЕЛЕНЕ\*

За мало, стеновито, дивље острво, забачено у бескрајности океана, ван путева прекоморског саобраћаја, ретко је ко знао и да постоји пре трагичног епилога императорове фантастичне каријере. Од 1815. године, када је на њега доведен велики Корзиканац, острво је постало предмет светске пажње; иако оно ни данас није у сваком погледу добро познато, од тога датума је настало живо интересовање за све што се на њему дешава. То интересовање траје и данас, поред свега тога што је тешко допрети до попришта историјских догађаја и својим очима гледати оно што буди толики интерес.

Кад се баци поглед на карту прекоморског саобраћаја између Европе, јужне Африке и Јужне Америке, види се да редован саобраћај, са незнатним изузетком, не удара на мало осамљено Острво свете Јелене. Већ од Канарских острва, а нарочито Острва зеленог предгорја, саобраћајне прекоокеанске линије рачвају се одвајајући се, једне десно за Јужну Америку, друге лево за јужну Африку, градећи међу собом један широк угао који обухвата Острво свете Јелене.

Утисак који се добија кад се, сагледавши издалека осамљену малу мрљу на бескрајној океанској пучини, путник стане приближавати острву, није ни издалека онај који се има пролазећи поред китњастих, живописних острва што се пре тога срећу на дугачком путу, као што су Мадера и Канарска острва. Чим се узмогну

---

\* Из књиге *По забаченим острвима*, Београд 1936, стр. 15—42.

распознавати контуре острва, наместо тамне, неодребене мрље појављују се високе стеновите хридине, које се у облику високих зидова дижу из мора, мрки каменити блокови за које изгледа да ће се сручити у океан, гола каменита брда, увек тамне боје, све испресецано малим морским заливима у које се непрестано сурвава камен и шљунак са брда што их окружавају. Нигде никакав траг каквог живота, док се, чим се изађе иза једне стеновите окуке, изненадно не појави у једноме од тих удубљења, већем од осталих, једино насељено место на острву, варошица Џемстаун.

Одмах се са брода види да се варошица састоји из једне једине улице што од саме морске обале води у унутрашњост острва, са простим, уз брдо збијеним кућама, од којих су понеке и двоспратне, и са једном скромном црквицом. Улица се, од задњег краја варошице продужује у узак друм што кроз клисуру између брда покривених шљунком и вулканском згуром води на поједина имања и засеоке у унутрашњости. Са брода се такође виде вијугаве стазе које из варошице воде за поједине ретке фарме. У даљини се, опет са брода, види и понека веселија, зелена област која наговештава ипак неку културу.

Острво свете Јелене дугачко је 17, а широко 11 километара; површина му износи око 130 квадратних километара. Открили су га португалски морепловци 1502. године, али су га убрзо затим напустили, па су га заузели Холанђани. Ови су га доцније уступили енглеској „Индијској компанији“, па оно од тада припада Енглеској. Своју важност је добило од времена када је на њега доведен император Наполеон као заточеник. Доцније се та важност повећала тиме што је на острву постављена важна релејска станица за телеграфски кабл моћ-





не енглеске компаније Eastern Telegraph. Та станица и данас постоји и ради.

Унутрашњост острва представља једну хаотичну мешавину мрачних каменитих брда, стеновитих кланаца, ретких зелених брежуљака и омањих плодних долина. Највеће брдо, Дијанин врх, диже се на висину нешто већу од 800 метара; са њега се има лепа, романтична слика целог острва. Некада је на острву било много више зеленила и шуме. Тога је нестало кад су ту пренесене и расплобене козе; ове су довршиле оно што су пре тога урадили сами становници острва, секући немилнице шуму без икакве контроле од стране енглеских власти. Па ипак је још остао поштеђен понеки крајичак на коме се може наћи покоје дрво, нешто тропских воћака, кромпира и др. што је успео одгајити и сачувати какав паметан и вредан фармер.

Кад се од кеја прође једином варошком улицом, наилази се на неколико већих зграда, од којих неке служе за царинску и полицијску службу, а остале за општинске потребе и за канцеларије компаније подморског телеграфа. Мало даље је један повећи врт, а одмах уз њега стара зграда у којој је Наполеон провео своју прву ноћ на острву. Одатле је сутрадан изјутра, у пратњи своје свите и енглеског адмирала, јашући изашао из Џемстауна који од тада никад више није видео.

Намера је адмиралова била да се заточеник смести на имању Лонвуд, удаљеном од пристаништа за четири километра, на једној висоравни у унутрашњости острва. Наполеон је, разгледавши место, одмах дао на то свој пристанак, па се онда, са истом пратњом, упутио у правцу Џемстауна, где је требало да се привремено смести и да чека док се у Лонвуду подигну и опреме потребне зграде за његово стално становање.

Силазећи из Лонвуда ка варошици, скоро на пола пута, Наполеон је одједном спазио омању висораван, окружену стрмим бреговима, пуну бујне вегетације. Кроз шумицу, која је прикрила висораван, назирале су се грађевине пријатног изгледа. Очаран призором, сасвим различним од онога што је на острву имао пред очима, император је изразио жељу да посети то чаробно место, праву оазу у околној очајној пустињи. Адмирал се одмах покорио жељи и кавалкада се упутила путањом која је силазила од пута налево, у правцу котежа. Та путања постоји и данас и путник, ако само за то има времена, никад не пропушта сићи њоме до места које је очарало Наполеона.

На томе се месту и данас налази, готово у истом стању, све оно што је тако привукло гажњу Наполеонову. Кроз врло лепу, китњасту алеју, од тропског растиња, наилази се на преграду између два зидана стуба, изнад које стоји исписано име *Briars*. Кад се та преграда дигне и пође се алејом, наилази се на старинску кућу зидану каменом. Она има приземље и један низак спрат, а са обе стране по једну ниску собу са по два прозора. Кућа је доста оронула и изрешетана од црви.

Наишавши тако, 18. октобра 1815. године, на то живописно место, Наполеон је сазнао да имање припада једноме чиновнику Компаније, Белкомбу, за кога се сматрало да је ванбрачни син тадашњег регента Енглеске. Он је ту становао са својом доста многобројном породицом; жена му је била болешљива и ретко се појављивала, а од деце имао је два дечака и две девојчице. Једна од њих, Бетси, играла је извесну улогу у начину на који је император проводио своје предуго време у заточењу.

Пошто је прегледао кућу и околину, Наполеон изрази жељу да се ту смести док му се не спреми сталан стан, а адмирал му тада изјави да му уступа на том имању зграду у којој данас станује директор Компаније. Поред тога, морнари са енглеског ратног брода ту поставе један велики пољски шатор, што се Наполеону веома допало. Велики део свите морао је, због оскудице у простору, становати у Џемстауну. Поред императора и најпотребнијих му личности из свите, у кући је становао и по један енглески официр.

У тој је кући Наполеон провео два месеца. Време је најрадије проводио у шетњи по непосредној околини, или по алеји што је водила од куће до границе имања. Вече је врло често проводио у кругу породице Белкомб, где се врло радо забављао са домаћиномвом децом. Најмлађа девојчица говорила је француски, а и волела је читати. Мада је у прво време имала страх од Наполеона (кога је називала Бони), убрзо се са њиме толико опријатељила, да је постала његова маза. Није се устручавала узнемиравати га ни онда кад он није никога себи пуштао и чинити са њиме несташлуке који су запрепашћивали његову свиту.

За то време се у Лонвуду убрзано радило на опреми сталнога стана. Стара кућа, зидана 1755. године, прекројена је тако да се, по налажењу Енглеца, могла употребити за становање императора, коме су они признавали само титулу генерала. На дан 15. децембра 1815. године, Наполеон је са жаљењем напустио свој дотадашњи стан у Бријару и дефинитивно се уселио у Лонвуд.

Оно што је император ту нашао, исто је оно што се и данас на томе месту може видети. За себе лично имао је одељење на један спрат, у коме су биле његова соба за рад и соба за спавање, прва до самих улазних врата у зграду (са једним прозором), друга на углу зграде

(са два прозора). Остале су просторије биле употребљене као сала за примање, трпезарија, чекаоница, соба за билијар и др. Над тим одељењима била је мансарда на којој је становала послуга, а кадшто и ко од свите.

Наполеон је на томе имању Лонвуд проживео све време од краја 1815. године до дана своје смрти. Дана 17. марта 1821. године извезао се својим колима у последњу шетњу по околини. Око половине априла саставио је и потписао свој тестамент и од тада мирно, у своје кабинету за рад, ишчекивао час кад ће се растати са овим светом. Агонија је трајала неколико дана, од 27. априла до 5. маја. Тога дана, у 6 часова мање 11 минута, како каже Шатобријан, „кроз бесне урлике ветра, провалу облака и грмљаву буре на океану, Бонапарта је послао на небо последњи дах живота, јачи од свих које је икада од себе пустило људско биће“.

Место на коме ће бити сахрањен, јужно од Лонвуда, изабрао је за живота сам Наполеон. Оно се данас назива „Долина гроба“. Из Лонвуда води до долине узак пут који у прво време није постојао. Гроб је ограђен високом, простом, гвозденом оградом и на њему се вије француска застава. У њему је тело императорово лежало до 1840. године. На дан 15. октобра те године гробница је отворена. Француски краљ Луј Филип послао је био на Острво свете Јелене мисију, под вођством свога сина, принца од Жоенвила, која је тело свечано пренела у Француску.

Одмах после Наполеонове смрти његова свита је напустила острво и вратила се у Француску. Собом је понела све оно што је било императорова лична својина, али је у Лонвуду оставила сав намештај, који је био својина Енглеза. Један мањи део тога намештаја остао је на острву; већи је део продат јавним надметањем и купљен од Енглеза, па пренесен у Енглеску.

Кућа, у којој је император становао, као и цело имање Лонвуд, издати су под закуп једноме пољопривредном предузећу. Зграде су добиле сасвим друге намене и прекројене према овима. У кабинету за рад, соби за становање и чекаоници уклоњени су унутрашњи зидови и тиме је добијена велика одаја претворена у шталу за говеда. Соба, у којој је император, лежећи на својој војничкој постељи умро, претворена је у млин, у коме је млевена храна за стоку.

Кад се то по свету рашчуло, настало је опште пренеражење и са свих страна долазили су енергични протести против скрнављења онога што је требало са највећим пијететом очувати за потомство. Кад је у Француској дошао на владу Наполеон Трећи, који је имао нарочити култ за свога великога претка, предузео је енергичне кораке да се таквоме скрнављењу учини крај. После дугих, вишегодишњих преговора између француске и енглеске владе, а на лично настојавање енглеске краљице Викторије, и поред све законске забране отуђивања државних имања, Енглеска је пристала да прода Француској имање Лонвуд и Долину гроба, у целокупном износу од тринаест и по хектара, за суму од 180 000 франака, и од 7. маја 1858. године, они су постали својина француске државе.

Тада је на острво послат један одред француских пионира, под командом инжињерског капетана Маслене, са наређењем да све доведе у ред и поврати у стање у коме је то било у време императоровог заточења. Тај је посао извршен за време од две године, 1859—1860, и од тада се све то издржава о трошку француске државе.

## НА ОСТРВУ ТРИСТАН Д'АКУЊА\*

После неколико узбудљивих дана боравка на Острву свете Јелене, којих ће се сапутници живо сећати кроз цео свој живот, брод је напустио острво и упутио са правцем на југ. Намера је била да се потраже неколика друга забачена острва у јужном Атлантском океану, на којима ће сапутници природњаци и геолози извршити, на брзу руку, ма и овлашна испитивања што су се имала у виду. То су била далека и осамљена енглеска острва Тристан Д'Акуња, Најтингејл, Гоф, а по могућству и најусамљенија тачка на кугли земљиној, острво Буве.

Најближе је било Острво Тристан Д'Акуња, удаљено од Свете Јелене за 2500 километара. На путу између та два острва нашли смо се око половине јула; на јужној хемисфери то је зимско доба и ми смо на томе путу већ увелико сретали плочасте ледене масе ношене океанским струјама, а гоњене од хладних јужних ветрова из поларне области.

Четвртог дана непрекидног путовања угледали смо тамну камениту масу што штрчи из океана и од које има око 3000 километара до најближег континента. Кад се брод, при доста утишаном мору, приближио маси, видело се да је то читава група острва и острваца, од којих је једно повеће, а остала врло мала.

Та је острва открио, почетком шеснаестог века, португалски морепловац капетан Тристан Д'Акуња, по чијем се имену она и зову. Исти је морепловац открио

---

\* Из књиге *По забаченим острвима*, Београд 1936, стр. 61—76.

и још нека острва у Индијском океану, освојио је за Португалце Сокотру и одликовао се у борбама у Индији. Острва данас припадају Енглеској.

Насељено је, и то врло слабо, само велико острво што носи име групе; остала су потпуно пушта. И велико острво је било потпуно пушта до довођења Наполеона на Острво свете Јелене. Тада је и ту, као и на Острву Вазнесења, постављен мали гарнизон који је имао спречавати да се присталице императорове не користе острвом као базом за приређивање његовог бекства. После Наполеонове смрти гарнизон је повучен, али су на острву остала три војника који су били свикли на живот на њему и којима се оно било допало. Доцније су им ту доведене и жене, са једном малом групом насељеника, па се на острву основала мала колонија која и данас постоји. У овај мах колонија броји 170 душа, људи, жена и деце, који су, поред све оскудице у свему што треба за живот, задовољни и нико од њих не мисли напуштати острво. Живот би био и сасвим немогућан кад не би сваке две до три године на острво долазио покоји брод који насељеницима доноси животне намирнице и друге најпотребније ствари за живот. Али, пошто је острво, у средини неизмерног океана, изложено бесним ветровима и бурама које ту трају дуже но у другим океанским областима, дешава се да брод не може истурити на острво оно што је собом донео. Он у таквоме случају крстари за неко време данима и ноћима поред острва (јер у побеснело море не сме спуштати котве) чекајући да се море колико-толико умири да би се товар могао чамцима избацити на обалу. Кад се буде видело да чекање не помаже и да ће бура трајати још за неодређено време, а броду није до дугог чекања, он окрене у правцу јужне Африке, или у правцу Европе, где има да посвршава своје праве послове,





и оставља очајно становништво, искупљено на обали острва, да без животних средстава чека на други, брод, који ће наићи после дугога низа месеци.

Такав се случај десио 1933. године на неколико месеци пре наше посете острву. Брод *Carinthia*, који је у своме дугом путовању натоварио у Рио-де-Жанеиру доста велику количину намирница, добровољних прилога, за становништво Острва Тристан Д'Акуња, отпловио је из великог бразилијанског пристаништа правцем на осамљено острво. Кад је стигао у близину овога, дигне се страшна бура која није допуштала приближити се острву на неколико километара. Брод је дан и ноћ пловио око острва чекајући да се бура стиша. Путници су догледима посматрали групу насељеника који су поред обале и на висовима палили ватре као сигнале, да би означили где би чамци са брода могли пристати. Али све је то било узалуд. Брод више није могао чекати, већ се врати у Рио-де-Жанеиро, истовари натоварене намирнице и продужи свој далеки пут. Срећом је после кратког времена наишао у исто пристаниште јапански брод *Manila-Maru*, који је из Јужне Америке путовао за Кептаун, на Предгорје добре наде, и даље, па је пристао да намирнице прими и превезе их на острво, где је дочекан као спасилац.

Иначе, једина храна која се може имати на острву, то је риба и нешто кромпира; риба само у ретким размацима времена између бура, и кромпир кад оно мало земље за обделавање донесе шта за поделу међу становницима. Кад нестане хране коју је брод оставио, једина нада је риболов. Сви становници, и старо и младо, и мушко и женско, лове рибу или отиснувши се чамцем са обале на морску пучину, или бацајући удице са обале, или газећи по плиткој води. Они тако исто купе и шкољке поред обала, или, верући се по обал-

ским стенама, купе јаја од птица, па то после братски деле међу собом. Али, кад кромпир омане, риболов не да ништа са њиховим бедним риболовним алатом, а резерве хране донесене бродом буду исцрпене, на острву настаје глад и болести које ова собом повлачи.

Да није глади, острвљани би, по социјалистичким појмовима, били најзадовољнији и најсрећнији народ на свету. На острву нема никакве власти; не плаћа се ни порез ни прирез, не постоји војна обавеза, никакав новац и никаква неједнакост ни у праву ни у дужности-ма. Потпуна једнакост и братство, заједничка оскудица или предовољство, заједничке невоље, опасности и напори који се чине у интересу свију, чине да међу становницима нема ни зависти, ни спорова икакве врсте. И то се њима толико свиђа, да на увек понављане понуде капетана бродова да се пријави ко год хоће да га превезе у културне области, није се досад пријавио ниједан становник острва. Позната је историја острвљанина који се у једној прилици превезао у Кептаун, где је одмах добио у вароши безбрижну и добро награђену службу. Кад је после годину дана пристао у томе пристаништу енглески брод који је носио намирнице за Острво Тристан Д' Акуња, он је умолио капетана брода да га врати на острво, поред свега тога што на овоме није оставио никога од породице. И капетан нашега брода поновио је такву понуду, али нико од становника није хтео ни да чује за напуштање острва.

Па ипак, постоји на острву једна личност са неоспорним ауторитетом, коју сваки становник у свакој прилици пита за мишљење и за савет и која се природно и неосетно истакла као једна врста суверена колоније. То је једна удовица, Франчес Репето, која је била удата за једног досељеника пореклом из Бенове. Њу и њеног сина Уиљема сваки на острву слуша и она

управља свим што се на острву ради. Кад смо је посетили у њеној скромној кућици, сазиданој од наслаганог камења, без малтера, са кровом од дасака и траве притиснуте крупним камењем и увезане конопцима да је не би ветрови однели, она нам је изјавила да на острву живе сви срећни, задовољни, волећи се међу собом и помажући се. Она, као и остали становници острва, није знала ни за шта што се догађа у свету, а до 1921. године није знала ни за светски рат, јер за све време рата ниједан брод није пристао уз острво. Показали су нам и једну, старицу, од деведесет и седам година, Марту, Грин, која је на острву рођена и са њега се није макла до данас. Отац јој је био енглески војник који је за време Наполеоновог заточеништва служио у гарнизону на Острву свете Јелене и чувао стражу на уласку у Лонвуд, па се после императорове смрти преселио на Острво Тристан Д' Акуња и ту основао породицу.

Острво је стеновито, са нешто мало земље која се може обделавати и са понешто ливада, на којима је трава од ветрова сва полегла по земљи. На острву нема ниједнога дрвета, нити би га могло бити, јер се не би могло одржати од ветра. Око зграда за становање има нешто шибља које су насељеници подигли као заштиту од ветрова и бура. Острво је вулканског порекла, са високим каменитим брдима и хридинама које се дижу из океана са стрмим нагибима, већином потпуно усправно.

На острву постоји и једна црквица од наслаганог камења, без торња, коју обележава звоно обешено о дирек пред зградом. Протестантски свештеник Харолд Вајлд, који је драговољно пристао на изгнанство на далекоме осамљеном острву, врши службу свештеника, учитеља, лекара и судије; ову последњу службу врши

не по каквим прописима или уобичајеном праву, већ по здравоме разуму и уверењу да ниједан становник острва не жели ма и најмањи спор.

Једина веза острва са светом је случајни пролазак каквог брода што у јужној хемисфери лови китове и превози китову маст на европска тржишта, као и долазак брода што доноси намирнице на острво. До пре коју годину то се дешавало врло ретко, кадшто у 2—3 године по једанпут. За време светског рата 1914—1918. ниједан брод није се појавио на видику. У последње време посете бродова су мало учестале. На четири месеца пре наше посете, уз острво је пристао брод Atlantis, који се налазио на путу око света; то је био први брод који је после две године узалудног очекивања обрадовао становнике острва. На годину дана пре тога, а као што је напред казано, покушао је брод Carinthia да извезе на острво послату храну, али то није могао учинити због јаке и дуготрајне буре. То је после њега учинио јапански брод Manila-Maru. Почетком 1934. године на острво је наишао француски школски брод Jeanné d' Arc, који је, обављајући са будућим моринским официрима своје школско путовање, одатле отпловио у Рио-де-Жанеиро.

Напоследку, једнога дана месеца маја 1935. године, становништво је било не мало изненађено појавом једне морнарице, која је на њему истоварила донесену храну. То је била холандска подморница „К. 18“, која је из Хелдера, на холандској обали, допловила до Јаве и одатле се отиснула на дуг прекоокеански пут, па прелазећи из Јужне Америке у јужну Африку свратила на Острво Тристан Д' Акуња. То је до данас најдужи пут што га је икад једна подморница извршила у једноме потезу.

Изгледа, али то нисам могао тачно проверити, да је острво посетио и познати француски спортиста и морепловац Ален Жербо, на своме путу око света, на чамцу, и без иједног сапутника. Пошавши тога пута из Марсеља, Жербо је прошао кроз Гибралтар и прешавши једним потезом више од 2500 километара по пучини Атлантског океана, приспео је на једно од Острва зеленог предгорја. Даљи пут га је водио у правцу Острва Тристан Д'Акуња, али се нисам могао обавестити да ли је на њега свраћао, што је доста вероватно, јер је он на својим чудним самачким путовањима избегавао насељена места на континенту и нарочито је тражио пуста или слабо насељена острва.

Сазнали смо на путу и то да је на годину дана пре наше посете острво походио норвешки брод Thorshavn, који је ту наишао долазећи из јужне поларне области са пуним товаром китове масти у вредности од више милиона франака.

## НА ОСТРВУ ГОФ

Тристан Д' Акуња било је последње острво на овој путу које је, поред све своје удаљености, осамљености и дивљине, ипак нешто насељено. Острва на која ћемо одсада наилазити, продужујући даље на југ, потпуно су пушта и само се с времена на време може на њима случајно задржати какав бродоломац који је имао среће да, дохвативши се каквог остатка разбијеног и потонулог брода, избегне судбину својих несрећних другова и буде ветром притеран уз какво острво, или доплови до њега.

Прва од таквих пустих острва била су Неприступно острво, у непосредној близини Острва Тристан Д' Акуња, и Најтингејл, на 200 километара југоисточно од овога. Брод је поред њих само прошао; узео је неколико фотографских снимака њихових кршевитих обала, препуних морских птица, па смо продужили пуном паром право на југ, у правцу Острва Гоф (Gough). одатле удаљеног опет око 200 километара.

Острво смо угледали пред саму ноћ, опет истога дана када смо пошли са Острва Тристан Д' Акуња. Брод му се није смео приближити ни на који километар, јер је оно са свију страна опкољено подводним стенама које никад нико није ни помишљао да испита, па да између њих нађе какав пролаз за брод. Нису се могле спустити ни котве, јер је море на тој даљини од острва за то и сувише дубоко. Морао се чекати идући дан под пуном паром, пловећи лагано поред острва на даљини од 4—5 километара, да брод не би струја или ветрови нанели на обалу и њене подводне опасности.



Паклена дрека од безброја морских птица на обалама острва и њеним стенама допирала је, поред свега фијукања ветра, чак до брода. Моји сапутници и ја ходали смо сву ноћ добро увијени у непробојне огртаче, по палуби брода, слушали урликање ветра и дреку птица из даљине и једва чекали да сване па да чамцем изађемо на острво.

У томе ишчекивању један од сапутника одједном спази ватру у правцу острва, које се у мраку није видело ни назирало. Било је очевидно да на њему има какво живо биће које нам даје сигнал. Нисмо му се у тај мах могли одазвати на други који начин осим звуком бродске сирене и тиме што су официри брода с времена на време управљали светлост рефлектора у правцу ватре.

Нешто пре пола ноћи ветар се претворио у прави ураган и ми смо пред зору морали сићи и затворити се у своје кабине. Брод се морао још више удаљити од острва и преплављен таласима који су брисали не само палубу, већ и капетански мост, био је у опасности да буде оштећен у мери која би довела у питање и живот оних што су на њему.

Ветар се није нимало утишао ни сутрадан, па о изласку на острво тога дана није могло бити ни помена. Крстарећи по мору да се огромни таласи не би играли са бродом кад он стоји, и да би крма могла радити и спречавати да будемо нанесени на острво и његове подводне стене, могли смо са брода догледом разгледати бар контуре острва и његов спољни изглед.

Острво је сама стена, са каменитим узвишењима по њему, местимице са високим усправним хридилама, ретким омањим плажама које су покривене крупним камењем. Непрегледно мноштво морских птица, гоелама, албатроса, петрела и др. прекрило је камените



плаже и стене поред обала. Морски валови, ударајући бесно о стење, дизали су воду и пену на неколико метара висине, обливали огромне камене блокове и, повлачећи се, спирали са њих и собом односили све што се може с места покренути.

Са брода смо у више махова спазили дим иза једнога каменитог ћувика, али ни догледом нисмо могли запазити никакву људску прилику близу тога места. Сложили смо се у томе да су то бродоломци који сигналом траже помоћ, али им се ова није могла указати.



ПЕТИ ДЕО

*Гусари*



## УВОД\*

Коме се, од оних што читају, није још од детињства распаљивала машта историјама, причама и романима о подвизима морских гусара, о бродовима нападнутим од ових на океанској бескрајности, о авантурама од гусара заробљених морепловаца, о неизмерноме гусарском благу скривеном на дивљим и пустим острвима океана, о пустоловинама истраживача тога блага? Кога од оних што су читали фантастичне приче Едгара Поа није узбуђивала историја баснословног блага капетана Кида, закопаног на пустој острву Атлантског океана, о коме је сам гусар, пре но што ће бити суђен и обешен у Енглеској, оставио шифровану забелешку, дешифровану оштроумљем оних у чије је руке случајно допала?

Међутим, о томе шта су то гусари, ретко се, уопште, има тачна идеја. Распрострањено је мишљење да се под гусарством има разумети морско разбојништво; гусари би били они што вребају, дочекују, пресрећу и гоне трговачке бродове на отвореном мору, убијају или заробљавају, па уцењују откупом оне које на броду нађу, пљачкају брод, па онда овај, као сведока злочина, остављају напуштен на пучини или га уништавају. Таква је идеја кроз погрешна. Право гусарство је нешто сасвим друго; у њему је много витештва и ритерства, а поменуто, о њему уопште распрострањена идеја, може се односити само на дегенерисану варијанту у коју

---

\* Одломак из књиге *У царству гусара*, Београд 1933, стр. 109—110. и рада *Један велики муслимански гусар*, *Годишњица Николе Чулића* 43 (1934), стр. 80—127.

се изметнуло оно право, у своје време потпуно регуларно, званично допуштено и организовано ритерско гусарство.

Морских разбојника било је одвајкада, а они постоје и данас. Међутим, право, ритерско гусарство, онакво какво се за време од скоро три века обављало на Атлантском океану, стварало један важан део светске историје и оставило неизгладиве трагове у тој историји, прошло је као метеор кроз позорницу људских догађаја и ишчезло да се, бар у своје типичноме облику, више не врати. Шта је било то гусарство, шта му је дало повода, створило га и одржавало за читава три века, како је вршено и због чега је нестало, видеће се из даљег излагања.

Гусарство је, у смислу морског разбојништва, постојало још од незапамћених времена кад се примитивни човек могао отиснути на море и отимати по морским обалама оно до чега му је на тај начин најлакше било доћи. Доцније је настало удруживање таквих отимача и нападање у већем стилу. То је било изазвано и ободрено стварањем насеља по морским обалама и развијањем трговине међу насељима. Отимачи су, испрва појединци, а доцније удружени у омање флоте, пресретали на мору чамце и бродове натоварене робом, ове заплењивали, заплењеним превозним средствима увећавали и ојачавали своју гусарску флоту, па се она онда упуштала у све замашнија подузећа. У познија времена то је било узело такве размере, да је гусарство мењало историју света. Отпочето као обична, најпростија отимачина и разбојништво, гусарство је доцније, добро организовано, ободрено и овлашћено од стране појединих држава, постало моћно средство за завојевачке и политичке циљеве.

Познато је шта је у своје време, у шеснаестом и седамнаестом веку, значило и починило антилско гусарство (буканири и флибустири). Не само овлашћено од стране међусобно зараћених држава, већ од ових и материјално потпомогнуто, оно је било несавладљива сметња колонизирању Шпанаца и Португалаца, а поуздан ослонац за колонијалну експансију Француске, Енглеске и Холандије у новопронађеним прекоокеанским континентима и острвима. У време својих ратова са европским савезима, Наполеон је гусарима, као што је био чувени гусарски шеф оног времена, Робер Сиркуф, поверавао, са једне стране одржавање блокаса, а са друге стране нападање, запленивање, потапање, и паљење противничких бродова.

На коју стотину година пре тих великих океанских гусарских подuzeћа, постојало је једно изванредно добро организирано гусарство у Средоземном и Јадранском мору. То је било муслиманско (турско и афричко) гусарство шеснаестог века, које је достигло свој врхунац за време владавине Сулејмана Величанственог. То је гусарство постојало још много пре тога, али у облику појединачних гусарских подuzeћа, која су, са једним омањим гусарским бродом, или малим бројем таквих бродова, или чак и повећим чамцима, нападали, запленивали и пљачкали како бродове пресретнуте поред обала или на морској пучини, тако и саме градове и села дуж морских обала.

Доцније су се, у време о коме ће овде бити реч, та подuzeћа организирано у моћне гусарске флоте, које су биле у стању у рату учинити више него сувоземна војска. Имена појединих гусарских шефова задавала су страх по обалама Средоземног, Јонског и Егејског мора, па и дуж целе наше јадранске обале. Један од таквих гусарских шефова, неоспорно највећи од свију, чи-

ја је сама појава у близини обале натеривала у панично бекство како становништво прибрежних места, тако и гарнизоне у овима, био је *Хајредин Барбароса*, који је у исто време у историји оставио траг једног од највећих поморских завојевача свих времена.



## АНТИЛСКО ГУСАРСТВО\*

### Повод антилског гусарства

Као што је напред казано, Колумбо је 1492. открио острво Сан-Доминго, и назвао га Хиспаниола (Мала Шпанија). Прогласио је одмах његово припадништво краљу Шпаније и саградио на њему утврђење. Тада је острво било насељено Индијанцима, за које је Колумбо нашао да су доста културни, врло благи, мирољубиви и услужни.

Али то ни самога Колумба није спречило да отпочне са Караибима, становницима острва, поступати нечовечно. Шпанци, који су на острво дошли после њега, продужили су то у много већој мери, и убрзо после Колумбовог похода, већ године 1503, после десет година шпанске владавине, од пет самосталних урођеничких државица на Сан-Домингу остала је само једна, која је имала за поглавицу једну жену. Тадашњи шпански гувернер је ову на превару намамио у свој логор, као и већину њених поданика; на дати знак шпански војници навале на урођенике, побију их на најсвирепији начин и поглавицу обесе. Остале урођенике, који су се разбегли по острву, похватају и одведу као робове.

Нечувена свирепства од стране Шпанаца учинила су да је за првих педесет година њихове владавине на Сан-Домингу уништено преко пола милиона урођеника, читава једна раса. За то време су Шпанци завладали најбогатијим областима и острвима Средње и Јужне Америке, где су наишли на неизмерна богатства у злату, сребру и драгом камењу, као и у плодовима, зачинима

---

\* Из књиге *У царству гусара*, Београд 1933, стр. 110—167.



и др. Тада се Шпанцима придруже и Португалци, и да би се између двеју држава избегли неминовни сукоби, папа Александар VI изда своју чувену булу којом је одређена расподела новопронађених земаља међу Шпанцима и Португалцима. У були нема ни помена о Французима, Енглезима и Холанђанима, који су у то време имали јаке поморске државе, али дотле још нису мислили на колонизирање у удаљеним земљама.

На бескрајној пучини Атлантског океана почеле су поморске битке необичне врсте. Француски гусари, изабравши подесне базе за своја склоништа и снабдевање, излазили су из ових на отворено море, данима и недељама крстарили по овоме очекујући тренутак кад ће на далеком видик у спазити једрила каквог шпанског галиона који преноси благо из Америке у Шпанију. Међу таквим склоништима, која су задавала страх шпанским и португалским бродовима, била су на првом месту она на Азорским и Канарским острвима. Међу гусарским шефовима тога времена, који су имали за базу својих операција та острва, нарочито су се били прочули Жан Дубле и Жан Флери, који је носио надимак Флорен. Овај последњи је напао галион који је преносио благо које је Кортез запленио од Монтезуме; галион и благо су прешли у руке гусара и раздвојени по ондашњем споразуму између француске државе и гусара.

У току времена гусари су постали све смелији. Један од њих је 1536. године ушао у само шпанско пристаниште и отео шпански брод у њему; идуће године улетео је са својим гусарским бродом у пристаниште у Хавани, препуно шпанских бродова, и ту је запленио и одвео три велика шпанска галиона.

Али и то није било довољно. Почеле су се склапати нарочито компаније, сличне командитним друштвима,

са циљем да о своје трошку организирају гусарске експедиције које ће нападати шпанске бродове, а по потреби и саме њихове вароши по удаљеним колонијама. Компаније су биле једна врста индустријских предузећа, у којима ће добит бити плен што ће се, према уговору, поделити на гусаре и на учеснике у материјалној организацији предузећа. У такве компаније нису се устручавали улазити, као ортаци, ни сам француски краљ, кардинали, адмирал, па и високе даме из француске аристократије. Таква је, нпр. била компанија о којој је 1541. године шпански посланик на француском двору известио по нарочитом куриру своју владу и у којој су као ортаци учествовали краљ од Наваре, кардинал Турнон, Госпођа од Етампа и др.

Са своје стране, да би ометали таква предузећа, Шпанци су били у Француској организирали читав један систем шпијунаже, са својим агентима који су, расподељени дуж француских обала, гледали да сазнаду кретање бродова, циљеве путовања, и све оно што би могло бити у каквој вези са гусарством, па да о томе на најбржи начин извести своју владу. Нарочито су били јаки такви шпијунски центри у Ла-Рошелу, Сен-Малоу, Кроазику, Нанту и Дијепу.

Смелост гусара све је више расла. Дошло је време кад се више нису задовољавали нападањем на шпанске бродове и плењењем блага које ови превозе из Америке у Европу. Они су прво почели приближавати се обалама шпанских насеобина и нападати на бродове који пролазе дуж саме обале. Затим су се почели искрцавати и на обалу, па нападали на села и вароши и пљачкали по њима све што се може. 24. јула 1543. године становници богате шпанске вароши Картагене били су у зору пробуђени страшном виком; три стотине француских гусара су пробили капије града и стали пљачкати

варош. Морало им се платити 35 000 пезета у злату па да престану са пљачкањем и да оду. Године 1554. нападнут је Сантјаго, из кога су се гусари повукли одневши 80 000 пезета у злату. Било је и гусарских шефова који су се нарочито специјалисали у таквим предузећима. Најчувенији од њих је био Франсоа Леклерк, назван Дрвена Нога. Кад се са својих авантура враћао у Француску и довлачио плен, бивао је гост француских адмирала. Краљ Анри II дао му је племство као награду за показану храброст и велики плен који је довлачио у Француску. Његов први помоћник Жак Соре, кад је радио сам, био је врло свиреп. Једном приликом је срео, напао и освојио један брод у коме је било четрдесет шпанских свештеника. Наљућен тиме што су и они узели учешћа у борби, Соре побаца њих тридесет и девет у море. Једини кога је поштедео, један врло млад свештеник, изјави да би и он радо отишао трагом својих старијих; Соре му са пуно љубазности одговори да нема срца одбити му жељу, и сам га својеручно баца у море.

Било је, међутим, и врло доброћудних гусара. Такав је, нпр., био француски племић Менжуен од Каване, који је оставио лепу успомену у томе погледу. Кад је једном, на отвореноме мору, срео португалски брод натоварен вином, наредио му да стане и упитао шта носи, и кад му је одговорено да носи бурад са вином, он је најучтивије замолио заповедника брода да му уступи неколико буради, да би се са својим момцима, који су иза њега стајали до зуба наоружани, могао добро провеселити, па га је после поздрава пустио да продужи пут. Слично је учинио и са једним шпанским бродом који је превозио крупну стоку; пошто се заповеднику брода извинио што га зауставља, потражио му два вола, и добио их, без даљег објашњавања пустио је брод да иде куда је пошао. Истина је и то да су такви

гусари били изузеци; правило је било да се све што дође под руку заплени. Ако је то постигнуто без борбе, са заробљеницима се поступало човечно, и они су искрцавани на места на која наилазе шпански и португалски бродови који ће их примити и превести куда треба. Ако је нападнути брод дао отпора, са онима који су после борбе на њему остали у животу поступано је исто тако.

Али и смелост тих првих гусара убрзо је премашена. Ускоро после њихових подвига појавила се једна нарочита врста гусарства која испуњава цео седамнаести век необичним подвизима. То је била појава „флибустира“, гусара од којих је дрхтала цела шпанска Америка и који су оставили неизгладиве трагове у историји шпанске државе. Они воде порекло од једне доста мале групе авантуриста, насељених на малом острву Корњача (Тортуга), раздвојеном од северне обале великог острва Сан-Доминга, као што је напред казано, уским морским пролазом пуним ајкула, а чији ће се становници, изазвани поступцима Шпанаца, претворити у огорчене и страшне непријатеље својих гонилаца и угњетача. Ти авантуристи су носили назив „буканира“ и бавили се пословима о којима ће овде бити речи.

## БУКАНИРИ

Мада су Шпанци свим силама спречавали долазак странаца у Америку, ова је почетком седамнаестог века почела привлачити авантуриста из Европе. Једни су долазили да ту стекну богатство које у Европи или нису никад ни имали, или су га изгубили; други су ту нашли прибежиште од гоњења за дугове или злочине. Велика већина тих авантуриста били су Французи, понајвише из Нормандије или из околине Нанта.

Године 1625. један нормандијски племић допутује из Француске на Антиле, и ту на једном омањем пustom острву оснује малу насеобину. Скоро у исто време искрца се на исто острво и једна група Енглеза, који са Французима споразумно поделе острво и почну и једни и други живети од лова. Године 1630. наиђе на острво једна шпанска флота од неколико ратних бродова и нареди становницима острва да одмах напусте ово, јер ће иначе бити побијени. Један део становника отплови тада за Европу, а деведесет Француза на своме броду пређу на острво Корњача (Тортуга), где оснују мало насеље. То насеље ће после неколико година постати гнездо гусара и страшило за шпанске колоније.

После кратког времена један француски гусар доведе на острво Корњача пун брод црначких робова, до којих је дошао напавши и запленивши један енглески брод који је превлачио те робове са афричких обала. Робови које је оставио на острву били су добро дошли његовим првим европским становницима за потребне радове. Кад се за то чуло у Француској, мноштво дру-

гих авантуриста стане прелазити преко океана и насељавати Тортугу.

Северни део острва Сан-Доминга, који је од Тортуге раздвојен уским морским пролазом, био је у то време ненасељен. Шпанци су држали његову јужну и источну обалу, а унутрашњост великог острва са својим прашумама, као и северна обала, биле су ненасељене. Шуме су биле пуне дивљих говеда, бикова и крава, као и дивљих свиња. Највећи део авантуриста са Тортуге пређе на северну обалу Сан-Доминга и ода се лову, који је био невероватно обилат. Тако се на тој обали, и на самоме острву Корњача, створи једно ловачко насеље које је живело искључиво од лова. Да би се лакше радило, ловци су се удруживали по двојица који су се узајамно сматрали као једна врста побратима. Побратимство је било јаче и од породичне везе; два побратима била су један другоме верни, одани, увек готови да дају и живот један за другога; делили су све на пола и наслеђивали један другога.

Необичан је био живот тих ловаца, најпримитивнији живот у дивљој и бујној природи, онакав какав би могао инспирисати Жан-Жака Русоа. Нису имали сталнога стана, пошто су непрестано ишли за ловом. Колибе су правили само онда кад су се хтели задржати дуже време у каквој области пуној лова. Сваки пар ловаца имао је по једнога или два шегрта; то су били млади људи, скоро дечаци, који су, дошавши ту из Европе без икаквих средстава, погађали се да служе код ловаца за време од три године, после чега су добијали као награду пушку, муницију, ловачке псе и по педесет килограма дувана, па онда и сами постајали самостални и пуноправни ловци.

Лов се обављао на овај начин. Рано изјутра пошла би оба ловца побратима у лов, праћени својим шегрти-





ма и ловачким псима. То је била једна раса крупних, крвожедних паса, пренесених на острво и дресираних за лов бикова и свиња, а који су се на острву брзо размножили. Ловци су били наоружани пушкама великог калибра, које су се нарочито за тај лов у то време фабриковале у Дијепу и у Нанту. У торби, пребаченој преко рамена, ношена је мунџија, а у футроли од коже, коју су сами правили и коју су привезивали себи уз бокове, било је по неколико већих и мањих месарских добро изоштрених ножева. Шегрти су водили псе којих је кадшто било по двадесет и више. Кад су пуштени пси нашли у шуми бика, овај, бежећи од њих, наиђе на ловца који га добро управљеним метком обори. Шегрти одмах притрче и доврше га, па онда један од њих остане на месту да му скине кожу и разуди га. За то време ловци са керовима продуже тражити други лов, бика или дивљу свињу. Понеки од ловаца су се толико били извежбали у своме послу, да нису налазили за потребно трвшити мунџију, већ су бик у трку успевали пресећи ногу и тиме га задржати, па онда довршити. Тако се дешавало да мноштво прерађених кожа са острва није нигде било пробушено, што је показивало да бик није убијен пушчаним метком.

Коже су ту одмах, или код ловачке колибе, штављене, а месо је прерађивано у пастрму, и то на један нарочити начин који су ловци примили од првобитних становника острва, Караиба. Усољено и на каише исечено месо, пребачено преко решетке од укрштених штапова, испод које је тињала ватра, сушено је на вреломе диму, али не од дрва, већ од одпадака кожа и од костију уловљених животиња, бачених на жар под решетком. Тако осушено месо имало је лепу угаситоцрвену боју и пријатан мирис; могло се очувати дуже време и на тропским врућинама и било је јако цењено чак и

у Европи. Оно је у први мах употребљавано само за исхрану ловаца и становника северне обале Сан-Доминга и острва Корњаче. Али се за њега брзо прочуло и сваки је француски, енглески и холандски брод који би туда пролазио, свраћао на острво да купи тога меса, у замену за разне потребе ловаца и становника, као барута, олова, вина, одећа, оружја, ножева, секира и др.

Поменути начин прераде меса, Караиби, од којих је и примљен, звали су „букан“, и по томе су ловци Сан-Доминга и Тортуге названи „буканири“. Тим именом ће се звати и доцније, кад се, огорчени поступцима Шпанаца, буду одали гусарству и немилосрдном истребљавању својих свирепих непријатеља. Они ће се мало доцније изметнути у „флибустире“, који ће бити страх и трепет за шпанске насеобине и задавати одсудне ударе шпанској прекоморској трговини и колонизирању.

Они становници острва Корњаче који нису били ожењени, одавали су се земљорадњи. Нарочито су гајили шећерну трску и дуван и продавали то бродовима који су ишли за Европу. Из Француске им је бродовима доношено све што им је било од потребе, а није га било на острву. Ту су, на острву, буканири продавали месо и коже од уловљених животиња, па остајали да у крчмицама на острву потроше оно што су од лова добили. Тако је постала једна врло напредна француска колонија, којој је француска влада поставила и свога гувернера. Први гувернер острва Корњаче био је Левасер, постављен 1641. године, а убијен 1651.

Поред свега тога што је на острву постојала француска власт, буканири, расути по прашуми, нису у својим међусобним споровима апеловали на ову, већ су спорове сами пресуђивали на своје начине. Ако се спор није могао решити мирним путем, имао га је решити двобој. Овај се морао извршити са највећом исправно-

шћу; ако другови примете ма што што им се при двобоју учини као неисправно, онај који је то учинио био је одмах на лицу места обешен, или је добио метак у главу. До крајности груб живот који су водили утицао је и на темперамент и на карактер буканира. Мада су у основи били врло правични, били су у исто време и врло свирепи кад дође до разрачунавања ма са киме. Највише су од тога патили њихови млађи, који су бивали свирепо тучени, кадшто и дотучени, због какве мале грешке или непокорности. Треба поменути и то да се нико од буканира ни од њихових млађих није звао својим правим именом, већ само надимком који су му дали другови. То је дошло отуда што је велика већина њих имала разлога да крије своје право име и порекло.

Као што је поменуто, велика већина буканира имала је за поприште свога рада северну обалу и унутрашњост острва Сан-Доминга, на чијој су се источној и јужној обали били населили Шпанци. Видећи да француских авантуриста на острву бива све више и да њихова насеобина сваким даном постаје све напреднија, Шпанци се реше да их оружаном силом отерају са острва, а ако буде могућно, и да их све побију. Пошавши на буканире са доста војске и не покушавши ни преговарање са њима, напали су изненада и побили буканире порастуране по прашуми, и лову на бикове и дивље свиње. Они који су измакли покољу скупили су се и дали Шпанцима такав отпор да су се ови морали повући са великим губицима. Од тада се буканири више нису растурали по лову, већ су ишли у гомилама и заједнички се бранили од Шпанаца. У историји тога времена и тога краја забележено је мноштво примера њихове изванредне храбрости и јунаштва при тим сукобима. У великом броју случајева су не само сузбијали, већ и потпуно уништавали бројно много надмоћније

шпанске одреде одређене да их опколе и сатру. Једном је једна група од стотину буканира била нападнута од једног јаког шпанског одреда од пет стотина војника, под командом храброг и искусног официра. И не чекајући противников напад, буканири учине јуриш на шпански одред, потуку га и натерају у дивље бекство, при коме су изгинули и командант и сви официри.

Овај последњи догађај је толико застрашио Шпанце, да су одустали од нападања буканира у већим групама, па су се вратили староме начину крстарећих одељења која су по шумама тражила, нападала и убијала осамљене буканире или њихове омање групе. Та су одељења имала такође за задатак да побију што већи број дивљих бикова и свиња по шумама Сан-Доминга, како би тиме што више ограничили средства за живот буканира и становника на острву Корњачи. Буканири су тиме били принуђени напустити те шуме и тражити прибежишта на северној обали Сан-Доминга. Па пошто ту више није имало лова, јер је дивљач већ била потамањена, они отпочну гусарити по околном мору, најпре у близини Сан-Доминга и Тортуге, а затим све даље, док позорница њихове акције није захватила цео Атлантски океан дуж Антила и америчких обала. Тако је од првобитних мирних сувоземних ловаца постала једна нова врста морских гусара, чија ће се акција ограничити само на дотадашње крвне непријатеље буканира, Шпанце. Ти гусари ће се брзо намножити, ојачати, осилити, испунити страхом шпанске колоније, и задавати тешке ударе шпанској трговини и саобраћају међу колонијама и са Европом.

## ФЛИБУСТИРИ

Ти гусари што воде порекло од буканира са Сан-Доминга и острва Корњаче, назвали су се „флибустири“, по једној исквареној холандској речи која значи „слободни пљачкаши“. Они су признавали власт француског гувернера на Корњачи и покоравали се његовим наређењима. Овај им је, од своје стране, чинио да од француске владе добију званично овлашћење за нападање и заробљавање шпанских бродова. Овлашћења су се звала „lettres de marque“; онима који су из Француске полазили да се придруже флибустирима, издавао их је лично краљ Луј XIV. Ево како је изгледало једно такво овлашћење:

„Луј, по милости божјој краљ Француске и Наваре, поздравља оне који ово буду читали.

„Жалбе које нам долазе од дужег времена на оно што наши поданици трпе у својој поморској трговини, од стране непријатеља наше земље, принуђавају нас да прибегнемо мерама које налазимо за потребне. Ми налазимо да је целисходно и правично да фаворизирамо оне од наших поданика који желе да организирају гусарство и да му се одаду.

„Из тога разлога, ми дајемо одсуство, овлашћење и мисију господину X. Y., команданту брода Z., да у пристаништу Сен-Мало опреми и наоружа за тај циљ тај брод, да узме колико му треба људи, намирница, топова и муниције да би могао нападати непријатеље наше државе на мору; да ове заробљава заједно са њиховим бродовима, оружјем и свим оним што на броду нађе; да према њима употреби све потребне и допу-

штене мере; да на броду за време крстарења истакне нашу заставу; да у адмиралитету потпише и преда списак својих људи са њиховим именима, презименима, датумом, местом рођења и местом сталног становања; да по повратку поднесе извештај маринском одсеку, са документима који ће по потреби правдати његове поступке.

„Наређујемо нашем драгом М. Н., француском адмиралу, свима његовим потчињеним официрима и особљу бродова да га слободно пропуштају са његовим бродом и пленом, да му ни у чему не сметају и да му укажу сваку помоћ која му буде требала.

„Молимо наше иностране пријатеље и савезнике и њихове заповеднике морске силе да не отежају мисију коју смо дали команданту брода Z и да му укажу сваку могућну љубазност.

„Дато у Версаљу (дан, месец, година.) Луј.“

На тај начин је морско гусарство, дотле сматрано као обично морско разбојништво, постало један од француске владе званично допуштен начин ратовања на мору и одмазде за поступке непријатеља према француским поданицима на мору и у колонијама. Они који су собом носили таква овлашћења из Француске сматрали су да су овлашћени, у интересу посла и што успешнијег извршења мисије, спремити и наоружати за гусарење и друге бродове које буду нашли у колонијама, узимајући у своју службу и људе који су дотле самостално гусарили, или који су мислили одати се томе опасном, али приносном послу. То је учинило да на острво Корњачу почну у масама придолазити из Европе и придруживати се гусарима, не само француске авантуристе, већ и они из Енглеске и Холандије. Како је који шпански брод падао у руке гусара, тако је одмах на њему посада била смењена гусарима и брод је

одмах био пуштен у рад. Тако је састављена читава једна флота космополитских гусара, који су сви носили назив „флибустира“ и који су били под заповедништвом одважних шефова, а нападали искључиво Шпанце и њихове бродове.

Начин живота флибустира на гусарском броду био је овакав: брод је обично имао посаду од тридесет до четрдесет гусара, са једним хирургом и једним куваром. Нарочито је важна личност био хирург, коме је посао био да превија ране, а по потреби и да врши операције. Хранили су се усољеним месом и једном врстом каше од куваног крупног брашна. Док су незапослени спавали, или се међу собом забављали, одређени на стражу пажљиво су мотрили кад ће се појавити катарка и једрила каквога брода на далеком видику. Кад стража јави да је спазила брод, и кад се капетан увери да је он шпански, гусари се почну припремати за смрт; један од другогa су тражили опроштај за међусобне сукобе које су пре тога имали, па су заједнички читали молитву у којој моле за победу и за богат плен. Кад је то свршено, сви, до зуба наоружани, полежу на палубу брода, осим крмара који држи брод управљен према ономе што ће се напасти. Растојање између бродова постаје све мање; кад гусарски брод дође на домет топова са шпанског брода, овај оспе на њега палбу, на коју гусари обично и не одговарају. Крмар, се стара да мења правац кретања брода како би отежавао нишањење Шпанцима, али приближавајући се непрестано њиховом броду. Кад се растојање толико смањи да ће за који тренутак наступити судар бродова, гусари поскачу на ноге и пребаце на нападнећи брод нарочите гвоздене куке од којих је свака везана за по једно меко уже, чији крај они држе у рукама. Куке се закаче за ограду брода на који су бачене и тада, затежу-





ћи свом снагом ужад за коју су везане куке, гусари привуку свој брод нападнудоме, пристану уз њега и у тренутку уз дивљу дреку искоче на његову палубу, са исуканим сабљама и ножевима, са замахнутим секирама и пуним пиштољима заденутим за појас. На нападнудом броду настаје једна гужва, вика, гушање, очајна борба на живот и на смрт, из које готово без изузетка гусари излазе као победници. Дешавало се често и то да се, у тренутку кад дође до искакања гусара на брод, овај предаје без борбе, да би посада избегла своју сигурну погибију од гусарских секира и ножева.

Кад је брод освојен, хирург одмах почне прегледати рањенике, како гусаре, тако и Шпанце, и превијати их или их оперисати. Пошто су мртви побацани у море, бродови се упућују најближој обали да би заробљенике искрцали на суво, па онда настане разгледање и подела плена. За поделу су постојала строга правила, против којих се нико није бунуо и која су се безусловно и у свима приликама примењивала. Најпре се издвајао део за онога о чијем је трошку организован гусарски поход; то је обично била држава, каква компанија или сам капетан брода. За гувернера острва Корњаче, као заштитника свих гусарских похода и власти под коју су потпадали сви антилски гусари, издвајано је десет од сто од плена на деобу. Сви од у животу преосталих гусара добијали су једнаке делове, са изузетком хирурга и главног тесачког мајстора на броду, који су добијали нешто више. Тако је исто додељивано више и појединцима за које сви набу да су при нападу учинили какве нарочите услуге, као и тежим рањеницима који су показали јунаштво. Заплењени брод је довођен на острво Корњача ако су гусари били Французи, а на Јамајку ако су то били Енглези. Ту се онда одлучивало шта се са њиме има учинити.

Дисциплина је на гусарским бродовима била веома строга. Коцкање је било најстрожије забрањено, да би се избегли излишни сукоби међу играчима таквог темперамента какви су били гусари. Онај који напусти одређено му место, или напусти брод за време напада, кажњава се смрћу. Крађе су кажњаване на врло свиреп начин, одсецањем носа или увета кривцу или остављајући га на каквој пусти острву. Омање сукобе и спорове пресуђивао је један нарочито од свих гусара на броду изабрани друг. Казна се тада састојала у батинању. Ако је сукоб био такав да се завађени не могу измирити, он је, по одлуци тога друга, морао бити расправљен двобојем, сабљом или пиштољем, пред свим гусарима на броду.

Кад се дешавало да још не располажу својим гусарским бродом, јер су скоро дошли из Европе, или им је дотадашњи брод потопљен у борби или од буре, флибустири су, по њих петнаест до двадесет, добро наоружани пиштољима, ножевима, сабљама и секирама, полазили у чамцу на отворено море, на место где су се надали да ће срести какав шпански брод. Кад нису имали за то готов чамац, онда су га сами правили дубећи дебело стабло, каквих је онда у прашумама било у изобиљу. Често би се, очекујући плен, прикрили у каквој стеновитом заклону забаченог острва, поставивши своју стражу на врху стене. Најчешће би спазили какав шпански рибарски бродић, који би без борбе освојили и на коме су увек налазили потребна им весла, ужад, једрила, храну и одела. Пошто искрцају рибаре на најближу обалу, не учинивши им никакво зло, они напусте свој чамац и отплове на пучину већ много пространјим и подеснијим рибарским бродићем. Ту убрзо пресретну какав још подеснији трговачки брод који обавља трговину у Антилском мору или Мексиканском

заливу, заплене га, доплоче њиме до своје базе на острву Корњача, ту га потпуно опреме за гусарење и наоружају топовима којих је на острву било заплених од других гусара, и тако опремљени полазе на дуго крстарење по океану, са кога или ће се вратити са богатим пленом, или се никад неће ни вратити.

Нарочито је лукративно било нападање великих бродова, галиона шпанске краљевске морине, који су из богатих шпанских насебина у Средњој и Јужној Америци преносили у Европу злато и сребро у полугама, драго камење, шећер, дуван, какао и др., а из Европе вукли брашно, штофове, платно, вино и др. Такве је галионе, баш због њихове гломазности, тешке покретљивости и тешкоћа да брзо мењају правац кретања, гусарима било и најлакше савладати, са својим лаким, брзим и окретним бродођима. Топови на галионима нису били од велике користи за одбрану ових, јер су гусари мењали сваки час правац свога приласка, а тиме и нишанске линије за топове брода. Међутим, кад су већ успели доћи до нападнутог брода, привезати се за њега и искакати на његову палубу, победа им је била сигурна, јер су то били окретни и одважни људи за које ни туђ, ни њихов властити живот није ништа значео.

Дешавало се да су галиони, из бојазни да не буду од гусара нападнути, полазили на пут у групама, покад што као читава једна флота, праћени „армадом“, тј. једним одредом шпанских ратних бродова. Флибустири су тада пратили флоту издалека и невидљиво, па, као курјаци при повратку Наполеонове војске из Русије, вребали да бура, магла или какав случај издвоји из групе који галион, који би за осталима заостао. Тада би се њихов бродођ, брз као ветар, у часу створио по-

ред усамљеног шпанског брода, гусари би у овај ускочили, и посао је био врло брзо свршен.

Невероватна је одважност и дрскост са којом су гусари флибустири нападали бродове који су имали и по десет пута већу посаду и били наоружани најсавршенијим топовима свога времена и најпоузданијим другим средствима за одбрану. Дуго се време ипр. препричавао у Европи и Америци необичан подвиг једног флибустира који је и пре тога већ био стекао глас смелог гусара, Пјера из Дијепа, прозваног Велики Пјер. Са неколико својих људи, на старом, исквареном и иструлелом чамцу, он је крстарио дуж западне обале Сан-Доминга. Чамац је на све стране пуштао воду, а са храном и пијаћом водом је било врло оскудно. Одједном стражар на чамцу повиче да је на видику брод, велики шпански ратни брод страшнога изгледа. Пјер се ни тренутка није премишљао; са шаком својих људи он полети броду, који о маломе и слабом гусарском чамцу није ни водио рачуна. Гусари се одједном створише поред брода, бацише на њега своје гвоздене куке за закачивање и почеше искакати на брод. Пре но што је последњи од њих искочио из чамца, он је, по тајном споразуму са Пјером, гвозденом полугом на два-три места пробио натрулело дно чамца, тако да је овај одмах потонуо. Пјер је наредио да се то учини зато да његови гусари не би имали одступнице, те да буду приморани, не рачунајући на ову, борити се на живот и смрт. Пренеражена и запрепашћена посада на шпанском броду није могла доћи себи од изненађења; за време док су се војници крстили од чуда, Пјер и његови људи су везали заповедника брода који се у својој кабини мирно картао са официрима, наперивши пиштоље на бурад са барутом поребану у отвореним магацинима брода и запретили да ће одмах све дићи у ваз-

дух ако им се брод не преда безусловно. Не знајући у оној гужви колико има нападача, војници су одмах положили оружје и били спроведени у подруме брода, у које су закључани. Гусари, задржавши од матроза заплењеног брода само најпотребнији број да би се могло маневрисати и пловити, довели су брод на острво Корњачу, па одатле сву посаду са брода превезли на острво Сан-Доминго и тамо је оставили. Тада се показало да заплењени брод није био ништа мање него брод вицеадмирала шпанске флоте, који се пуким случајем одвојио од своје флоте што је пловила за Шпанију и тако допао у руке гусара.

Неизмерно благо којим је шпански брод био натоварен дошло је у руке Пјера и његових неколико гусара, и они се одлуче да са бродом и благом одмах отпутују за Француску. Захваљујући шпанској застави коју су истакли на адмиралском броду, они су несметано и са почастима прошли кроз кордон шпанске флоте која је крстарила око Антилских острва да би заштитила шпанске бродове у проласку, и сретно приспели у Француску, у Дијеп, постојбину гусарског шефа Пјера. Свој део плена Пјер је паметно употребио на то да, раскинувши са гусарењем, створи себи миран и удобан живот у своме месту рођења, у коме је и умро на миру, поштован од својих суграђана и савременика. Његов подвиг је задивио све савременике и створио модел по коме ће флибустири од тада нападати шпанске бродове. Готово све борбе на мору између великих бродова и флибустирских бродича или чамаца вршиле су се од тада по угледу на тај подвиг.

Кад су крстарили по океану на каквом раније заплењеном већем и добро наоружаном броду, за који се споља ни по чему није могло познати да је то у ствари гусарски брод, флибустири су на њему истицали

шпанску заставу, да не би изазивали неповерење, те да би се могли пре почетка борбе што више приближити противничком броду. Кад су се овоме довољно приближили, тако да ће се ускоро и сударити, они су одједном са катарке свлачити шпанску, а дизали своју гусарску заставу. Ова се састојала из црнога платна са белом мртвачком главом и укрштеним костима, често још са каквом симболичком сликом. Противник је одмах морао видети са ким има посла, али је то већ било доцкан. После неколико добрих погодака из свога топа, и ако се брод одмах не преда, гусари би употребљавали обичан начин нападања: притерали би свој брод уз противнички, ускракали у овај и за тили час брод је био у њиховим рукама.

Кад је на тај начин велики број шпанских бродова који су обављали саобраћај између Америке и Шпаније био од гусара заплењен или потопљен, у Шпанце је ушао такав страх да су готово сасвим престали пуштати на океан своје бродове. Оне ретке натоварене галионе, које су још од времена на време испраћали на пут, пратила је читава једна ратна флота, која није ни допуштала штићеним бродићима да се одвајају или да заостају иза осталих. Лишени, на тај начин, прилике да дођу до плена и богатства о коме је сваки од њих сањао, и оставши без посла ради кога су и крстарили по океану, гусари су тада и сами променили своју тактику. Наместо бродова, они су почели смело и дрско нападати шпанска пристаништа и поједине вароши у колонијама. Од морских разбојника, за какве су их сматрали Шпанци, гусари су се претворили у добро организоване сувоземне нападаче, почели предузимати далеке војничке експедиције, опсаде градова и вароши, вршити изненадне нападе, јурише па и освојења





на превару. Многобројни су флибустирски подвизи те врсте, онако исто одважни као и они на отвореном мору. Овде ће бити наведен само један такав подвиг који је остао као модел за флибустире тога времена.

Један од флибустирских шефова, Жан Давид, одлучи да нападне богату шпанску варош Гренаду, која се налазила у једноме крају лепога језера Кампеша. Трупа коју је саставио од гусара флибустира имала је деведесет људи, прекаљених у морским борбама. Један урођеник му је показао како ће са својим бродом ући у омању, али дубоку реку што иде из језера у море и прићи, пловећи њоме, до самога језера на коме је била варош. На самоме уласку у језеро, гусари сакрију свој брод оставивши на њему десеторицу својих људи као чуваре, а Давид са осталих осамдесет гусара, заобилазним стазама које му је показао вођ урођеник, дође до Гренаде. Ту изненада нападну и побију стражаре пре но што су ови могли објавити да су нападнути. Затим улете у варош, која је имала неколико хиљада становника и један доста јак гарнизон. У вароши је све спавало, а гусари су, распоредивши се по улицама, зашли од куће до куће, будили запрепашћене становнике и приморавали их да им даду све што су имали од вредности. Неки од становника који су успели измаћи, надали су вику по вароши, поразбудили свет, узбунили гарнизон. Гусари су се тада морали повлачити, али они су то чинили лагано, плачкајући успут све на шта су наишли. Кад се појавила шпанска војска, они су почели бежати док нису измакли изван градских зидина; тада су, ступивши са војском у борбу, заробили извесан број војника и одвукли их на свој брод. Те заробљенике одмах су уценили и пустили их на слободу тек кад су примили тражени откуп, па су се тек онда са

својим бродом удаљили. Поход је трајао осам дана, а плен који је подељен међу учеснике износио је око пола милиона данашњих француских франака, што је у то време била врло велика сума.

## БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

У Београду, на савској падини, недалеко од конака кнегиње Љубице, у близини старе Митрополије, на Косанчићевом венцу, 24. априла 1868. године родио се Михаило Петровић, прво дете Никодима Петровића, професора Богословије и Милице (Лазаревић). Детињство и школовање провео је у друговању са својом браћом Радивојем, Милошем, Новицом и сестром Маријом, као и са нераздовојним друговима Павлом Поповићем и Пајом Маринковићем. Васпитан у свештеничкој породици, Петровић је био тихе и повучене природе. Као дечак дуго је слушао о још свежим догађајима на Чукур-чесми. Јуна 1885. завршио је матуру у I београдској гимназији. У школи је био примерног владања и припадао је оној групи ученика који показују успех у предметима за које се интересују. Под утицајем проф. Марка Лека, већ у IV разреду гимназије (1882) прави хемијску лабораторију у својој кући, изводи смеле експерименте, чита Вурцову хемију у оригиналу, као и Лозаничеве уџбенике за студенте Велике школе. Љубав према хемији и права страст према експерименту, довели су младог Петровића на Природно-математички одсек Велике школе. И доцније, као што је познато, хемија је у његовим научним радовима имала крупну улогу: када је предавао и писао теорију грешака, није заборавио на хемијске анализе; у радовима из теорије редова наговештава одговарајућу примену резултата у хемији (овде је специјално интересантан један Петровићев резултат помоћу кога се може математички предочити елемент у Менделејевом систему); био је први човек у Србији који се бавио научним основама хемијске кинетике; у својој феноменологији достижје највећи домет тиме што хемију повезује са математичким наукама и другим законима природе преко одређеног аналошког језгра са успостављањем феноменолошке кореспонденције, итд. У школи је друговао са Јованом Цвијићем, Павлом Поповићем, Јашом Продановићем, Владимиром Риб-

никарем, Љубом Јовановићем и др. Њихово састајање у дружини „Нада“ данас нам изгледа као нешто што је одлучило да ови младићи прерасту у једну генерацију која ће наредних неколико деценија носити прогрес науке у нашој земљи. Од 1882. до 1886. они држе читаве беседе из природних наука и жучне полемике о материји и енергетизму. Читају у оригиналу основна дела из хемије, физике и математике. Овако занесен науком још у гимназији, Михаило Петровић није био отргнут од природе, која га је, у маленом Београду, окружавала надокхват родитељског дома. Године 1882. силази на обале Саве и Дунава и из дечије радозналости према риболову и лепотама аласких ноћи почиње да се рађа Мика Алас. Шегртовао је код многих аласа, да би као студент III године (1888) положио калфенско код мајстора-аласа Арсе Илића Циганина.

У време српско-бугарског рата похађа I годину на Великој школи (1885—1886), где је запажен студент са добрим семинарским радовима. При крају I године студира пише самосталан рад О једној модификацији Грефеновог метода за решавање виших бројних једначина. Проф. Д. Нешић је овај рад прихватио као поруку младог Петровића у интересовању за математичке науке. Као студент IV године код проф. Љ. Недића ради семинарски рад Да се изложи и критички претресу различне теорије о вољи, а јануара 1889. добија другу награду за урађен темат из примењене математике (рачунске машине), 1. јануара 1890. је добио Светосавску награду (II награда) за темат из математике О полу и полари кривих линија. О овом раду реферисао је врло позитивно тада млад проф. Богдан Гавриловић. На Великој школи пленио је своје професоре посебним познавањем хемије, физике и математике. Михаило Петровић, Коста Стојановић, Милорад Јовичић и Димитрије Марчић показали су најбољи успех у својој генерацији (1885—1889).

После завршене Велике школе (1889) и одслуженог првог дела војног рока (2 1/2 месеца), октобра 1889, Михаило Петровић полази на даље школовање (специјализацију). Супротно другим математичарима у Србији (Б. Гавриловић студира у Пешти и Берлину, Б. Петковић у

Пешти, П. Вукичевић у Берлину, Д. Нешић у Карлсруеу итд.), он бира Париз.

Достојанствен и оштроуман Михаилов дед Новица Лазаревић, прота Саборне цркве у Београду, знајући теškoће око добијања државне стипендије, повео је свог унука у Париз о трошку породице. „Ја ћу код владе да поради за државну стипендију, а дотле ти учи“ — говорио је. Од фебруара 1892. Петровић је био државни пи-томац.

По савету српског посланика у Паризу Јеврема Гру-јића, Михаило Петровић се настанио приватно код Мир-манових, чији је син био свршени „нормалац“. Од окто-бра 1889. до јуна 1890. припрема пријемни испит за упис на *Ecole Normale Supérieure*. Као странац, могао се упи-сати на Нормалну школу „само ако... покаже изузетно знање на пријемном испиту и набави потребна докумен-та и дозволу Министарства за образовање“ (преписка Гру-јић — Spiller). Петровић је јуна 1890. сјајно положио при-јемни испит. Полагао је испит из математике, физике, опште теме („Улога науке у моралном животу“), латин-ског језика и француске књижевности. Michel Petrovitch је први странац који је прекорачио праг *Ecole Normale Supérieure*. Био је уписан на Одељење наука. Као сту-дент интерната, провео је на Нормалној школи четири године (1890—1894). За ово време слушао је познате науч-не раднике париске математичке школе, међу којима су славна имена математичких наука: Поенкаре, Гурса, Дар-бу, Танери, Пикар, Пенлеве, Кенигс, Липман.. У учењу је амбициозан и врло систематичан Свеске из Париза (18 св. бележака) откривају Петровића као „нормалца“. Пре-ма успеху на испитима на Париском универзитету, Michel је припадао групи одличних студената. „И ове сам године, као и лане, позват са још четворо другова из ове школе код председника републике на забаву која ће бити кроз три недеље. Немојте, молим вас, то никоме причати, јер ће вам ретко ко веровати од оних који су ме видели ле-тос босога, са исцепаним туром носећи оне штуче које сам хватао у Макишком виру“ (писмо Н. Лазаревићу, 5. мај 1893).

У Паризу је стекао четири научна степена из природно-математичких наука. Лисанс из хемијских наука полаже на крају I године, 29. јула 1891. На испиту код проф. Липмана и Кенигса добија лисанс из физичких наука (јули 1893). На крају II године, јуна 1892. добија лисанс из математичких наука. Јуна 1894. полаже докторски испит из математичких наука са тезом *Sur les zéros et les infinis des intégrales des équations différentielles algébriques*. Председник испитне комисије био је Ермит, а испитивачи Пикар и Пенлеве. Теза је примљена са посебним интересовањем у математичком свету. Хамбургер, Виванти и други, реферишу о овој тези, а Пикар у истој години, при штампању свог обимног дела из анализе, уноси Петровићеве резултате из тезе. Пре напуштања Париза Михаило Петровић је објавио и један научни рад из диференцијалних једначина у Француској академији наука. О овом раду проф. Пикар је врло похвално реферисао.

Почетком јула 1894. Михаило Петровић напушта Париз. Враћа се у Србију, у Београд, са већ стеченим научним угледом.

Крајем 1894. затекао је у Београду неколико математичара. Др Богдан Гавриловић предаје, од 1887., нижу математичку анализу на Великој школи, др Борђе Петковић је хонорарни професор Велике школе, др Петар Вукичевић је асистент на Великој школи, а проф. Димитрије Нешић прелази на државничке послове и одлази у пензију. На упражњено Нешићево место конкурсом је изабран Михаило Петровић са свега једним гласом више од П. Вукичевића и Б. Петковића. Указом од 22. октобра 1894. постављен је за професора математике на Великој школи.

Било му је јасно да треба мењати наставу математике. Прве четири године (1894—1898) предаје по затеченом Закону о Великој школи општу математику за студенте технике и Природно-математичког одсека. У ово време много објављује у земљи и иностранству; већ 1900. има око 50 научних радова, што је за ондашњу научну вредину Београда било необично. Убрзо је стекао научни реноме. 1897. изабран је за дописног члана Српске академије наука и Југославенске академије знаности и ум-

јетности, као и више научних друштава, а у наредним годинама за члана академија у Букурешту, Прагу, Варшави и Кракову. Почетком овог века изабран је за редовног члана Српске академије наука; том приликом је читао своју расправу О математичкој теорији активности узрока. У 1895. оснива математичку библиотеку на Великој школи. На испитима уводи строг критеријум оцењивања, а у наставу специјалистичке курсеве. Од 1894. до краја рада на Универзитету, одржао је 15 курсева. За сваки свој курс имао је написана скрипта или уџбеник. Он напушта старе наставне норме на Великој школи и уводи, умногоме, елементе програма који је упознао у Паризу. Једно време потпуно користи париске курсеве из математике. У настави и науци био је врло вредан и непопустљив, а као писац веома плодан. Показивао је интересовање за јавни живот свога града. Још као млад професор Велике школе сарађује у часописима Наставник, Српски књижевни гласник, Професорски гласник, и у београдским дневним листовима. У ово време, све до I светског рата, Петровић се интересује и за наставу у средњим школама. Дуго година је био члан комисије за полагање професорског испита и члан Просветног савета Министарства просвете. У 1910. и 1911. је председник овог Савета. За средњу наставу показује велико разумевање и истражује нове облике. Писањем реферата о средњошколским уџбеницима, а и кроз Просветни савет, имао је могућности да директно утиче на развој наставе. Када се првих година овог века приступило оснивању Универзитета, Михаило Петровић је био у редовима оних професора који су захтевали врло строге услове за упис на Универзитет. 1905. године, када је Велика школа претворена у Универзитет, 27. фебруара постављен је за редовног професора. На Београдском универзитету био је у два маха декан Филозофског факултета (1908—1910) и више година продекан. У 1936. години изабран је за Ректора универзитета, али је одбио да прихвати ову дужност.

Уочи I светског рата у свој програм уноси и стварање научног подмлатка у Србији. Младен Берић 1912. године докторира код Михаила Петровића, као први доктор математичких наука који је у Београду докторирао. Године су пролазиле. Петровићева математичка школа до

1941. године даје 15 доктора математичких наука и 44 генерације математичара.

Михаило Петровић, тражећи одмор од научног рада у математици и наставе на Београдском универзитету, предаје се рибарству, или својој виолини. Његов одмор од математике био је, у ствари, стално експериментално проверавање мисли. Тако је настало неколико веома успешних патената: конструкција даљинара (1910), специјално сврдло (1913), бројчаник за израду „вечитог календара“ (1917), апарат за мерење дубине роњења подморнице (1918). Поред овога Михаило Петровић је задужио океанографску технику методом мерења висине таласа и методом која омогућава бродовима да избегну убитачну санту леда (Méthode Michel Pétrovitch).

Био је чест учесник међународних конгреса математичара. Од Рима (1908), преко Торонта (Канада) 1924. године, Цириха (1931) и Лијежа (1932), па до припрема за конгрес у Њујорку (1940), учествовао је на приближно 40 конгреса. На овим научним скуповима је редовно биран за председника секције или потпредседника конгреса. На њима је саопштавао последње резултате својих истраживања, који су врло брзо бивали запажени у светској литератури.

17. новембра 1939, промовисан је за почасног доктора филозофије Београдског универзитета.

„Петровић није био само професор и научник, већ је био и алас, стручњак за питања риболова, због чега је добио своје популарно име Мика-Алас. Постао је рибарски калфа 1888, а нешто касније положио је испит за рибарског мајстора (1895). Имао је своју рибарску дружину и када је одлазио у риболов потпуно се понашао као професионални алас.“

Љубав према риболову и води учинила је од Михаила Петровића страсног путника у егзотичне крајеве света. Године 1931. и 1933. боравио је као члан научне експедиције у северној поларној области, а 1935. у јужној поларној области.

Као научник није био повучен у оквире своје науке. Своје доживљаје, размишљања и путовања обликује у виду путописа, репортажа, есеја и етнолошких записа.



После путовања у северну поларну област, објављује у Српској књижевној задрузи свој први путопис — Кроз поларну област (Београд 1932). Такође су познати његови путописи: У царству гусара (1933), С океанским рибарима (1935), По забаченим острвима (1936) и Роман јегуље (1940).

Ништа мање нису занимљиви и његови етнолошки записи: Београд, негдашњи центар великог рибарства (Београд 1940) и Бердапски риболови у прошлости и у садашњости (1941).

Склоност према лепој књижевности, а права страст према путописима, романима о гусарима и пиратима, почиње код Михаила Петровића врло рано. Са млађим братом Радивојем и Павлом Поповићем врло много чита још у детињству. Пише младалачке песме. До данас је сачувана једна његова песма са студија у Паризу у којој, посредством математичких појмова, описује своју генерацију на *Ecole Normale Supérieure*. Дружина „Нада“ Прве београдске гимназије подстиче ова интересовања, а друговање са В. Рибникаром, Ј. Продановићем, Ј. Цвијићем, П. Поповићем, Т. Борђевићем доводи не само до помног читања многих класика књижевности већ до правих литерарних истраживања.

Од књижевних и историјских списа Петровићевих вредно је поменути студије: Једна енглеска књига у нашој преводној књижевности прошлог века (Годишњица Николе Чуића, 1934), Један велики муслимански гусар (Прилози, 1941) и Једна недовршена или изгубљена приповетка Стевана Сремца (Београд 1938).

По смрти књижевника Милана Ракића (1938), Задужбина Николе Чуића је бирала новог члана Одбора за књижевност. Изабран је Михаило Петровић (фебруара 1939). Ако се има у виду ниво ове Задужбине, као и њен значај у култури нашег народа, тада избор Михаила Петровића у Одбор задужбине јесте признање за све оно што је урадио у књижевности између два рата.

\*

Уочи напада Немачке 1941, крајем марта месеца, у 73. години живота, Петровић, тада пензионисани редовни

професор универзитета, мобилисан је у Југословенску војску као резервни инжењерски потпуковник. Априла месеца заробљен је у Сарајеву и одведен у Немачку. Болестан и изнемогао, септембра месеца враћа се из заробљеништва у разорени Београд.

После краће болести, у својој кући на Косанчићевом венцу, у 76-ој години, 8. јуна 1943. преминуо је Михаило Петровић.

ОБЈАВЉЕНИ РАДОВИ МИХАИЛА ПЕТРОВИЋА  
ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И РИБАРСТВА

- Да ли рибе спавају*, Ловац 2 (1897), 9, 61.  
*Један поглед на закон о риболову*, Ловац 4 (1899), 6, 61—64;  
7, 77—80; 8, 90—92.  
*Омањи рибњаци за гајење шарана*, Ловац 5 (1900), 5, 66—67;  
6, 81—83.  
*Подаци о риболову на Дрини*, Ловац 5 (1900), 6, 83—84.  
*О нашим риболовима на доњем Дунаву*, Ловац 5 (1900), 13,  
194—197; 16, 241—244; 19, 289—291; 20—21, 305—308; 6 (1901), 3,  
40—43; 6—7, 82—86.  
*Како се одређује старост рибе*, Ловац 6 (1901), 16, 248—249.  
*Нешто о подизању малих рибњака по селима*, Тежак 32  
(1901), 20, 156—157.  
*Аналогије међу диспаратним појавама*, Српски књижевни  
гласник 7 (1902), 8, 589—598.  
*Dimitrije Nešić*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjet-  
nosti, Ljetopis 19 (1904), 84—87.  
*La peche*, La Serbie à l'exposition universelle de 1911 a Tu-  
rin, Belgrade 1911, pp. 132—136.  
*Подстицање приватне иницијативе законом о риболову*,  
Тежак 43 (1912), 12, 374—379.  
*Коров повећава сушу*, Тежак 44 (1913), 6, 191—192.  
*Врсте риба и техника риболова у Охридском језеру*, Тежак  
44 (1913), 17, 556—558; 18—19, 612—617.  
*Садашња експлоатација Охридског језера*, Економист 2  
(1913), 17, 257—260.  
*Садашња експлоатација Охридског језера*, Трговачки глас-  
ник 23 (1913), 1, 190—193.  
*Отворено писмо уреднику „Београдског дневника“*, Поли-  
тика од 25. јуна 1921.  
*Омањи рибњаци за гајење шарана*, Тежак 50 (1923), 19,  
146—148; 20, 155—157.  
*Имануел Кант о риболовима*, Српски књижевни гласник 16  
(1925), 4, 289—291.  
*Једна заједничка црта науке и поезије*, Српски књижевни  
гласник 16 (1925), 7, 482—488.  
*О набавци младих риба шарана*, Тежак 52 (1925), 3, 21.  
*Француска математика*, Летопис Матице српске 100 (1926),  
књ. 307, 3, 207—220.

*Време у алегоријама, метафорама и афоризмима*, Летопис Матице српске 101 (1927), књ. 313, 1—3, 185—192.

*Квадратура круга и трисекција угла пред Париском академијом наука*, Српски књижевни гласник 24 (1928), 5, 368—370.

*Колеж-де-Франс*, Српски књижевни гласник 34 (1931), 4, 285—289.

*Шта су поларне експедиције*, Политика 24. 9. 1931.

*Међу људима најпримитивније расе на свету*, Политика 18—19. 10. 1931.

*Тешкоће и опасности путовања кроз поларну област*, Политика 6—7. 12. 1931.

*Коме припадају земље европске поларне области*, Српски књижевни гласник 34 (1931), 8, 585—595.

*Кроз поларну област*, Српска књижевна задруга, Коло 35, књ. 237, Београд 1932, стр. 248.

*У постојбини правога гусарства*, Политика 6—9. 1. 1933.  
*Један Београђанин у постојбини правога гусарства*, Политика 10. 1. 1933.

*Крволочни Долонац*, Политика 11. 1. 1933.

*На гусарским острвима*, Политика 12. 1. 1933.

*Риболови у Тимочкој крајини*, Споменица стогодишњице ослобођења Тимочке крајине 1833—1933, Београд 1933, 119—131.

*У царству гусара*, Српска књижевна задруга, Поучник, књ. 7, Београд, 1933, стр. 269.

*Да би се избегли судари бродова с леденим брдима северног мора*, Политика 24. 11. 1933.

*Фабрикант чоколаде сопственик читаве једне културне државице*, Политика 25. 11. 1933.

*Три недеље у центру највећих риболова на кугли земаљској*, Политика 26. 11. 1933.

*Једна необична рибља авантура на двору цара Наполеона Трећег*, Политика 6. 1. 1934.

*Двадесетпегодишњица проналаска Северног пола*, Српски књижевни гласник 41 (1934), 8, 576—581.

*Један велики муслимански гусар*, Годишњица Николе Чупића 43 (1934), 80—127.

*Један велики муслимански гусар*, Политика 31 (1934), 9515—16.

*Општи појам пресликавања*, Српски књижевни гласник 44 (1935), 1, 34—47.

*На острву Свете Јелене*, Политика 6—9. 1. 1935.

*Са океанским рибарима*, Српска књижевна задруга, Савременик коло V, књ. 19, Београд 1935, стр. 245.

*На Мадагаскару*, Политика 6—9. 1. 1936.

*С ловцима морских слонова*, Политика 11. 4. 1936.

*О пропорционалном представништву*, Гласник Југословенског професорског друштва 16 (1936), 8, 719—733.

*По забаченим острвима*, Српска књижевна задруга, Поучник, књ. 9, Београд 1936, стр. 294.

*Једна северна оаза*, Политика 6—9. 1. 1937.

*Модерно гусарство у Црвеном мору*, Политика 1. 5. 1937.

*Риболови у Тимочкој крајини*, Рибарски весник 15 (1937), 1—2, 24—26; 3—4, 52—55; 16 (1938), 1, 7—8.

*Данашњи напори за присвајање поларних земаља*. Политика 6—9. јануар 1938.

*Квадратура круга*, Гласник Југословенског професорског друштва 18 (1938), 7, 603—609.

*Како изгледа путовање на санти леда*, Политика 23. април 1938.

*Математички институт на Београдском универзитету — кошница научног рада*, Политика 8. мај 1938.

*Једна недовршена или загуљена приповетка Стевана Сремца*, Прилози 18 (1938), 1—2, 254—258.

*Северна чуда*, Политика 6—9. 1. 1939.

*Рибарске успомене са Адакалеа*, Правда 8. 4. 1939.

*У вечном леду и снегу*, Политика 8. 4. 1939.

*Пловидба под морем*, Политика 17. 6. 1939.

*Занимљивости у применама Питагориног правила*, А. Билимовић — Т. Анђелић: Геометрија за IV разред средњих школа, Београд 1939, 78—84.

*Гимназијске успомене*, Споменица о стогодишњици Прве мушке гимназије у Београду 1839—1939, Београд 1939, 293—301.

*Из живота Ескимана*, Гласник Подмлатка Црвеног крста 18 (1939), 10, 11—12.

*Лов у великим океанским дубинама*, Политика 6—9. јануар 1940.

*Београд, негдашњи центар великог рибарства*, Београдске општинске новине 58 (1940) 1—10, 5—811.

*Велики риболов на Дунаву*, Правда 36 (1940), 12747—12750.

*Један Бердапски доживљај*, Београдске општинске новине 58 (1940), 4, 355—358.

*Музикант Мија Јагодинац*, Политика 27. април 1940.

*Роман јегуље*, Српска књижевна задруга, Поучник, књ. 11, Београд 1940, стр. 187.

*Лов на ајкуле*, Политика 6—9. 1. 1941.

*Рибарска флора*, Правда 37 (1941), 12999—13002.

*Једна енглеска књига у нашој преводној књижевности прошлог века*, Годишњица Николе Чупића 50 (1941), књ. 83, 128—143.

*Бердапски риболови у прошлости и у садашњости*, Српски етнографски зборник LVII, књ. 24, Београд 1941, стр. VIII+120.

*Морун — краљ риба у Дунаву*, Српски народ 12 (1942), 13.  
*Немачки филозоф о лову китова и риболову*, Српски народ 19. 6. 1943.

*Како се данас лове китови*, Коло 2 (1943), 64. 6.

*Стари начин китолова*, Коло 2 (1943), 65, 6—7.

*Женски гусари и пирати*, Српски народ 19. 6. 1943.

*Живи створ без непријатеља*, Коло 2 (1943), 62, 6—7.

*Далека копна и мора*, „Просвета“, Београд 1948, стр. 267  
(избор чланака урадио Гвидо Тартаља).

*По гусарским и другим острвима*, „Ново поколење“, Београд 1952, стр. 262 (избор текстова и редакција Божидара Ф. Пејовића).

*Роман јегуље*, Српска књижевна задруга, Поучник, књ. 11, Београд 1952, стр. 188 (друго издање).

*С океанским рибарима*, „Минерва“, Омладинско коло, св. 5, Суботица 1953, стр. 31 (избор текстова).

*Са Арктика до Антарктика*, „Савремена школа“, Библиотека „Марко Поло“, св. 1 Београд 1960, стр. 218 (избор чланака Божидара Ф. Пејовића).

*По гусарским острвима*, „Младо поколење“, Београд 1960, стр. 136 (избор чланака Боре Павића).

*У царству гусара*, „Просвета“, Београд 1961, стр. 210.

*Метафоре и алегорије*, Српска књижевна задруга, коло LX, књ. 405, Београд 1967, стр. 196 (приредио Драган Трифуновић).

## РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ

- ада* — речно острво  
*ајсберг* — ледени брег  
*алас* — рибар, риболовац  
*алов* — врста рибарске мреже потегаче  
*банкиза* — ледени бедем у поларним пределима  
*дереглија* — скела (дрвено речно превозно средство за превоз људи и терета)  
*кранцарош* — рибар који лови рибу једном врстом мреже  
*кеца* — рибарска мрежа налик на велику од пређе исплетену кесу за дубински риболов  
*лаптарош* — рибар који лови рибу лапташем  
*лапташ* — врста повлачне рибарске мреже  
*мет* — место где се стављају мреже за ловљење рибе  
*мештер* — мајстор, старешина аласа  
*морс* — морски лав (врста морског сисара — *Otaria jubara*)  
*пецкеш* — рибар који пеца рибу удицама  
*рина* — дуж вучења мреже при спуштању и дизању  
*рогач* — врста рибарске мреже која се диже и спушта, њом се лови риба која је у пролазу  
*самица* — удичарски алат за ловљење крупних риба — сома, смуџа и штучке  
*скорбут* — болест која се јавља услед недостатка витамина С, када се не узима свежа храна, нарочито свеже воће и поврће; некада честа међу поморцима и истраживачима  
*цвикер* — наочари које се на носу држе помоћу металне штипаљке  
*чун* — мали плитак чамац  
*чунарош* — рибар који лови из чуна  
*шикља* — узан издужен чамац



10-10-1917

Faint, illegible text, possibly a letter or document, with some words like "Dear Sir" and "Yours faithfully" visible.

Faint text at the bottom of the page, possibly a signature or address.



## САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР . . . . .	5
ПРВИ ДЕО — ШКОЛОВАЊЕ — НА САВИ И ДУНАВУ	
Гимназијске успомене . . . . .	9
Призори и сцене из негдашњих савских риболова	18
ДРУГИ ДЕО — ТРАГЕДИЈЕ	
Једна ловачка трагедија . . . . .	31
Трагедија спречена у последњем часу . . . . .	43
ТРЕЋИ ДЕО — МЕЂУ ЕСКИМИМА	
Гренландски Ескимима . . . . .	55
Еским у лову . . . . .	66
Духовни живот Ескимима . . . . .	74
ЧЕТВРТИ ДЕО — ОКЕАНСКА ОСТРВА	
Бермуди . . . . .	83
Бахамска острва . . . . .	88
Хаити . . . . .	91
На Острву свете Јелене . . . . .	98
На Острву Тристан Д'Акуња . . . . .	106
На Острву Гоф . . . . .	114
ПЕТИ ДЕО — ГУСАРИ	
Увод . . . . .	121
Антилско гусарство . . . . .	125
Буканири . . . . .	131
Флибустири . . . . .	138
БЕЛЕШКА О ПИСЦУ . . . . .	151
ОБЈАВЉЕНИ РАДОВИ МИХАИЛА ПЕТРОВИЋА ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ И РИБАРСТВА . . . . .	159
РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ . . . . .	163

**МИХАИЛО ПЕТРОВИЋ АЛАС**  
**ВЕЛИКО ПУТОВАЊЕ**

Стручно мишљење:  
**БРАНКО В. РАДИЧЕВИЋ**

Предговор и белешка о писцу:  
**ДРАГАН ТРИФУНОВИЋ**

Технички уредник:  
**ГОРДАНА ПАНТИЋ**

Издавач: ИРО „ВУК КАРАЏИЋ“,  
Краљевића Марка 9, Београд.  
За издавача: **СЛОБОДАН ЂУРИЋ**.

Штампа: ГРО „КУЛТУРА“, ООУР „Штампарија Радиша Тимотић“,  
Јакшићева 9, Београд.

Тираж: 3 000 примерака.  
Прво издање 1982. године.

## БИБЛИОТЕКА „ЗЛАТНА ГРАИЦА“

### I КОЛО

Десанка Максимовић, ОРАШЧИБИ ПАЛЧИБИ  
Гвидо Тартаља, ОПЕТ ЈЕ ТУ ПРОЛЕЂЕ  
Коста Степановић, ГОЛУБ НА ДЛАНУ  
Стеван Раичковић, ВЕТРЕЊАЧА  
Слободан Марковић, ДВАНАЕСТ МЕСЕЦИ  
Ивица Вања Рорић, ПРИЧА ДО ПРИЧЕ, ПЈЕСМА ДО ПЈЕСМЕ

### II КОЛО

Скендер Куленовић, ГРОМОВО БУЛЕ  
Борбе Радишић, БИО ЈЕДНОМ ЈЕДАН РАТ  
Драган Лукић, РАСПРОДАЈА ИГРАЧАКА  
Мирко Петровић, ТРЕБА ОБАЛА ДУНАВА  
Предраг Чудић, ЈЕСЕН У ЦИРКУСУ  
Ерскин Колдвел, МОЈ НЕСТАШНИ ОТАЦ

### III КОЛО

Душан Симић, ПЛАМЕНИ КОЊИЦ  
Велимир Милошевић, КРИЛАТА ЦВЕЂАРНИЦА  
Анђелко Ристић, ДЈЕД И СЕДАМ НЕЗНАЛИЦА  
Аркадиј и Борис Стругацки, ТАЈАНСТВЕНИ СВЕМИРСКИ ГОСТ  
Душан Илић, ХИПОДРОМ НА НЕБУ  
Миодраг Борисављевић, ШУМСКИМ СТАЗАМА

### IV КОЛО

Насиха Капицић-Хацић, ШАРЕ ДЈЕТИЊСТВА  
Анто Станичић, МИНУШ  
Момчило Тешић, ШАРЕНИ ИГРАЧИ  
Николај Чуковски, ДОЖИВЉАЈИ КАПЕТАНА КУКА  
Владимир Личина, КАКО СУ СЕ СРЕЛИ МАМА И ТАТА  
Драган Алексић, КРАЉЕВИНА ЛИПОВОГ ХЛАДА  
Душан Букић, ЗЛАТНА ФРУЛА

### V КОЛО

Ханс Кристијан Андерсен, НЕНАСЛИКАНЕ СЛИКЕ  
Војислав Станојчић, ДРУЖИНА ЦРНА ЗГРАДА  
Јосип Кришковић, ЗАЉУБЉЕНИ ДАН  
Иван Цековић, СУНЦЕ У ТВОЈИМ ОЧИМА  
Ранко Симовић, МАЧЈИ КАШАЉ  
Јованка Хрваћанин и Кристина Бренкова, ПТИЦЕ МЕ БУДЕ

9.9.83  
Кубошка

## VI КОЛО

Богољуб Бенадић, СА ПРЕВРАТА  
Стојан Тарапуза, КАКО СЕ ДОЗИВА ЗВИЈЕЗДА  
Милош Николић, ЗЛАТОУСТИ И ДРУГЕ ПРИЧЕ  
Рене Гијо, ЧОВЕК СА ЛОКОМОТИВЕ 377  
Слободан Павићевић, НА ДУГИ ЈЉУЉАШКА  
Звонимир Балог, ЈЕДНОЦЕКИ ОК  
Зоран Поповић, ПУСТАРА

## VII КОЛО

Ивица Вања Рорић, ДУГА У ТРАВИ  
Алија Х. Дубочанин, БРОД НА ВИДИКУ  
Михаило Петровић Алас, ВЕЛИКО ПУТОВАЊЕ  
Марк Сергејев, ЧУДА БАЈКАЛА







